

#1 (29), 2018 część 2

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

(Warszawa, Polska)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w

Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze

wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo

publikowane jest w języku polskim, angielskim,

niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michałak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#1 (29), 2018 part 2

East European Scientific Journal

(Warsaw, Poland)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland.

Articles in all spheres of sciences are published in the

journal. Journal is published in **English, German, Polish**

and Russian.

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michałak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Peter Clarkwood(University College
London)**
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**
**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**
**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**
**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

**Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie
85/21, 02-001 Warszawa, Polska»**

**Wschodnioeuropejskie Czasopismo
Naukowe**

**Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Peter Clarkwood(University College
London)**
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**
**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**
**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**
**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

**Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-
001 Warsaw, Poland»**

East European Scientific Journal

**Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Po-
land**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

СОДЕРЖАНИЕ

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

Малець О.О.

ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ У МІЖНАРОДНОМУ РОБІТНИЧОМУ РУСІ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 4

Мурашова Н.А.

ФОТОГРАФИЯ, КАК СРЕДСТВО МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ..... 9

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Позднишев Є.В.

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ ЯК ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ ІМІДЖУ СПОРТИВНОГО ТРЕНЕРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 13

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Belyanina T.

WRITING BEYOND *LINGUA MATERNA*: KYOKO MORI'S CHOICE OF BELONGING 18

Пшеничная М. С.

ТРАНСТЕКТУАЛЬНОСТЬ И ИНТЕРТЕКТУАЛЬНЫЕ РЕФЕРЕНЦИИ В РОМАНЕ ДЖ. М. КУТЗЕЕ «ЭЛИЗАБЕТ КОСТЕЛЛО» 21

Нуралиева И.Ф., Магомедова Л.А.

ГЛАГОЛ ВО ВВОДНЫХ И ВСТАВНЫХ КОНСТРУКЦИЯХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ «ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН» КАК ОДНА ИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ИДИОСТИЛЯ А. С. ПУШКИНА 26

Андреева В.

ДИСКУРСИВНАЯ ГЕТЕРОГЕННОСТЬ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОГО ТЕКСТА 28

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Исазаде Айтен Эльчин

АНАЛИЗ ВОЗДЕЙСТВИЙ ГЛОБАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЯВЛЕНИЙ НА ФИНАНСОВЫЕ СЕГМЕНТЫ АЗЕРБАЙДЖАНА И МАКРОПРУДЕНЦИАЛЬНЫЕ МЕРЫ ИХ РЕГУЛИРОВАНИЯ 33

Skubchenko D.O.

FUNCTION OF BITCOIN AND ITS POSSIBLE EFFECTS ON THE FINANCIAL SYSTEM 37

Колинец Л.Б.

СТАНОВЛЕНИЕ НОВОГО МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО ПОРЯДКА 42

Oradchiy I.M.

THE NEW PARADIGM OF MONEY THAT WILL CHANGE OUR WORLD 46

Шабан К.С.

АНАЛІЗ РИНКУ ПОЛІГРАФІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ 50

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Клименко Н.Г.

РОЛЬ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ В ДЕРЖАВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 59

Terlyuk I.

THE PROBLEM OF THE CREATION OF THE UKRAINIAN POLITICAL NATION IN THE AUSTRIAN EMPIRE: THE CONTEXT OF LEGISLATIVE PROVISION OF UKRAINIAN LANGUAGE RIGHTS IN THE AUTHORITIES OF JUSTICE 67

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 94(327.323.2.+141.82)

Malets O.O.

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
Head of the Department of Social Disciplines and Physical Culture,
Mukachevo State University*

Малець Олександр Омелянович

*кандидат історичних наук, доцент
завідувач кафедри суспільних дисциплін та фізичної культури,
Мукачівський державний університет*

IDEOLOGICAL AND POLITICAL CHANGES IN THE INTERNATIONAL LABOR MOVEMENT DURING THE FIRST WORLD WAR ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ У МІЖНАРОДНОМУ РОБІТНИЧОМУ РУСІ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація: У статті розглянуто діяльність міжнародних лівих об'єднань у період Першої світової війни. З'ясовано, що початок війни поділив міжнародний соціалістичний рух на конкуруючі табори, які мали різне бачення на перспективи подальшого розвитку. Зроблено оцінку ідейно-політичних змін, яких зазнали міжнародні ліві об'єднання. Особлива увага приділена дослідженню організації міжнародних конгресів у межах II Інтернаціоналу та переговорів європейських соціалістів з російськими більшовиками. Зроблено висновок про те, що Перша світова війна послабила міжнародний лівий рух, а засудження представниками європейських держав стратегії та методів більшовиків лише посприяло майбутньому розколу соціалістичного руху.

Ключові слова: Другий Інтернаціонал, більшовизм, Росія, Перша світова війна.

Summary: In this general paper the activities of international leftist associations during the period of the First World War is discussed. It was found out that the beginning of the war divided the international socialist movement into competing camps, which had a different vision of the prospects for further development. An estimation of the ideological and political changes experienced by the international left-wing associations was made. Particular attention is paid to the study of the organization of international congresses within the II International and the negotiations of European socialists with the Russian Bolsheviks. Conclusions are drawn that the First World War weakened the international left movement, and the condemnation by the representatives of the European state of the strategies and methods of the Bolsheviks only contributed to the future split of the socialist movement.

Key words: Second International, Bolshevism, Russia, First World War.

Постановка проблеми. Початок Першої світової війни в 1914 р. засвідчив, що поняття «пролетарського інтернаціоналізму» існувало тільки на папері. Уся антивоєнна солідарність учасників II Інтернаціоналу розвіялась під на тиском зовнішніх чинників: учорашні соратники опинилися по різні сторони барикад, часто перебуваючи в складі урядів протиборчих держав. Звісно, що самі по собі військові дії не могли радикально зруйнувати єдність учасників міжнародного лівого руху, однак саме вони стали каталізатором, що прискорив розкол II Інтернаціоналу, який до цього існував лише у формі різноманітних ревізіоністських течій всередині організації.

Опинившись в нових соціально-економічних умовах, нав'язаних війною, учасники лівих об'єднань та рухів були вимушені переглянути власну тактику, а подекуди і стратегію дій у нових умовах. Це в свою чергу відбивалося і на особистісному сприйнятті шляху руху до так званого «справедливого суспільства» окремих ідеологів лівого руху. Як наслідок, поряд із початком Першої світової

війни соціалістичний рух виявилося розколотим на кілька непримиренних течій

Актуальність проблеми викликана фактичною відсутністю у сучасній українській історіографії наукових публікацій з історії ідейно-політичного розвитку міжнародного робітничого руху та його впливу на політичну мапу світу у першій третині XX ст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вказана тема не була об'єктом спеціального історичного дослідження з боку українських науковців. Поряд з цим існує значна кількість наукових праць, у яких окремі її аспекти розглянуті. Серед дослідників соціалістичного руху у першій третині XX ст. варто виокремити роботи М. Варварцева [2], П. Датта [2], Б. Орлова [6], Р. Євзерова [3].

Водночас, сучасна українська історична наука здебільшого свою увагу звертає на діяльність лівих рухів та об'єднань на території України після Першої світової війни.

Метою запропонованої статті є дослідження процесу організаційного поділу міжнародного соціалістичного руху та організаційно-політичних змін

у ньому, що були пов'язаними із початком Першої світової війни. Дослідження ідейних засад лівих політичних об'єднань, поряд з аналізом їхньої діяльності та тактичних дій, має велике значення для всебічного розуміння причин багатьох подій цієї епохи.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці липня 1914 р. у Німеччині, Австро-Угорщині, Росії, Франції та Великій Британії було оголошено загальну мобілізацію. Ліві партії та об'єднання, які входили до складу II Інтернаціоналу, опинилися перед вибором: чи згідно із маніфестом, прийнятим на конгресі у Базелі у 1912 р., закликати населення до бойкоту мобілізації і оголосити загальний страйк, щоб таким чином зірвати початок війни, зайняти вичікувальну позицію, або ж підтримати уряди своїх держав. У даній ситуації було зрозуміло, що обмежитись загальними пацифістськими деклараціями членам II інтернаціоналу не вдасться.

З початком Першої світової війни II Інтернаціонал перестав функціонувати. Коли вибухнули перші постріли і до окопів потрапили у якості добровольців – соціалісти країн-учасників, виконання II Інтернаціоналом його функцій стало не можливим. Практично у соціалістичні лідери в більшості воюючих країн вирішили надати підтримку своїм урядам, всупереч протестами антивоєнної меншості, яка підтримувала відповідне рішення Штутгартського конгресу від 1907 р. На відміну від Німеччини, Франції, Англії, Бельгії та Австро-Угорщини соціал-демократичні парламентські групи в Росії і в Сербії, які перебували у меншості, виступили проти підтримки війни.

Під час голосування в Рейхстазі 4 серпня 1914 р. парламентська фракція Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН) віддала свої голоси за воєнні кредити, таким чином підтримавши військові цілі німецької влади [9, с.46–56]. Незважаючи на суб'єктивні наміри окремих діячів партії і офіційної мотивації, проголосувавши за кредити СДПН тим самим викликала певне занепокоєння у міжнародному соціалістичному русі, особливо у тих державах, яким згодом Німеччина оголосила війну. Рішення німецьких соціал-демократів підтримали соціал-демократи Австрії, які мотивували своє рішення необхідністю оборони перед небезпекою зі сторони «варварської» царської Росії.

Позиція, яку зайняли німецькі і австрійські соціал-демократи викликала негативну реакцію у соціалістів Франції, Великобританії та інших країн, пов'язаних з Антантою. Соціалістичні партії цих країн закликали своїх прихильників встати на захист вітчизни та воювати проти Німеччини. Своє рішення у подальшому соціалісти цих держав пояснювали тим, що першими жертвами Німеччини і Австрії були нейтральна Бельгія і Сербія.

Серед партій, що входили до складу II Інтернаціоналу тільки більшовики виступили за виконання ухвали Базельського конгресу і від перших днів війни вимагали її припинення. Їхню позицію підтримали представники революційного напрямку у II Інтернаціоналі. Зокрема сербські соціал-демократи

і болгарські «тесняки». Крім цього, антивоєнну позицію зайняли також: швейцарська партія, початково італійська та голландська, а також партії скандинавських країн. Майбутній ідеолог російських більшовиків В. Ленін намагався переконати своїх прихильників в остаточному занепаді II Інтернаціоналу. Саме йому належить зухвала на той час концепція перетворення війни, яку В.Ленін трактував не інакше як «імперіалістичну», у війну громадянську. Саме В. Ленін виступив з гаслом повалення учасниками соціалістичних рухів урядів власних держав та встановлення влади «робітничих урядів» по всьому світу.

Такі тези не знайшли підтримки у більшості міжнародних лівих об'єднань. Представники цих партій були переконані, що II Інтернаціонал просто переживає важкі часи через розірвання зв'язків між соціалістами обох військових блоків. В цілому вважалося, що після припинення військових дій II Інтернаціонал і його Бюро продовжуватимуть виконувати свої завдання. Соціалісти очікували, що після війни вдасться провести імовірну швидку реорганізацію, яка дозволить II Інтернаціоналу продовжувати свою діяльність.

Ініціатива налагодження зв'язків між партіями II Інтернаціоналу вийшла від соціалістів нейтральних країн. Першими з проектом скликання міжнародної соціалістичної наради виступили у середині серпня 1914 р. соціалісти із США, однак їхнє запрошення не отримало відповіді. Наступні ініціативи соціалістів із Швейцарії та Італії, голландців та скандинавів, зокрема нарада у Лугано 27 вересня 1914 р., не мали значного ефекту. Вони носили здебільшого локальний характер, оскільки ліві політичні сили воюючих держав ігнорували запрошення. Зрештою лондонська конференція (14 лютого 1915 р.) і віденська нарада (12–13 квітня 1915 р.) наочно показали наскільки великою була різниця поглядів на питання війни і миру між соціал-демократами обох військових блоків.

Оскільки усі спроби координації діяльності соціалістичних партій в умовах війни не давали бажаного результату і не вдалося вивести II Інтернаціонал з глибокої кризи, у деяких колах соціалістичного руху дедалі популярнішою ставала теза про необхідність цілковитого відокремлення від Міжнародного соціалістичного бюро. Головною ідеєю, яку обстоювали прихильники такої тези було те, що начебто війна є «наслідком боротьби світового імперіалізму», а робітничий клас усіх країн має діяти злагоджено заради встановлення миру. Сфера діяльності революційних лівих була обмеженою у перші місяці війни. Однак, з часом, коли безперервно тривали військові дії їхні лави стали частіше поповнювати незадоволені війною, політикою влади і політичних партій, які підтримали війну.

Найактивніше рух проти війни розгорнувся у Німеччині. Прихильники німецьких революційних лівих зверталися до революційних методів боротьби, до масового політичного страйку і відходу від доктрини класового миру. На початку війни вони діяли розпорошено – у Берліні, Бремені, Штудгарті

[15, с.45]. Одним із провідних діячів німецьких лівих був К.Лібнехт, який одним із перших проголошував проти надання урядові військових кредитів. У квітні 1915 р. його прихильники організували видання часопису «Die Internationale», навколо якого почали консолідуватися ліви.

Засуджували співпрацю з владою політики центристського напрямку. Зокрема Е. Бернштейн і К. Каутський вимагали від уряду уточнення військових цілей Рейху і пришвидшення мирних переговорів. Центристи не підтримували позицію СДПН, і стверджували, що відколи війна почала точитися на території іншої країни її не можна називати оборонною і тому слід відмовитися від голосування за військові кредити. Водночас вони не приймали тезу революційних лівих, про «неминучість воєн в епоху імперіалізму». Зокрема, К.Каутський переконував, що внутрішня ідея розвитку капіталізму може призвести до зміни конкуренції великих імперій та порозуміння на основі «спільних інтересів». Цей етап розвитку капіталізму мав називатися ультраімперіалізмом [14, с.140–142]. На початку 1917 р. виключені з СДПН за порушення партійної дисципліни депутати утворили Незалежну соціал-демократичну партію Німеччини. До неї входили як прихильники пацифістського напрямку так і революційного.

Як і у Німеччині так і в Австрії розгорнувся широкий опозиційний рух щодо офіційної позиції Соціал-демократичної партії (СДП). Його очолили – Ф.Адлер і М.Адлер, а після звільнення з російського полону до них приєднався О. Бауер. Ф. Адлер засудив керівництво партії СДП за співпрацю з провсесенним правлінням СДПН. На знак протесту проти мілітаризму і війни він застрелив у жовтні 1916 р. міністра-президента Австрії графа К. фон Штюрга, за що був засуджений до смертної кари.

У Франції опозиційний напрям об'єднувався навколо керівників Федерації металовиробників – А. Мергейма і діяча Федерації сталеварів А. Боудерона.

У Англії у перші місяці війни пацифістсько налаштованими були діячі Незалежної партії праці (НПП) Дж. Кейр Гарді і Дж. Рамзай Макдональд. Проте вже на лондонській конференції у лютому 1915 р. вони висловилися за ведення війни з Німеччиною аж до остаточного її розгромлення, хоч інші діячі цієї партії надалі виступали проти війни [11, с. 407]. У квітні 1916 р. на партійному конгресі в Ньюкаслі внесли пропозицію в справі розірвання відносин між НПП і Партією лейбористів, яка щоправда, не була підтримана. Водночас праве крило соціалістичної партії у квітні 1916 р., на конгресі у Селфорді, здійснило поділ і утворило Народну соціалістичну партію, яка тісно співпрацювала з правими НПП і Партією лейбористів [10, с. 67].

Найактивніше проти війни виступали прихильники революційного крила міжнародного лівого руху, котрі намагалися скоординувати свої дії на міжнародному форумі. 5–8 вересня 1915 р. у швейцарському містечку Зіммервальд відбулася соціалістична конференція за участю представників революційного крила [8, с.13–19]. У ній взяло участь 38

делегатів з 11 країн – Швейцарії, Італії, Росії, Німеччини, Франції, Болгарії, Румунії, Нідерландів, Швеції, Норвегії і Польщі. Присутні на зустрічі центристи мали більшість, а тому вони ухвалили маніфест, у якому війна окреслювалася як «імперіалістична з обох сторін», була засуджена участь соціалістів в урядах воюючих держав та їх голосування за військові кредити [8, с. 26–31].

У маніфесті містився також заклик об'єднання соціалістів, що підтримували класову боротьбу. Поряд з цим там не було положення про розірвання відносин з Міжнародним соціалістичним бюро. Це було пов'язане з небажанням приймати покvapливих рішень щодо Інтернаціоналу і таким чином не перешкоджали Бюро виконувати свої функції. Натомість, революційно налаштована меншість виголошувала тезу ідеолога радянського більшовизму В. Леніна про необхідність розірвання відносин з Міжнародним соціалістичним бюро і правими соціал-демократами, та висловлювалася за утворення нового Інтернаціоналу й перетворення війни у громадянську [4, с.43–47]. Згідно з рішенням Зіммервальдської конференції у Берліні, було утворено Міжнародну соціалістичну комісію. Основними її завданнями було видання спеціального Інформаційного бюлетеня, налагодження контактів з учасниками конференції і пропагування миру.

У жовтні 1915 р. склад комісії збільшено і утворено нову інституцію – Розширену міжнародну соціалістичну комісію. На початку лютого 1916 р. відбулося її перше засідання, на якому було вирішено організувати наступну т. зв. другу Зіммервальдську конференцію. У конференції в французькому Кенталі, що відбулася 24–30 квітня 1916 р., брали участь 43 делегати. В основному вони репрезентували ті ж країни і осередки, які були на конференції у Зіммервальді. Були присутніми швейцарці та італійці, а також представники усіх напрямків російської соціал-демократії. Були також представник сербської соціал-демократичної партії, португальської партії, представник Міжнародного молодіжного бюро та польського революційного руху.

Зауважимо, що ухвалені в Кенталі документи, зокрема позиція щодо війни і миру, а також маніфест, були більш лівого спрямування ніж Зіммервальдський маніфест. Серед іншого у них прозвучали тези про те, що послідовна боротьба соціалістів за встановлення миру має супроводжуватися масовою акцією робітничого класу, «спрямованою на знищення капіталізму і встановлення влади пролетаріату» [8, с. 41–45]. Поряд з цим, у декларації не було конкретного рішення щодо розірвання зв'язків з II Інтернаціоналом. В результаті було створено комісію, метою якої було визначення відношення між зіммервальдським рухом і Міжнародним соціалістичним бюро. Зауважимо, що на конференціях в Зіммервальді і у Кенталі фактично вперше від початку війни навколо російських більшовиків відбулося об'єднання революційних груп з різних країн, а їхня позиція міцніла в міру невдоволення населення через затяжну війну.

Керівники соціал-демократичних партій і члени Міжнародного соціалістичного бюро остерігалися, щоб організатори зіммервальдського руху не спричинили політичного і організаційного роз'єднання з Інтернаціоналом. Ними було вирішено перейняти ініціативу у створеній у Зіммервальді Міжнародній соціалістичній комісії, що виконувала роль координатора починань лівих. Ініційована ними конференція у Гаазі 31 липня зібрала основному представників голландської, шведської, данської партій, а також делегатів зі США та Аргентини. Інші представники лівого руху не прибули через проблеми з видачею паспортів, або ж просто проігнорували конференцію. Тому в Гаазі ухвалили лише звернення до соціал-демократів всіх країн про діяльність, узгоджену з інструкціями Міжнародного соціалістичного бюро і про активну співучасть задля встановлення миру. Але ці заклики не вплинули ані на пришвидшення завершення війни, ані на консолідацію Інтернаціоналу.

Переломними можна вважати революційні події у Росії у 1917 р. після яких Петроградська Рада видала маніфест у якому закликала «до боротьби за мир». У Росії не зважали на те, що у країні дедалі поширенішими ставали антивоєнні настрої, і з'явилися ознаки військового занепаду. Схожі настрої спостерігалися також у інших країнах. Ситуація у Росії була сигналом для правих соціал-демократів з країн Антанти у напрямку посилення тиску на меншовиків і есерівців, щоб Росія і далі продовжувала війну проти Німеччини і Австро-Угорщини.

В свою чергу, після лютневої революції у Росії більшовики дедалі активніше пропагували створення III Інтернаціоналу та остаточного розірвання відносин лівих із зіммервальдськими правими. У цей же час керівництво зіммервальдського руху також перемістилося ближче до Росії – з Берна до Стокгольму, аби бути в тісному контакті з ЦК Петроградської ради Військових і робітничих делегатів [7, с.571].

Беручи до увагу ситуацію, що склалася після лютневої революції ініціатори так званого Голландсько-Скандинавського комітету вирішили 15 травня 1917 р. організувати у Стокгольмі міжнародну нараду за участю представників всіх соціалістичних партій і опозиційних груп, мета якої полягала у виробленні спільної позиції щодо мирних переговорів [13, с. 1–25, 202–225]. Його ініціатори намагалися добитися зустрічі соціалістів з Франції, Великої Британії, а також Німеччини, Австрії, Угорщини та Росії.

Тим часом Петроградська Рада постановила перебрати на себе організацію міжнародної соціалістичної конференції. Було вирішено, щоб 8 липня 1917 р. у Швеції делегати всіх соціалістичних партій провели нараду і обговорили питання можливості укладення миру без анексії і контрибуції [5, с.22–23]. Представники меншовицько-есерівської більшості у Петроградській Раді вважали, що французькі, англійські та бельгійські соціалісти на їхнє запрошення відреагують позитивніше, ніж на запрошення Голландсько-Скандинавського комітету.

У зв'язку із пропозицією, висунутою росіянами, Голландсько-Скандинавський комітет переніс термін проведення запланованої наради з 15 травня на липень. Натомість ще до початку пленарної зустрічі, комітет скерував до усіх партій і соціалістичних груп запрошення до Стокгольму для індивідуального обговорення вимог, які дана партія хотіла б представити на запланованій конференції. Консультації не дали належного ефекту, оскільки їхні учасники займали різні сторони. Проте, за ініціативою меншовицько-есерівської більшості Петроградської Ради було вирішено об'єднати зусилля Петроградської Ради і Голландсько-Скандинавського комітету. 11 липня 1917 р. утворено т.зв. Російсько-Голландсько-Скандинавський комітет, який закликав усі соціалістичні партії, професійні організації і Міжнародну соціалістичну комісію «зіммервальдців» до участі у загальній конференції робітників, яку було ухвалено провести у серпні 1917 р. у Стокгольмі.

Російські більшовики відмовились від участі у цій конференції. Це вплинуло в певній мірі на позицію зіммервальдських лівих, які на останній, як виявилось потім, зіммервальдській конференції 5–12 вересня 1917 р. остаточно розірвали стосунки з центристами, оскільки ті виступили за співпрацю з Російсько-Голландсько-Скандинавським комітетом. Таким чином зіммервальдський рух пішов на спад. Натомість, у нових умовах після жовтневої революції в Росії революційні соціалісти приступили до створення комуністичної партії і до організації III Інтернаціоналу.

У Франції та Великій Британії до проведення стокгольмської конференції прихильно ставилися центристи та лейбористи відповідно. На спільній нараді керівників англійської і французької партій у серпні 1917 р. у Лондоні було ухвалено рішення брати участь у запланованій стокгольмській конференції [10, с.86]. Однак соціалісти Антанти не змогли взяти участь у конференції через позицію своїх урядів.

Після захоплення більшовиками влади у Росії делегати від меншовиків і есерівців не були уповноваженими представляти у нову владу на міжнародній арені. За цих умов Російсько-Голландсько-Скандинавський комітет обмежив свою діяльність до зібрання і опублікування меморіалів, представлених делегатами стокгольмської конференції. Найважливішим з цих матеріалів був маніфест, автори якого зверталися до соціалістів усіх країн, аби якнайшвидше приступили до укладення миру і «порятунку Європи від остаточного знищення». У маніфесті стверджувалося, що війна не принесла жодних результатів єдиним позитивом було повалення царату у Росії, натомість сили центральних країн і Антанти і надалі були рівними. За цих умов, на думку авторів маніфесту мир може бути укладений тільки на засаді status quo ante, звичайно із виправленням певних проблем, що становили джерело військового конфлікту. Зверталось також увагу на право народів на самоствердження і утворення автономних округів у складі об'єднаних держав та

вказувалося, що території знищені в часі війни мають бути відбудовані за рахунок міжнародного фонду. Зазначалося, що соціалістичні партії мають відтворити Інтернаціонал і продовжити боротьбу за встановлення демократії у своїх країнах. Підкреслювалося, що соціалістична республіка була і є політичною ціллю соціал-демократії. І врешті зазначалося, що вся Європа після війни буде рухатися шляхом соціал-демократії.

Хоча документи комітету мали певне пропагандистське значення, однак в міру того як перемога переходила на сторону Антант, ставало очевидним, що французькі, бельгійські і англійські соціалісти переберуть на себе справу відбудови Інтернаціоналу. 20–24 лютого 1918 р. у Лондоні відбулася конференція соціалістів країн Антант. Конференція тривала за складної політичної ситуації: у Росії вже декілька місяців при владі були більшовики, у Бересті тривали переговори між радянським урядом і центральними країнами, 8 січня 1918 р. американський президент В. Вільсон виголосив свої відомі «14 пунктів». Соціалісти з країн Антант хотіли узгодити свою позицію по всіх цих питаннях.

Найважливішим документом, опрацьованим на конференції, був Меморандум соціалістів Антант про мету війни [12, с.40–51]. Його автори виступили за необхідність ведення військових дій до цілковитої перемоги над Німеччиною і Імперією Габсбургів. Меморандум передбачав визнання права на незалежність всім народам, що перебували під владою Габсбургів та обмеження турецького панування в Європі. У цьому документі також вказувалося на необхідності утворення міжнародної організації, метою якою була б демілітаризація і гарантії миру. Отже була підтримана ідея утворення Ліги Націй і необхідність відродження II Інтернаціоналу. Лондонський меморандум, опрацьований у дусі 14 пунктів В.Вільсона, був адресований до соціалістів центральних країн. Від них вимагалось затвердження цього документу, що було умовою їх участі у майбутній мирній конференції. Хоча згаданий документ мав риси ультиматуму, було вирішено представити його на розгляд соціалістів центральних країн. Керівники австрійської, угорської і болгарської партій розуміючи свою неминучу поразку у війні, без заперечень визнали Лондонський меморандум як основу для мирних переговорів і як вихідний пункт для відновлення діяльності II Інтернаціоналу [10, с.161].

Натомість керівники СДПН не втрачаючи надії на перемогу країни у війні не визнавали цього документу. Вони стверджували, що підставою для переговорів може бути лише меморандум СДПН, виголошений на стокгольмській консультації і маніфест Голландсько-Скандинавського комітету. Відмова німецьких соціал-демократів затвердити цей документ була основною перешкодою скликання міжнародного конгресу соціалістів. Тому саме німців згодом звинувачували у кризі Інтернаціоналу. Проте, зміна ситуації на фронті влітку 1918 р., що дала ясно зрозуміти неможливість перемоги Німеччини у війні, докорінно змінила ситуацію. Значно пізніше німецькі соціал-демократи переконували,

що така позиція була продиктована лише наміром брати участь у міжнародній соціалістичній конференції і в діяльності II Інтернаціоналу «на рівних правах».

На лондонській конференції тривали також дискусії з більшовиками, під час якої було засуджено їхню стратегію і тактику. Причиною таких дискусій були скарги меншовиків і есерівців на переслідування з боку більшовиків. Однак розгляд більшовицького питання вирішено відкласти до часу скликання міжнародного соціалістичного конгресу, проведення якого залежало лише від перемоги над Німеччиною і датою перемир'я. Все вказувало на те, що за умов при яких мав бути відновлений II Інтернаціонал, керівну роль у ньому мали зайняти соціалісти з держав Антант.

Висновки: У Першій світовій війні, зіткнувшись з патріотичним почуттями, уявна соціал-демократичними партіями II Інтернаціоналу антивоєнна солідарність європейського пролетаріату виявилася чистим обманом. У той же час потужний поштовх було дано розкольніцькими течіям, які вже існували в керівництві міжнародним соціалістичним рухом. Початок війни поділив соціалістичний рух на конкуруючі табори, прискорив процес розколу, який почався ще в попередні роки. Водночас лютнева революція у Росії та приход до влади більшовиків показали, що хід війни та результати її завершення залежали не лише від військових дій, але й від успішної дипломатії. Питання ставлення до війни, участі в роботі урядів країн, диктатури пролетаріату, парламентської демократії, більшовизму як радикальної течії, подальша доля II Інтернаціоналу стали найгострішими в дискусіях на різних міжнародних лівих форумах.

Список джерел та літератури

1. Варварцев М.М. Міжнародний соціалістичний конгрес 1889 р. і Росія. / М.М. Варварцев. «Історичні дослідження: Історія зарубіжних країн», Київ, 1987, вип. 13. – С. 25–40.
2. Датт П. Інтернаціонал. Очерк истории коммунистического движения 1848 – 1963. / П.Датт. [Пер. с англ.]. – Москва, : Прогресс, 1966. – 415 с.
3. Евзеров Р.Я. Современная историография II Интернационала. Переосмысление прошлого. / Р.Я. Евзеров // Новая и новейшая история, 1993., № 1. – С. 36–54.
4. Ленин В. И., Революционные марксисты на международной социалистической конференции 5–8 сентября 1915 г. / Ленин В.И. Полное собрание сочинений. Т. 27. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1969. – 644 с.
5. Могилевский С. А. Восстановление II Интернационала, 1919–1923 гг.: Из истории международных реформистских центров в годы революционного подъема. С.А. Могилевский. Ленинград, : Изд-во ЛГУ, 1963. – 272 с.
6. Орлов Б. С. Социал-демократия: история, теория, практика. / Б.С. Орлов. Работы 2000-2005 гг. – М., 2005. – 712 с.

7. Темкин Я.Г. Ленин и международная социал-демократия (1914-1917). / Я. Г. Темкин. Москва, Наука, 1968. – С. 625 с..
8. Циммервальдская и Кинтальская конференции. Официальные документы. Ленинград-Москва, «Книга». 1924 г. – 61 с.
9. Bartel W. Lewica niemieckiej socialdemokracji w walce przeciwko militaryzacji i wojnie. / W. Bartel. Warszawa, 1963. 190 s.
10. Braunthal J. Geschichte der Internationale / J. Braunthal. T. II. Hannover 1963, 270 s.
11. Cole G. D. H. A History of Socialist Thought. T. IV. Communism and Social Democracy 1914–1931. / G. D. H. Cole. London 1958, 512 s.
12. Memorandum on War Aims. Inter-Allied Labour and Socialist Conference. London 1918, s. 40–51.
13. Meynell H. The Stockholm conference of 1917. / H. Meynell «International Review of Social History» 1960. T. V, s. 1–25, 202–225.
14. Waldenberg M. Wzlot i upadek Karola Kautskiego. Studium z historii myśli społeczno-politycznej. T. I–II. / M. Waldenberg. Kraków 1972. T. II. 270 s.
15. Wohlgemuth H. Deutschland und die deutsche Arbeiterbewegung von der Jahrhundertwende bis 1917. / H. Wohlgemuth Berlin 1963. 91 s.

Мурашова Нина Алексеевна,
ТКНС УрО РАН.
научный сотрудник, к.и.н.

ФОТОГРАФИЯ, КАК СРЕДСТВО МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

Статья подготовлена при финансовой поддержке ФАНО России в рамках темы ФНИ № 0408-2014-0023 «Взаимодействие человека, общества и власти в локальных практиках (на примере Западной Сибири в XIX – первой половине XX вв.)»

Твёрдая память о прошлом -
лучший советник для будущего.
Китайская поговорка.

Аннотация: фотография понятна любому человеку, на каком бы языке он не говорил. Погружаясь в мир фотографии, мы возвращаемся в прошлое. Прошлое сибирской фотографии открывает ещё одну интересную страницу истории Тобольска.

Ключевые слова: светопись, фотограф, фотография, фотоаппарат, портрет, дагерротип, снимок.

Abstract: the picture is clear to anyone, no matter what language he did not speak. Plunging into the world of photography, we return to the past. Past Siberian pictures opens another interesting page history of Tobolsk.

Keywords: photography, photographer, photograph, camera, portrait, daguerreotype, image.

Фотография была изобретена в 1839 году. Очень высоко оценил изобретение фотографии наш великий земляк Д.И. Менделеев. Интерес к фотографии он пронёс через всю жизнь, сделав очень много для развития отечественной светописы. У известного советского историка С.А. Морозова в его книге «Русская художественная фотография» есть глава, посвящённая фотографу Альфреду Давиньону, одному из первых профессиональных фотографов в России. Осенью 1844 года Альфред Давиньон отправился в Сибирь, где произвёл портретную и видовую съёмку. Он сделал несколько портретов С.Г. Волконского, Иосифа Поджио, Н.А. Панова. В III -е отделение царской канцелярии немедленно поступил донос, и фотограф был арестован. Все «дощечки» с портретами были якобы уничтожены. В III -ем Отделении завели дело "О художнике Давиньоне, который в бытность в Сибири снимал дагерротипные портреты с государственных преступников". Это дело положило конец карьере Давиньона в России, но портреты остались.

В ходе расследования в действиях портретиста не было выявлено нарушений и в 1846 году он был освобождён. Давиньона спасло несовершенство тогдашней техники фотографии, он изготавливал дагерротипы, то есть все снимки существовали в одном экземпляре и находились в руках портретируемых.

Следует сказать, что поступок Давиньона был по тем временам очень смелым. Фотограф, вероятно, не подозревал, что некоторые портреты декабристов станут последними изображениями в их жизни. Многие из тех, кто прибыл в Сибирь по кандалному тракту, остались здесь навечно. Давиньона обвиняли в желании распространять портреты ссыльных. Это было время двадцатилетия восстания декабристов на Сенатской площади. Интерес к сибирским изгнанникам по-прежнему был велик, но ещё сильнее была царская немилость к ним. В Петербурге бдительно следили за тем, чтобы не осталась память о героях 14 декабря 1825 года, поэтому, делу Давиньона придали очень большое значение. Это было и свидетельством того, что с самого своего появления фотография заявила о себе как о мощном средстве массовой информации, с которым уже нельзя было не считаться.

Первое появление фотографий в Тобольске следует отнести к 1860 -ым годам. Открытие фотографических заведений было весьма сложным делом. Желаящие содержать таковые должны были иметь «Свидетельство о политической благонадежности», а так же должны были дать подписку, что политических ссыльных ни в коем случае снимать не будут.

В 1866 г. циркуляром от 18 мая за №1052 было доставлено распоряжение во все губернии: составлять точные сведения о фотографиях и других заведениях и присылать в Главное Управление по делам печати. За выполнением этого циркуляра бдительно следило Управление МВД, под руководством князя Лобанова - Ростовского. В 1870 г. губернатор Западной Сибири Соллогуб отправил окружным исправникам циркуляр, который обязывал вести «ведомость обо всех фотографиях в городах Тобольской губернии и Тобольске¹». Об изменениях в делах фотографии необходимо было докладывать немедленно. Сведения подавались ежегодно к 1 июля².

При канцелярии тобольского губернатора был создан специальный надзорный отдел. Наблюдение за типографиями, фотографиями, библиотеками было поручено Е.В. Кузнецову, чиновнику особых поручений, и М. Чекушину, которые добросовестно выполняли возложенные на них обязанности. Губернаторская власть жестко контролировала такое мощное, по тем временам, средство информации, каким была фотография. Фотодело не должно было попасть в неблагонадежные руки и не выходить по содержанию за рамки бытовых потребностей.

Открывая фотографическое заведение в Тобольске, лица, преуспевшие в этом деле, открывали филиалы в других городах и выезжали в сельскую местность. К примеру, мензенский мещанин Александр Александрович Якунин, имея свидетельства на фотографические работы от губернаторов Пермской и Уфимской губерний, просил тобольского губернатора разрешить ему производить работы в Тобольской губернии, ставя в известность уездных исправников и полицмейстеров. О работе своей фотографии он извещал через Тобольские губернские ведомости. В начале 1864 года в неофициальной части Тобольских губернских ведомостей публиковались объявления о выходе из столичной печати книг по фотоделу. Из ТГВ была получена информация о выходе популярного ежемесячного журнала «Фотограф» под редакцией А.В. Фрибеса.

Возможно, что первым фотографом Тобольска был Иван Фёдорович Лисицын, сын священника, инспектора и учителя тобольского духовного училища и семинарии. Получил образование в Тобольской духовной семинарии, впоследствии работал в семинарии фотографом. Хорошим фотографом слыл титулярный советник П.С. Паутов. Он хорошо владел навыками фотодела. Паутов родился в Тобольске, окончил гимназию, в 1864 - 1871 годах работал надзирателем в ней. Он сделал много снимков Тобольска³. Фотографии Паутова представляют интерес, они не только показывают старый Тобольск, они возвращают нам утраченные уголки городской архитектуры. Много фотографий То-

больска, сделанных Паутовым задали тон последующим поколениям фотографов. Сюжеты фотографий нередко повторялись ими. Паутов закрыл своё заведение в связи с переездом в Пермь, передав всё дворянке Юлии Томашевичевой, которая добровольно приехала в ссылку к мужу. Ей разрешено губернатором открыть фотографию. Томашевичева в 1874 году передаёт фотографию Марии Пичикус, с разрешения тобольского губернатора и по её просьбе⁴.

Разрешение на открытие фотографии получили Черненко и П.Е. Кривцов⁵. Купец 2-ой гильдии А. Сыромятников считался хозяином фотографии, но все работы выполнял ссыльный поляк Адам Буковский.

В 1889 - 1891 годах в Тобольске открылась фотография Монса Шавельевича Шустера - основателя известной в Тобольске династии Шустеров, которая оказала большое влияние на развитие фотодела в Тобольской губернии. Они снимали не только портреты, но и виды Тобольска. До переезда в Тобольск Монс Шустер участвовал во Всемирной выставке в Париже в 1890 году. Сын Монса А.С. Шустер, уехав в Тюмень, стал впоследствии мастером фотопортрета. В ноябре 1924 году он снимал в Тюмени первый прилёт самолёта «Юнкерс»⁶. Второй сын И. Шустер продолжал фотографические работы в Тобольске. Им сделаны снимки мастерских тобольской тюрьмы. Во время посещения в 1899 году Д.И. Менделеевым Тобольска И. Шустер фотографировал знаменитого земляка, участвовал в формировании коллекции для Парижской всемирной выставки в Петербурге в 1900 году. Фотография Шустера в Тобольске просуществовала до 1907 года, затем была продана Александру Афанасьевичу Муруну. Мурин арендовал под ателье деревянный дом с мезонином, над входом которого была сделана вывеска «Фотография Мурина». Дом стоял на улице Большая Архангельская, №22. Фотография выпускала открытки с видами Тобольска, среди которых были фотографии с интересными сюжетами.

Фотограф Яков Фидлерман, десять лет живя в Тобольске (1881 – 1891), увлечённо работал над фотографией, расширяя своё дело. Создал немало замечательных фотографий с видами Тобольска. Поставив работу на должный уровень, Фидлерман в 1893 году подал прошение о разрешении проводить фотоработы в Восточной Сибири. Так же он желал открыть фотографии в Томске, Таре, Кургане, Берёзове, создав своеобразную сеть фотографий. Разрешение им было получено⁷.

В марте 1891 года крестьянин Московской губернии Павел Афанасьев подал прошение об открытии фотографии в Тобольске. Проживал во второй части Тобольска, в доме Соколова. Имел фото-

¹ ГБУТО ГА в Тобольске. Ф.152. Оп.14.Д.23.

² ГБУТО ГА в Тобольске. Ф.152. Оп..9.д.13.

³ Голодников К.М. Альбом тобольских видов.//Фот. Павла Паутова; текст Капитона Голодникова. Тобольск: тип. Тоб. Губ. правл.. 1864. 25с.

⁴ ГУТО ГА в Тобольске. Ф.152. Оп.14..Д.2.

⁵ ГБУТО ГА в Тобольске.152. Оп.13. Д.21.

⁶ После революции А.С. Шустер работал фотокорреспондентом газеты «Трудовой набат».

⁷ ГБУТО ГА в Тобольске. Ф.152. Оп..9. Д.32.

графию в Омске, Таре. Разрешение им было получено 18 августа. Афанасьев снимал в 1891 году наследника цесаревича, путешествующего по Сибири⁸.

Фотографий по Тобольской губернии было: 1879 - 3; 1880 - 2; 1882 - 4; 1883 - 5; 1884 - 4; 1885 - 6; 1887 - 7; 1889 - 11. 1893 - временных фотографий по Тобольской губернии было - 4. Они принадлежали польскому гражданину из Варшавы Флориану Ляхмайеру, берёзовскому мещанину Фёдору Котовщикову, германскому подданному Иоганну Зеббину, тобольскому мещанину Монсу Шустеру⁹.

Ф.С. Ляхмайер был известен как фото летописец строительства железнодорожных путей. В Тобольске он занимался съёмками видов города, объединяя фотографии в альбомы. В 1882 году общим заседанием Пятого отдела императорского русского технического общества под председательством Его Императорского высочества Великого князя Михаила Николаевича был приглашён в Москву на Всероссийскую выставку. В приглательном письме Ф. Ляхмайер отмечался как лучший знаток фотографического дела и как единственный представитель Сибири, участвующий в заседаниях общества. За фотографические работы он награждён серебряной медалью 1882 года, медалью «За трудолюбие». Позднее стал лауреатом юбилейной медали с портретами основателей фотографии: Ньепса, Дагера и Талбота.

Игнатий Игнатьевич Лютык, дворянин Ковенской губернии был сослан в Сибирь за восстание в царстве Польском, в 1865 году. Прожил в Тобольске 14 лет, выучился фотографическому делу и служил подмастерьем в фотографии Марии Пичикус. Лютык выделялся среди других своим мастерством фотографа. Фотография Пичикус в то время находилась в его доме, по Большой Архангельской улице. В 1871 году, 13 и 17 мая, вышел «всемилостейший манифест». 9 января 1874 года Игнатий Лютык был помилован. 30 мая 1879 года он подал прошение на имя тобольского губернатора о разрешении открыть свою фотографию, мотивируя тем, что это единственный источник дохода его семьи, но как политический ссыльный не получил разрешения на открытие фотографии. Спустя некоторое время Лютык, заболев, скоропостижно скончался. Семья жила тем, что сдавала часть дома жильцам и мастерскую фотографам. Мастерскую арендовал фотограф Садков. Затем по договору с вдовой Лютыка, она перешла к другому фотографу. В 1891 году Монс Шустер, проживая в доме Лютыка, арендует фотомастерскую. В 1892 году его сноха Асна Шустер, с разрешения тобольского губернатора открыла фотомастерскую в этом же доме, по Большой Архангельской. В ней работали её сыновья.

Писал прошение о желании открыть фотографию и фотографировать по всей тобольской губернии коллежский асессор Константин Николаевич Высоцкий, в 1885 г.

Действовали фотографии в Кургане - И.Г. Кропанина, 1868, А.А. Якунина 1883, А.И. Кочешева¹⁰ и др.; в Ишиме - Н.А. Лузьянова, крестьянина Андриана Астрахова, которому помогал купец В.П. Баев; в Ялуторовске - тобольского мещанина Ш. Вишняка, 1888 - 1892; Таре - Ивана Дюкова, Тюкалинске, Туринске - шадринского мещанина М. Халалова 1887 - 1891; Шадринске, Камышловое, Ирбите.

В 1888 году германский подданный А. Бах хлопотал о выдаче ему свидетельства на открытие фотографии в округах Тобольской губернии. В мае 1889 года в Тобольске открывается фотография И. Кадыша. Его деятельность в Тобольске связана с портретными съёмками. Кадыш был талантливым фотографом. В 1889 году появилось прошение омского мещанина И.Д. Когана об открытии фотографии. У него было свидетельство, выданное фотографом Фидлерманом, второе - фотографом Кадышем, в которых он значился хорошим фотографом. Коган получил жёсткое указание: строго вести себя с политическими ссыльными, к работе не допускать, карточек с них не снимать. Из рапорта чиновника особых поручений Чекушина: «Коган разместил своё ателье в доме Краковяк, съехав с квартиры в доме Лютык, арендовавший квартиру в доме Лютык фотограф Вишняк, передал всё Афанасьеву, а сам уехал в Тару, не поставив никого в известность»¹¹. 4 августа 1891 года последовало указание отобрать у Когана свидетельство на право владения фотографией. Но Коган выехал в Павлодар. Свидетельство было отобрано 29 августа 1891 г.

В конце 1890-х годов в Тобольске начинает работать молодое поколение фотографов. Открылись мастерские и ателье Марии Михайловны Уссаковской, которые располагали новейшими светосильными объективами для портретов, групп и ландшафтов, усовершенствованными аппаратами и художественными аксессуарами, Е. Шредерса и А. Цветкова. А.И. Цветков имел ателье тоже по улице Большая Архангельская. Арендовал помещение на первом этаже кирпичного здания, у купца Худякова. Фотографии Цветкова с видами Тобольска пользуются спросом у коллекционеров. Фотография М.М. Уссаковской просуществовала более трёх десятилетий. Пользовался большим спросом магазин фото принадлежностей Ф.В. Дементьева. В конце 1900 годов начинает работать ателье М.Г. Сусловой. Накануне первой мировой войны в городе открыл фотографию Павел Смуров. Фотографическому делу его научил поляк Вацлав Дмоховский. В декабре 1915 года фотография закрылась, так как Смуров ушёл добровольцем на фронт.

⁸ ГБУТО ГА в Тобольске. Ф.152. Оп.14. Д.26.

⁹ Всеподданнейшие отчёты начальника Тобольской губернии за 1879 - 1893 гг.

¹⁰ Купцы Алексей Иванович и Иван Иванович Кочешевы содержали книжно-писчебумажный и фотографический

магазин и типографию «Типография Товарищества Братьев Кочешевых в Кургане», выпускали газету «Курганский вестник», сами занимались редактированием.

¹¹ ГБУТО ГА в Тобольске. Ф. 152. Оп.8. д.157.

Фотография становилась мощным средством массовой информации. Она способствовала познанию мира и расширению информационного и культурного пространства. Фотография воздействовала

не менее сильно, чем слово. Погружаясь в мир фотографии, мы погружаемся в иное время. Фотография не позволяет придать забвению события и лица.

№	Кому принадлежит	Дата разрешения
	Ивану Фёдоровичу Лисицыну	1863г.
1	Титулярному советнику Павлу Семёновичу. Паутову,	19 августа 1864г
2	Купцу второй гильдии А. Сыромятникову	1 января 1868г.
3	Лисицыну И.Ф.	1868г
4	Черненко	1868г
5	Юлии Томашевичевой, дворянке	28 января 1870г.
6	Марии Пичикус	23 марта 1874 г.
7	Фёдору Котовщикову	21 июня 1875г.
8	Коллежскому асессору Александру Соину	25 сентября 1875г.
9	Березовскому мещанину Фёдору Котовщикову	21 июня 1878г
10	Подпоручику тобольского батальона Алексею Садкову	16 апреля 1878г.
11	Тобольскому мещанину Петру Сухих, в 1884 г. уехавшему в Ишим.	16 мая 1879г
12	Слонимскому мещанину Ипполиту Францевичу Кузиковскому (к польским повстанцам не принадлежал)	20 февраля 1881г.
13	Белебеевскому мещанину Василию Лаврентьевичу Туленкову	7 августа 1882г.
	Гражданину Варшавы, дворянину Флориану Станиславовичу Ляхмайеру	1883
14	Тобольскому мещанину Якову Фидлерману	27 мая 1884г.
15	Исааку Ермолаевичу Кеслеру (с 1870г. путешествовал по всей России)	10 февраля 1886г.
16	Омскому мещанину Исаю Кадышу	24 мая 1889г.
17	Омскому мещанину Иосифу Давыдовичу Когану	30 апреля 1890 г.
18	Монсу Шустеру, до 1907 года проживал в Тобольске	5 марта 1891г.
19	Крестьянину московской губернии Павлу Афанасьеву	12 августа 1891г.
20	Жене рядового Асне Шустер (сноха Монса Шустера)	15 июля 1892г
21	Тобольской мещанке Нехе Бердичевской	27 августа 1893
23	А. Цветкову	
24	Е. Шредеру	
25	А. Х.Мурин, по ул. Большая Архангельская, собственный дом.	1907
26	Павел Смуров	1914.

Составлено по материалам ГБУТО ГА в Тобольске. В фондах ТГИАМЗ есть небольшие коллекции фотографий Туленкова, Фидлермана, Шустера, Уссаковской, Цветкова, Афанасьева.

Список литературы:

1. Дмитриев - Мамонов А.И. Декабристы в Западной Сибири. СПб., 1905.26с.
2. И Н Юшков. Фотография в Тобольске / Тобольские губернские ведомости, 1858. №34.
3. Мурашова Н.А. Фотография в Тобольске.//Лукич. Тюмень. 2001,№1. С.144-148.
4. Мурашова Н.А. Фотографии декабристов//Первая столица Сибири. (Серия «Памятники отечества. Вся Россия»). 2002. Т. 56. С.98.
5. Кондакова Г. А. Тобольские фотомастера начала XX века.// Первая столица Сибири. М.,2002.

С. 138 - 139. (Серия «Памятники отечества. Вся Россия»).

6. Чибисов К.В. Очерки по истории фотографии. М., Искусство.1987. 254с.

7.Копылов В.Е. Былое светописы (У истоков фотографии в Тобольской губернии). Тюмень: Издательский дом «Слово», 2004. 864с.

8. Заварихин С.П. Ворота в Сибирь. М., Искусство, 1981. 160с.

9 Морозов С.А. «Русская художественная фотография» М., Искусство . 1961г.

10. Календарь Тобольской губернии на 1891 год. Тобольск, 1890.

11. Копылов В.Е. Менделеев и Зауралье. Тюмень.1986.128с.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Pozdnyshov E. V.

PhD (Philosophy), Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after V. Hetman,
Associate Professor at Banking Management Department Kyiv, Ukraine

Позднішев Євген В'ячеславович

кандидат філософських наук,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

THE USE OF PSYCHOTECHNOLOGIES AS THE BASES OF FORMING AND SUPPORT A SPORTS COACH IMAGE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ ЯК ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ ІМІДЖУ СПОРТИВНОГО ТРЕНЕРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Summary: The article deals with the beginning of the image-integration in sport and its key determinants, such as politics, international sports institutions and image technologies. The article examines the theoretical aspects of the use of the psychotechnologies for forming and support of the image of a sports coach in the context of globalization. The practical aspects of the use of these psychotechnologies by the sports press of Ukraine are researched. The article gives a detailed analysis of the use of the psychological tools for forming and support of sports of the highest achievements trainers' images. The author substantiates the importance of further empirical studies of the use of marked psychotechnologies and their tools.

Keywords: psychotechnology, psychotechnology tools, image, image psychology, coach.

Formulas: 0, fig.: 2, tabl.: 2, bibl.: 10

Анотація: Заявлено про початок імідж-інтеграції у спорті, трьома ключовими детермінантами якої є політика, міжнародні спортивні інститути і імідж-технології. Досліджено теоретичні аспекти використання психотехнологій формування та підтримки іміджу спортивного тренера в умовах глобалізації. Досліджено практичні аспекти використання психотехнологій формування та підтримки іміджу тренера спортивною пресою України. Досліджено практичні аспекти використання психологічних інструментів формування та підтримки іміджу тренерів спорту вищих досягнень. Обґрунтована важливість подальших емпіричних досліджень використання зазначених психотехнологій та їх інструментів.

Ключові слова: імідж, психологія іміджу, тренер, психотехнологія, інструменти психотехнологій.

Формул: 0, рис.: 2, табл. 2, бібл.: 10

Постановка проблеми. Глобалізація як історичний феномен та об'єктивна закономірність розвитку людства все частіше привертає увагу дослідників у всьому світі. В умовах глобалізації спорт активно змінює не тільки зміст свого функціонування, але й форму своєї презентації. Сьогодні спорт активно інтегрується на різних напрямках і рівнях діяльності спортивних організацій, команд і клубів. Безумовно ці явища включають в себе і такі процеси як становлення, розвиток та трансформація іміджу у спорті. Однією з ключових детермінант імідж-інтеграції у спорті виступають психотехнології. Важливим напрямком психологічних досліджень є створення та дослідження системи психотехнологій формування та підтримки іміджу спортивного тренера (далі по тексту - тренера) та аналіз особливостей її використання в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми психотехнологій, імідж-технологій (як частини психотехнологій), інструментів цих технологій в тій чи іншій мірі досліджували в своїх роботах Г.К. Іхсангалієва, А.Ю. Панасюк, О.А. Петрова, Г.Г. Почепцов, В.Н. Футін,

В.М. Шепель. На жаль системної роботи з цього питання ще не з'явилося. Проблема формування іміджу спортивного тренера майже не розроблялася. Відоме педагогічне дослідження Т.М. Бушуєвої щодо формування іміджу спортивного тренера як фактора результативності змагальної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання ролі та значення психотехнологій та їх інструментів у формуванні та підтримці іміджу спортивного тренера до цього часу в науковій літературі не розглянуто.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): дослідити роль, значення та можливості психотехнологій та їх інструментів у формуванні та підтримці іміджу тренера в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний світ входить в епоху глобалізації, яка означає процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Сучасний спорт є соціокультурним явищем та породженням постіндустріального суспільства, а його установки і цінності диктуються ринковою економікою. В умовах глобалізації імідж у спорті стає продуктом

культурної індустрії, втягується в логіку товарного виробництва, що виражається в феноменах його комерціалізації і професіоналізації. Найважливішими факторами транснаціоналізації і глобалізації іміджу у спорті є новітні інформаційні технології, інформація та реклама, засоби масової комунікації, система спортивного маркетингу, що культивують цінності, стиль і спосіб життя, які диктуються сучасним інформаційним суспільством. Сьогодні спорт активно інтегрується на різних напрямках і рівнях діяльності спортивних організацій, команд і клубів. Безумовно ці явища включають в себе і такі процеси як становлення, розвиток та інтеграція іміджу у спорті. Аналіз цих процесів дав автору можливість виокремити такі три ключові детермінанти імідж-інтеграції у спорті як політика, міжнародні

спортивні інститути та імідж-технології (рис. 1). Яким чином вони можуть впливати на імідж-інтеграцію у спорті?

Внутрішня політика держави спрямовує зусилля відповідних органів на всебічний розвиток спорту та фізичної культури активно використовуючи імідж суб'єктів спортивної діяльності (спортсмена, тренера, команди, уболівальників). Зовнішня політика держави намагається інтегрувати спортивні організації країни у світові та регіональні спортивні інститути, використовуючи поширення та пропаганду позитивного іміджу національних спортсменів, тренерів, спортивних федерацій, клубів та команд. Характерними для цих політичних процесів є транснаціоналізм і комерціалізація спорту в умовах глобалізації.

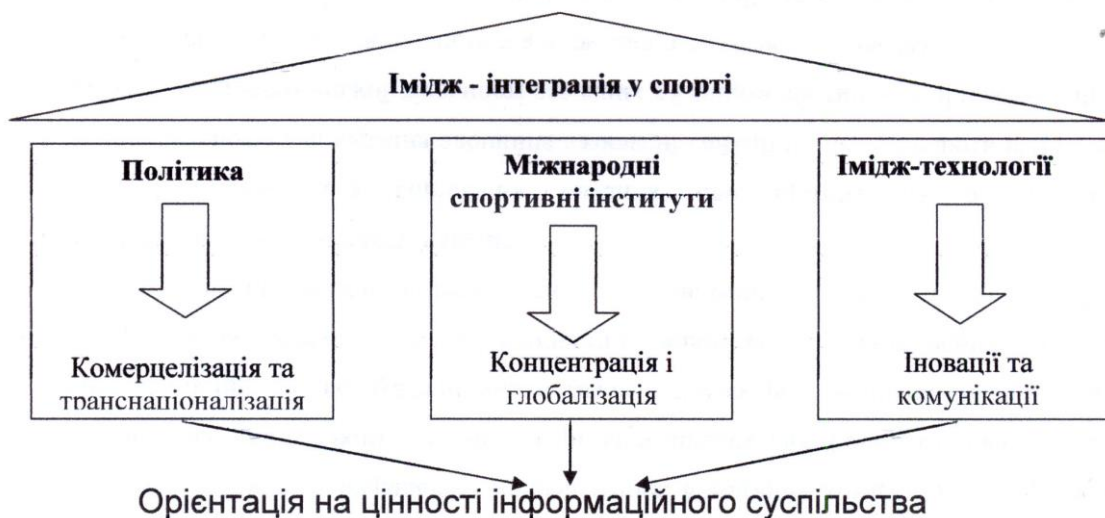

Рисунок 1 - Три ключові детермінанти імідж-інтеграції у спорті

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

Міжнародні спортивні інститути (організації) проводять регулятивну скоординовану діяльність, яка спрямована на поширення гуманістичних цінностей, олімпійських ідеалів спорту і залучення до членів цих організацій нових країн. При цьому відбувається інтеграція національних спортивних іміджів у міжнародні глобальні іміджі окремих видів спорту, поширених і популярних світових та регіональних змагань. Ці процеси характеризуються концентрацією і глобалізацією. Імідж-технології безпосередньо втілюють в життя цілі та плани політиків та міжнародних спортивних інститутів, бо володіють ефективною системою інструментів, технік, методів, засобів для формування та просування іміджу суб'єктів спортивної діяльності. Характерними рисами сучасних імідж-технологій є інновації та комунікації. Але предметом нашого дослідження є тільки дослідження ролі, значення та можливостей психотехнологій у справі формування та підтримки іміджу тренера.

Проведений теоретичний аналіз дав автору можливість створити власну систему психотехнологій формування та підтримки іміджу тренера, яку він поділяє на соціально-психологічні імідж-технології, підходи, моделі та соціально-комунікативні

імідж-технології. До соціально-психологічних імідж-технологій, підходів та моделей він відносить: 1) шаляпінську систему самопрезентації; 2) технологію самопрезентації В.М. Шепеля; 3) імідж-технологію В.М. Футіна; 4) імідж-технологію, засновану на ігровій моделі; 5) технологію переважного впливу на сферу підсвідомості; 6) технологію імітації змісту підсвідомості; 7) імідж-технологію побудови образу людини через створення видовищної основи; 8) нейролінгвістичне програмування. До соціально-комунікативних імідж-технологій відповідно: 1) Public relations (PR); 2) пропаганду; 3) рекламу; 4) технології управління чутками; 5) імідж-технології віртуальної реальності; 6) комунікативні технології О.Ю. Панасюка; 7) спеціальні освітні інтерактивні програми. Всі ці технології в певній мірі базуються на інструментах імідж-технологій. Автором створено систему інструментів імідж-технологій формування та підтримки іміджу тренера, яку він поділяє на психологічні та медійні. До психологічних інструментів імідж-технологій він відносить: 1) архаїзацію; 2) вербалізацію; 3) візуалізацію; 4) впровадження моделей сприйняття; 5) деталізацію; 6) дистанціювання; 7) емоціоналізацію; 8) контекстне введення знаків; 9)

маніпулювання; 10) міфологізацію; 11) позиціонування; 12) самопрезентацію; 13) саморекламу. До медійних інструментів імідж-технологій відповідно: 1) акцентування інформації; 2) заміну цілей; 3) когнітивне картування; 4) стереотипізацію; 5) опитування громадської думки; 6) формат вигідних контекстів; 7) аватари і статуси.

У процесі формування іміджу тренера доцільно спиратися на результати сучасних досліджень щодо розкриття психологічних проблем індивідуального іміджу лідера (Є.В. Єгорова, О.В. Іваннікова, В.Г. Зазикін, Г.Г. Почепцов, Р.Ф. Фурс, В.М. Шепель). Аналізуючи проблему формування іміджу тренерів більшість вчених виділяють наступні протиріччя: 1) між високими вимогами, що пред'являються спортивною практикою до особистісно-професійних якостей образу тренера і слабкою розробленістю науково-методичного забезпечення процесу формування іміджу тренера; 2) між об'єктивною потребою українського суспільства у високих спортивних досягненнях і традиційно сформованою системою підготовки спортсменів, в якій недостатньо уваги приділяється інструментам психологічного впливу на спортсменів з боку іміджу тренера. Дослідник О.О. Садовник проаналізувала формування іміджу українського тренера силами засобів масових комунікацій і виділила символічні характеристики іміджу тренера в спортивному дискурсі. Знаковими характе-

ристиками персонального іміджу спортивного тренера є символічні аспекти спілкування зі спортсменами (тренер-начальник, тренер-батько, тренер-старший брат тощо) та особливості стилю керівництва тренувальним процесом (тренер-автократ, тренер-демократ, тренер-ліберал, тренер-символ тощо), які можна розглядати як стереотипи та певні типи тренера. Тренерами-символами українського спорту є Валерій Лобановський (футбол), Ігор Турчин (гандбол), Альбіна та Ірина Дерюгіни (художня гімнастика). Саме цим українським тренерам засоби масової комунікації приділяють найбільшу увагу [Садовник О.О. 2006].

У процесі формування іміджу тренера доцільно використовувати різні варіанти трактування складових іміджу особистості такими авторами як Є.В. Єгорова, О.В. Іваннікова, А.І. Ковлер, Г.Г. Почепцов, Є.Б. Шестопа. У процесі формування іміджу тренера необхідно враховувати основні чинники-референти, що впливають на побудову його іміджу. До них за результатами досліджень автора необхідно віднести: рівень його інтелекту, лідерську поведінку, вольові риси, рівень моральності, комунікативні риси, поведінку під час тренувальної діяльності. Основними етапами формування та підтримки іміджу тренера є планування, підготовка та побудова іміджу. Основні напрямки створення програми побудови психотехнології формування іміджу тренера представлені на рис. 2.

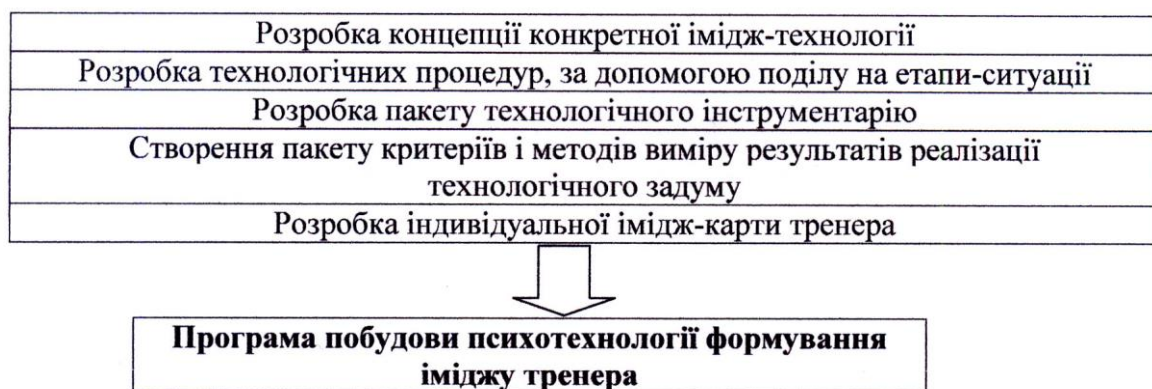

Рисунок 2 - Основні напрямки створення програми побудови психотехнології формування іміджу тренера

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

Проведений автором контент-аналіз трьох спортивних газет України за вказаний період (табл. 1) дав можливість зробити наступні висновки. Для формування та підтримки іміджу тренера спортивною пресою активно використовувалися елементи PR (100%) у вигляді різноманітних жанрів спортив-

ної журналістики (статті, інтерв'ю, замітки, репортажі тощо), пропаганда (59,85%) у вигляді поширення спортивних ідеалів, цінностей, традицій, розповідей про життєвий шлях видатних тренерів. У міру необхідності спортивні журналісти використовували технологію управління чутками (19,95%).

Таблиця 1

Використання психотехнологій формування та підтримки іміджу тренера спортивною пресою України на прикладі трьох газет на протязі червня, липня, серпня 2016 р. (у %)

	Імідж-технологія	Назва газети			Середнє значення
		Спорт-Експрес в Україні	Команда	Спортивка	
1	Елементи PR	100	100	100	100
2	Пропаганда	54,55	66,67	58,33	59,85
3	Реклама	0	0	0	0
4	Технологія управління чутками	18,18	16,67	25,0	19,95

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

Автором було проведено дослідження психологічних інструментів, які застосовуються при формуванні та підтримці іміджу тренера, з використанням експертних оцінок (табл. 2). Під час дослідження на протязі 2016 р. автором використовувався власний опитувальник, були задіяні у

якості експертів 12 спортивних психологів, 10 тренерів та 8 спортивних менеджерів.

Таблиця 2 - Використання психологічних інструментів формування та підтримки іміджу тренерів вищих досягнень (у %)

	Інструменти	Тренер Косік В.С.	Тренер Головка О.Б.	Тренер шабліст-ки О.Г. Харлан	Тренер боксера В.А. Ломаченко	Тренер боксера О.О. Усик	Середній показник
1.	Архаїзація	40	60	61	50	50	52,2
2.	Вербалізація	90	85	86	82	89	86,4
3.	Візуалізація	80	96	90	99	91	91,2
4.	Впровадження моделей сприйняття	20	75	72	73	79	63,8
5.	Деталізація	90	95	90	92	97	92,8
6.	Дистанціювання	40	5	42	21	11	23,8
7.	Емоціоналізація	60	50	59	40	59	53,6
8.	Контекстне введення знаків	20	80	81	60	70	62,2
9.	Маніпулювання	80	65	60	55	85	69,0
10.	Міфологізація	60	25	35	75	35	46,0
11.	Позиціонування	70	90	80	70	30	68,0
12.	Самопрезентація	10	91	90	81	71	68,6
13.	Самореклама	20	75	76	65	85	64,2

Косік В.С. – радянський гандболіст, відомий український гандбольний тренер. Майстер спорту СРСР з гандболу. Заслужений тренер України [https://ru.wikipedia.org/wiki/%].

Головка О.Б. - український футболіст, захисник. Виступав у київському «Динамо», за збірну України. Тренер Молодіжної збірної України з футболу U-21 [https://ru.wikipedia.org/wiki/%].

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

З одержаного емпіричного матеріалу можна стверджувати, що для формування та підтримки іміджу тренера використовувалися такі інструменти як архаїзація, вербалізація, візуалізація, впровадження моделей сприйняття, деталізація, дистанціювання, емоціоналізація, контекстне введення знаків, маніпулювання, міфологізація, позиціонування, самопрезентація, самореклама. Активно використовувалися такі психологічні інструменти як деталізація (92,8%), візуалізація (91,2%), самопрезентація (68,6%), позиціонування (68,0%).

Проведений автором аналіз (протягом 2012 – 2016 рр.) досвіду роботи 32 спортивних менеджерів, іміджмейкерів та психологів з формування та підтримки іміджу тренера показав ефективність використання таких практик, як аналіз біографії конкретного тренера та складання «Біографії» його образу-іміджу, аналіз чуток, міфів (реальність та вигадки), легенд навколо його особистості, робота з тренером в період проведення тренувальної роботи зі спортсменами та уміла робота зі спортивними журналістами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Taisiya Belyanina

Senior lecturer of Comparative Linguistics Dept.
Oles Honchar Dnipro National University

WRITING BEYOND *LINGUA MATERNA*: KYOKO MORI'S CHOICE OF BELONGING

Summary: This article brings into focus specificity and complexity of the linguistic and cultural agenda of the literary works of Kyoko Mori, a Japanese American author and a bilingual person, who emigrated from Japan to the USA in her adulthood. During her transition between cultures, K Mori has chosen assimilation and English language acquisition as new means for self-expression, but abandoned Japanese verbalization, which seemed oppressive to her creative work.

Due consideration has been given to Kyoko Mori's creative approach towards her biographical writing, in particular, her autobiographical novel "Polite Lies: On Being a Woman Caught Between Cultures." Mori's perception of politeness, as the power that impedes expression of one's self, is a basis for "polite lies," a central image for her emotion of non-belonging.

In her novel, she points out gender difference in the Japanese language, arguing that in her mother tongue she cannot express herself unreservedly.

Therefore, Kyoko Mori has adopted English as a language of her "voice," thus problematizes the fact of her belonging. She has never claimed directly her belonging and used English as a strategy of detachment from any claims. Kyoko Mori has explicitly opened a new terrain in the transcultural lingua-scape of the globalized world.

Key words: Japanese American literature, multiculturalism, transnational identity, bilingualism, women writing.

Introduction

Literary and cultural scholars in their studies observed some changes in today's monolingual framework and point out the ever-growing diversity in linguistic and literary scape. The new term 'post-monolinguality' could be applied not only to bilingual writings, but also to the works of authors (e. g., Joseph Conrad), who write in other languages than their mother tongues, thus, they do not actually define their belonging as such.

The key aspect of this article is the specificity and complexity of the linguistic and cultural agenda of the works of Japanese American writer Kyoko Mori, who was born in Kobe, Japan, in 1957, and moved to the USA when she was 20. Kyoko Mori's works, written exclusively in English, include novels, fictional autobiography ("Shizuko's Daughter", "One Bird"), and non-fiction works, which also bear autobiographical motifs ("Dream of Water", "Polite Lies"). In this paper, the discussion centers around Kyoko Mori as a bilingual writer, who emigrated from Japan to the USA and learned English when she was already an adult, but not in early age like, for instance, Kazuo Ishiguro or V. Nabokov.

We can name but few authors – Watanabe Kayoko, Masami Usui, Leilani Linda Nishime, Kyoko Norma Nozaki, Yulia Rumak among them – who studied K. Mori's writings and presented their views in the monographs and papers.

Phenomenon of bilingualism of immigrant writers

In "New Immigrant Literatures in the United States: A Sourcebook to Our Multicultural Literary Heritage" (ed. by Alpina Sharma Knippling, 1996), Benzi Zhang, an expert in the comparative literature

analysis and the author of the chapter on the Japanese-American Literature, states that nowadays the term "immigrant literature" refers not only to the writing of immigrants, but also to the texts of their descendants. In addition, this term refers to a wide body of problems that deal with the phenomenon of transnational identity. Benzi Zhang argues that immigrant literature that is the literature written both by and about immigrants "concerns not only the movement across the borders of a country but also the experience of traversing the boundaries and barriers of space, time, race, culture, language, history, and politics and the complexities and ambivalences associated with defining an (im)migrant identity between and beyond boundaries" [10, p. 125].

A common feature in all the characters in Japanese American literature works through several generations, beginning with *issei* (the first generation of immigrants), has been continuous inner struggle of individuals to solve the dilemma: either to assimilate in the new society, or remain culturally different. Benzi Zhang puts forward the idea that contemporary Japanese-American writers, being caught between cultures, try to represent the survival and growth of individuals gaining "strength from their (im)migrant experience" [10, p. 125-126].

The same problem of choice is outlined by Aneta Pavlenko in her book "Multilingualism, Second Language Learning, and Gender" (2001), based on in-depth investigations of the phenomenon of bilingualism of immigrant writers. A. Pavlenko suggests that in a process of learning a second language, particularly during a transition between cultures, a person may find out alternative ways for femininity or masculinity performance and, therefore, new means for self-expression.

Under such circumstances, everybody has to make his/her choice – either to assimilate and to adopt the

new means of self-expression, or resist both these options [7, p. 145].

Japanese American writer Kyoko Mori has chosen the first option and abandoned the Japanese language for self-expression, putting her mother tongue down as oppressive for her writings. In her autobiographic novel "Polite Lies: On Being a Woman Caught Between Cultures" (2011), Mori shares her impressions about her visiting Japan after several years of living in the USA. The Japanese language seemed "a steel net" for her, the language of extreme politeness, which bars individuals from expressing themselves freely, and that is especially true with women's self-expression. "[...] This politeness is a steel net hauling us into the country where nothing means what it says" [7, p. 5]. Mori's perception of politeness, as the power that impedes expression of self, is a basis of "polite lies", and this image becomes central for her emotion of non-belonging in her novel of the same title.

To the best of her competencies as a linguist with Ph.D. in English/Creative Writing and a skillful writer, Kyoko Mori explores the linguo-mental aspects in Japanese and American cultures and correlates the singularities of both cultures to her own linguistic observations and her philosophy as a writer.

It could be argued that such comparative analysis of two cultures, which is grounded on collation of sociolinguistic and gender differences, is the quintessential principle of Kyoko Mori's creative writing. Due to the fact that K. Mori immigrated to the USA being already an adult, she had a chance to gain first-hand experience as a stranger who struggled through all the stages of adaptation to another language and the new society. The author stresses that, while speaking Japanese, each partner in conversation is supposed to stick to a certain level of politeness appropriate to the other person's age and rank. For Mori these rules are unacceptable and utterly embarrassing.

Moreover, gender differences in the Japanese language are as important as ranks: "Men and women speak different languages: women's language is much more indirect and formal than men's. There are words and phrases that women are never supposed to say, even though they are not crude or obscene" [5, p. 11].

K. Mori is convinced that her mother tongue is incoherent for expressing herself unconditionally: "In Japanese I don't have a voice for speaking my mind" [5, p. 16], and therefore she adopts English as the language of her "voice," thus she problematizes the fact of her belonging. Remembering her studying in the USA, she describes it as a "process of acquiring a voice" [5, p. 18], when she learned not only how to speak or write the foreign language, but also got used to thinking in English just like her favorite writers do – Maxin Kumin, Anne Sexton, Sylvia Plath.

It is a generally known fact that when Kyoko Mori's first novels in English had been published, she refused to translate them into Japanese for publishing in Japan. In "Polite Lies," she explains the reason in a rather evasive manner: "No one can write novels in a language she has not spoken every day for more than a decade. But there is another reason I could not possibly have written my novels or poems in Japanese: I was

never taught to write in what was my native language" [5, p. 164]. However, we can assume that before she became a writer she had already managed to develop an exclusive second language allegiance.

Analyzing the assimilation of an immigrant in other language environment, A. Pavlenko argues that the intention to avoid certain ways of performing femininity in one's mother tongue may be determined by "negative attitudes to gender ideologies and discursive practices of one's native speech community, where the language "doesn't name" the individual or labels her wrongly, while the culture devalues her and limits her options of self-expression" [7, p. 145].

Nevertheless, other critics do not share these views. Kayoko Watanabe, for instance, suggests that Mori has not been able to respond to sorrows with forgiveness and leave them in the past; while some of Mori's judgments K. Watanabe considers to be nothing else than generally held prejudice about Japanese men [11, p. 47-55]. However, the text analysis of Mori's works does not give any grounds for this sophisticated argumentation.

In "Polite Lies," K. Mori explores the problem of self-expression in the language of her personal choice. This new perspective not only fixes language's specificity, but also marks individual attitude to the problem of writer's freedom, thus she disavows the possibility of writing exclusively in the mother tongue.

Transition from one language to another is treated by K. Mori as an action similar to switching over to another wavelength. "People often tell me that I am lucky to be bilingual, but I am not so sure. Language is like a radio. I have to choose a specific station, English or Japanese, and tune in. I can't listen to both at the same time. In between, there is nothing but static" [5, p. 17].

Commenting on this process of transition, A. Pavlenko terms it as "self-translation" and states that it is conditional on reinterpretation of person's subjectivities rather than on a personal choice of the language for communication and self-expression, because the primary objective of an immigrant is to find his/her place in another community and to realize his/her full potential. She argues that transition to a different culture may demand from an individual to change "how one views and performs gender" [7, p. 133-135], though problematics of books by K. Mori, who has passed all the way to the new community herself, cannot be reduced to this aspect.

In her autobiography, K. Mori mentions that even in conversation with her colleagues from Japan, she is embarrassed to use Japanese addressing a man, because her mother tongue dictates her to use the "feminine" language that sounds "indirect, submissive and unassertive" [5, p. 12]. Resisting this kind of language pressure, she chooses English to keep the conversation "on an equal footing": "We are colleagues, meant to be equals. The language I use should not automatically define me as second best" [5, p. 11-12]. The combination of words "second best" might be "an aftershock" of feminist discourse of the mid-to-late 20th century ("The Second Sex" by Simone de Beauvoir, 1949).

However, thoroughly comparing her mother tongue, Japanese, and her second language, English,

Kyoko Mori discovers similarities in the usage of polite expressions that may serve as a tool to avoid direct formulations, particularly, when expressing disagreement or refusal.

So, Mori performs extensive investigations into peculiarities of both languages by comparing Japanese-English equivalents, specifically, indirect polite expressions commonly used in Japan and the Midwest. Accordingly, Mori formulates two principles of being indirect: never say *no* and always use a disclaimer as a downtoner.

Likewise, Suwako Watanabe, investigating verbal behavior of Japanese and American students who took part in group discussions in Japanese ("Cultural Differences in Framing: American and Japanese Group Discussion", 2004), has also found similar patterns of participants' interactions.

According to S. Watanabe, a distinctive feature of the Japanese communication is the tendency toward non-confrontational communication, which is reflected in the extensive use of indirect and ambiguous expressions. Social motivation in Japanese communication style is based on seeking harmony within a group and sensitivity to the concept of "face." The researcher presents the results of frequency analysis of framing usage by the American and Japanese actors and emphasizes that the Japanese participants tend to use framing as indirect and polite utterings more often than the American students do. On the other hand, the American participants prefer straightforward, direct phrasing even when conversing in Japanese [9, p. 176-180].

K. Mori is fully aware that the established identity of polite expressions in different languages may be elusive. Thus, sometimes it is rather difficult to define whether an invitation in Japanese is "real" or it is only a gesture of politeness. Such situations make K. Mori feel perplexed and awkward in communication for her fear of misinterpreting partner's words and offending him. However, similar "polite-but-not-really-meant invitations" in the Midwest do not confuse her and she can easily elicit their real meaning [5, p. 8-10]. In the same manner, bilingual writer Kyoko Mori, using her linguistic intuition, compares Japanese and American cultures from the perspective of her life and creative experience and devises her perception of the two cultures through her own language apprehension.

This process has been vividly illustrated in Chapter 9 "Tears," where K. Mori describes the phenomenon named by her as "to receive crying" (Jp. *morai-naki*), i.e., a situation when crying is not the result of personal rueful feelings, but just an emotional response to other people's tears. The author states that *morai-naki* is a group act, and, therefore, such behaviour is treated as appropriate in the Japanese community, while displaying personal emotions in public is considered embarrassing [5, p. 181-183].

Kyoko Mori's creative approach towards her biographical writing

Yet, the influence of K. Mori's mother tongue on poetics and stylistics of her writing should not be underestimated. For instance, Kayoko Watanabe is con-

vinced that K. Mori's autobiographical novels are inextricably connected with Japanese centuries-old literary tradition and the autobiographical structure and stylistics of Mori's novels ("The Dream of Water" as one of spectacular examples) allow for referring them to the Japanese genre known as "*watakushi-shousetsu*" ("I-novel") [11, p. 49].

Many critics agree that Kyoko Mori's writings have a flavor of lyricism and poetic sentimentality – the traits that have been inherited from the Japanese poetical tradition. One of the scholars, Kyoko Norma Nozaki, takes special notice of details in Kyoko Mori's novels, such as description of seasonal flowers in "Shizuko's Daughter". In K. Nozaki's opinion, K. Mori creates the vivid scenery of four seasons in Japan, "choosing words thoroughly, like a painter chooses colours" [12, p. 186]. This poetic device is in perfect correlation with the device generally known as *kigo*, the use of "season words" (季語), which is peculiar to classical Japanese poetry.

Kyoko Mori's "Japaneseness" is revealed in description of Japanese traditions and day-to-day life. Explaining her creative approach in one of the interviews, K. Mori compares journalism and creative writing as two extremes: one is to write about "someone other than yourself, something that you don't know", and the other one is writing about the self and something familiar. K. Mori believes that most of writing "happens in the middle," while her own writing philosophy is that an author "can't write enough fiction on something that didn't happen." Following this philosophy, Kyoko Mori grounds her autobiographical novels ("Dream of Water", "Polite Lies: On Being a Woman Caught Between Cultures", "Yarn: Remembering the Way Home"), as well as fictional writings ("Shizuko's Daughter", "One Bird") on biographical material. She claims that she always relies on her memory for writing fiction, and changing only some details "opens doors for other inventions" [1].

Benzi Zhang, Aneta Pavlenko and other scholars advocate the view that autobiographical writing is representative of writers of transnational identity. Benzi Zhang ranks autobiography together with the mainstream genres of the Japanese American literature [10]. American critic Sidonie Smith in her work "A poetics of women's autobiography: marginality and the fictions of self-representation" [8] claims that every woman author who writes autobiography touches upon the issues of gender and race, even if only implicitly. Transnational women writers more often than not deal with such issues as gender and race, gender and ethnicity, class, culture, and gender and language as well. Due to their bilingualism, these authors are apt to scrutinize these problems thoroughly and "through multiple lenses" [7, p. 141].

Conclusion

Kyoko Mori, a native to Japan, the country "where nobody was supposed to talk about personal feelings" [5, p. 193], turns to autobiographical writing that presents vibrant revelation of her personal circumstances. She has never been writing in her mother tongue,

though she always inscribes the mother tongue perspective in her oeuvres in the most subtle way. She never claims directly her belonging and uses English as a strategy of detachment from any claims. She has certainly discovered an untravelled terrain in transcultural lingua-scape in the globalized world and, as a linguistically gifted writer, she does not spare her effort to explore it.

References

1. GMU-TV, 2012. At Mason: Conversation with Kyoko Mori [online] Available at: <https://vimeo.com/46232933> [Accessed 20 November 2017].
2. Kipling A. S., ed., 1996. New Immigrant Literatures in the United States: A Sourcebook to Our Multicultural Literary Heritage. Westport CT and London: Greenwood Publishing Group.
3. Mori K., 1996. Dream of Water. New York: One World/Fawcett Columbine.
4. Mori K., 1996. One Bird. New York: Fawcett Juniper.
5. Mori K., 1999. Polite Lies: On Being a Woman Caught Between Cultures. New York: Fawcett Books. The Random House Publishing Group.
6. Mori K., 1994. Shizuko's Daughter. New York: Fawcett Juniper.

7. Pavlenko A., ed., 2001. Multilingualism, Second Language Learning, and Gender. New York: Mouton de Gruyter.

8. Smith, Sidonie, 1987. A poetics of women's Autobiography. Marginality and the fictions of Self Representation. Indiana University Press.

9. Watanabe, S., 2004. Cultural Differences in Framing: American and Japanese Group Discussions. In: Eds. S. F. Kiesling, C. B. Paulston. Intercultural Discourse and Communication: The Essential Readings, 226-247.

10. Zhang, B., 1996. Japanese American Literature. In: New Immigrant Literatures in the United States: A Sourcebook to Our Multicultural Literary Heritage. Ed. A. S. Kipling. Westport CT and London: Greenwood Publishing Group, 125-141.

11. 渡辺佳余子, 2006. キョウコ・モリの祖国日本--新移民の立場から. 東京成徳短期大学紀要. 第39号. pp.47-55.

12. 野崎京子, 1997. アジア系アメリカ文学の新展望に向かって : キョウコ・モリと作品. Acta humanistica et scientifica Universitatis Sangio Kyotensis. Foreign languages and literature. Series 24. 1997-03. pp.172-192.

Pshenychnaya M. S.

Postgraduate student

Department of history of literature and classical philology

School of philology

V. N. Karazin Kharkiv National University

Пшеничная М. С.

Аспирантка

Кафедры истории зарубежной литературы

и классической филологии

Филологического факультета

Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

TRANSTEXTUALITY AND INTERTEXTUAL REFERENCES IN THE NOVEL *ELIZABETH COSTELLO* BY J. M. COETZEE

ТРАНСТЕКСТУАЛЬНОСТЬ И ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНЫЕ РЕФЕРЕНЦИИ В РОМАНЕ ДЖ. М. КУТЗЕЕ «ЭЛИЗАБЕТ КОСТЕЛЛО»

Summary: The article deals with the research of transtextuality in the novel by South African writer J. M. Coetzee "Elizabeth Costello". This novel is a hypertext and is based on relations of derivatives. Due to this relationship text by J. M. Coetzee can be examined in several types of transtextual relation: paratextuality, hypertextuality, architextuality, metatextuality and intertextuality. Special emphasis is put on the analysis of intertextual forms (citations, allusions and reminiscences) and their function in the text. Key words: J. M. Coetzee, transtextuality, paratextuality, hypertextuality, architextuality, metatextuality, intertextuality, allusion, reminiscence, citation.

Аннотация: статья посвящена изучению транстекстуальности в романе южноафриканского писателя Дж. М. Кутзее «Элизабет Костелло». Данный роман является гипертекстом и основывается на отношениях производности, благодаря чему текст Дж. М. Кутзее можно рассматривать в соответствии с различными типами взаимодействия текстов: паратекстуальность, гипертекстуальность, архитекстуальность, метатекстуальность и интертекстуальность. Отдельно внимание уделяется анализу форм интертекстуальности (цитированию, аллюзиям и реминисценциям) и их функции в тексте. Ключевые слова: Дж. М. Кутзее, транстекстуальность, паратекстуальность, гипертекстуальность, архитекстуальность, метатекстуальность, интертекстуальность, аллюзия, реминисценция, цитация.

Первый роман периода эмиграции южноафриканского писателя Дж. М. Кутзее «Элизабет Ко-

стелло» (2003) неоднократно становился предметом литературоведческой рефлексии. Однако большинство исследователей изучали роман, как и все

творчество писателя, с точки зрения постколониальной критики, так как Дж. М. Кутзее является выходцем ЮАР – бывшей британской колонии. О. А. Павлова изучает категории «память» и «история», характерные творчеству писателей-постколониалистов [6]. Ее соотечественница Е. О. Струкова обратила внимание на специфику образа творческой личности, который по ее мнению, обладает «двойной идентичностью», а поскольку главным героем романа Дж. М. Кутзее является женщина, в произведении звучит голос «дважды угнетенных» (по теории Г. Спивак женщины подвергаются гнету двойного давления: имперского и патриархального) [7]. Существует также статья Я. Г. Гудковой, которая исследует жанровое своеобразие «Элизабет Костелло» и причисляет его к роману-эссе из-за наличия обильных «эссеистических конструкторов» [2]. Наиболее объемным исследованием романа «Элизабет Костелло» можно считать статью Дж. Меффана, опубликованную в справочнике по творчеству Дж. М. Кутзее [13]. Литературовед обзорно рассматривает проблематику, жанровые особенности, специфику нарратива и интертекста романа Дж. М. Кутзее. Однако, принимая во внимание небольшой объем исследования и значительное количество изучаемых аспектов, анализ Дж. Меффана нельзя считать исчерпывающим. По мнению исследователя, направление интертекстуального прочтения романа Дж. М. Кутзее задает постскрипtum «Письмо Элизабет, леди Чандос, Френсису Бекону», которое отсылает к фикциональному письму австрийского писателя рубежа веков Г. фон Гофманстала «Письмо лорда Чандоса к лорду Бекону». Дж. Меффан утверждает, что письмо является ключом к прочтению романа, а кодом, заложенным в письмо, – теория «кризиса языка». Данная теория не принимает «рационалистический оптимизм по поводу языка как адекватного, истинного медиума, с помощью которого можно изобразить мир каким он есть, а подчеркивает разрыв между названием предмета и самим предметом, поэтому в художественной литературе элементы исторические сочетаются с вымыслом» [13, с. 173]. Так анализ Дж. Меффана уходит в русло феноменологического прочтения романа Дж. М. Кутзее, исследователь пытается определить значение языка, а также роль и место автора в тексте. Вместе с тем литературовед не останавливается на транстекстуальных соотношениях текстов, многочисленных интертекстуальных отсылках к произведениям мировой литературы, которые расширяют интерпретационный потенциал романа. Таким образом, **цель** нашего исследования – изучить интертекстуальные референции в романе Дж. М. Кутзее «Элизабет Костелло», а также проанализировать транстекстуальность.

Теорию интертекстуальности разрабатывали в своих трудах многие исследователи: Р. Барт, Ж. Женетт, Ю. Кристева, Н. Пьеге-Гро, Н. А. Фатеева, М. Ямпольский. Родоначальница теории интертекстуальности Ю. Кристева пишет: «... любой текст строится как мозаика цитаций, любой текст является продуктом поглощения и трансформации

какого-либо другого текста», текст является реакцией, он наполнен постоянными ссылками на предыдущие тексты <...> любой текст постоянно соотносится с другими текстами, вступает с ними в диалог, ориентируется на контекст» [4, с. 203-204]. Французский постструктуралист Ж. Женетт, развивая концепцию М. М. Бахтина о взаимодействии «своего» и «чужого» слова в тексте, которая стала основой для теории Ю. Кристевой, предложил термин «транстекстуальность», обозначающий текстовое «наращивание», к которому относится все, что превышает данный конкретный текст, подключая его ко всей литературе в целом. Транстекстуальность состоит из пяти типов взаимодействия текстов: 1) интертекстуальность как «<...> сопresence двух или более текстов, означает реальное присутствие одного текста в другом, с помощью отсылок (цитат, аллюзий, реминисценций)» [11, с. 2]; 2) паратекстуальность «<...> как отношение, связывающее написанный текст с нарративом, который относится к паратексту (заголовок, подзаголовок, название, предисловие, введение, эпиграф и т.д.)» [11, с. 3]; 3) гипертекстуальность как осмеяние и пародирование одним текстом другого [11, с. 3]; 4) архитекстуальность, понимаемая как жанровая связь текстов [11, с. 1]; 5) метатекстуальность как комментирование или критическая ссылка на свой предтекст; под метатекстом также понимается обращение авторского слова к произведению [11, с. 4].

В центре сюжета романа – вымышленная известная австралийская писательница Элизабет Костелло, которая на склоне лет путешествует по миру, выступая с докладами и общаясь с коллегами по ремеслу. Наряду с повествованием об Элизабет, роман включает в себя эссеистические конструкторы – лекции, доклады, письма, как самой героини, так и ее «собратьев по перу». В финале романа главная героиня попадает на своеобразный суд (место и время которого невозможно определить), где осознает пустоту и незначительность своего творчества и своей жизни.

Опираясь на классификацию взаимодействия текстов Ж. Женетта, следует отметить, что роман «Элизабет Костелло» является «гипертекстом», который строится по принципу сосуществования двух и более текстов (интертекстуальности), а также основывается на отношениях производности (других транстекстовых отношениях) [11]. Главным паратекстом романа является заглавие, «имя» произведения, важность которого состоит в способности определять общий содержательный план произведения (основную тему, идею, проблему). Название романа Дж. М. Кутзее «Элизабет Костелло» – имя главной героини, которое, с одной стороны, настраивает читателя на прочтение жизнеописания Элизабет, с другой стороны, не раскрывает каких-то четких авторских установок. Поэтому нам представляется целесообразным рассматривать заглавие романа вместе с такими паратекстуальными элементами как название глав. Так, первая глава «Реализм» названа одним из литературных методов и связана не только с названием до-

клада, который читает Элизабет «Что такое реализм», а апеллирует к «фоновым знаниям» читателя о реалистических романах. В самой же главе упоминаются «Тэсс из рода д'Эрбервиллей» Т. Харди, «Анна Каренина» Л. Толстого, а если учесть, что и сам роман Дж. М. Кутзее, и вышеупомянутые романы названы именами главных героинь, в читательском сознании легко всплывают хорошо известные романы: «Эмма» Дж. Остин, «Мадам Бовари» Г. Флобера, «Джейн Эйр» Ш. Бронте. Автор обманывает ожидания читателя прочесть повествование о жизненном пути и любовных связях главной героини, ведь Элизабет Костелло – дама преклонных лет, которая все чаще задумывается о смерти и своем наследии. Таким образом, название романа стилизовано под реалистические романы, с одной стороны, а с другой – создает некий комический эффект, пародию на роман XIX века. Указанный аспект подчеркивает идею Ж. Женетта о незамкнутости предложенных им типов и демонстрирует их взаимопроницаемость: в данном случае паратекстуальность тесно связана с гипертекстуальностью, которая направлена на пародирование реалистического романа в целом. Такое предположение подкрепляется докладом Элизабет, в котором она заявляет о том, что реализм как метод устарел, ибо сама реальность стала слишком шаткой: «Однако было время, когда мы верили, что если в тексте сказано: “На столе стоял стакан с водой”, то так оно и было: был стол и на нем стоял стакан с водой. Чтобы это увидеть мысленно, достаточно было заглянуть в словесное зеркало – в текст. Но этому пришел конец <...> Твердая почва ушла из-под ног <...> трудно сохранять должное уважение к тому, чего уже не стало – к той самой твердой почве, которой уже нет. Теперь она кажется нам иллюзией, одной из тех, какие возникают, когда все находящиеся в одном помещении в течение длительного времени сосредоточенно смотрят на один и тот же предмет. Стоит отвести взгляд – и зеркальная картинка разбивается вдребезги» [10, с. 19] (тут и далее по тексту перевод с языка оригинала – наш, М. П.) Гипертекстуальность (как осмеяние) реализуется и на повествовательном уровне произведения. Рассказ от 3-го лица, которым открывается повествование в романе, пародирует не только процесс написания текста, но и процесс его восприятия воображаемым читателем. В текст вводятся ироничные метафоры: текст – мост, с помощью которого читатель может «попасть» в художественный мир, созданный автором романа: «Самой насущной является проблема начала, то есть способа перенестись отсюда, где мы есть, на другой, далекий берег. Это проблема сооружения моста – задача чисто инженерная <...> Будем считать, что эта задача худо-бедно решена. Предположим, что мост сооружен и мы через него благополучно перебрались <...> Мы покинули территорию, где пребывали прежде, и находимся там, куда стремились попасть» [10, с. 1]. Если говорить о реалистической литературе, читая которую реципиент с легкостью может воссоздать полную картину происходящего в художественном мире,

«слиться» с персонажем, испытать его чувства, прикоснуться к его «реальности», в чем ему помогает использование в повествовании настоящего времени, то в постмодернистском произведении это становится невозможным: фрагментация, смещение повествовательных пластов, интертекстуальность разрывают целостность произведения и приводят к разрушению миметической иллюзии. На первых страницах романа Дж. М. Кутзее повествователь заявляет: «Весной 1995-го года Элизабет Костелло путешествовала, лучше сказать путешествует (с этого момента и далее мы будем употреблять именно настоящее время...)» [10, с. 2]. Таким образом, нарратор пытается соорудить тот мост, который способствует «проникновению» читателя в художественный мир и помогает соприсутствовать в этом художественном мире, однако, далее сознательно разрушает иллюзию достоверности, вводя такие лексемы и обороты: «Пропуск», «Лакуна», «Несущественное мы опустим». Эти вставки разрывают линейность повествования и разрушают иллюзию правдоподобия.

Такие паратекстуальные элементы как название глав в романе Дж. М. Кутзее обладают информативной функцией, поскольку именно «они вводят некоторую информацию о следующем за ними текстом: задают тему, намечают мотивы отдельных частей, выявляют концепцию произведения, актуализируют смысловую доминанту текста...» [1, с. 78-79]. Паратекстуальность, по мнению Ж. Женетта, тесно связана с нарративом, а так как большинство вставных нарративов (доклады и лекции) принадлежат самой Элизабет, стоит рассмотреть соотношение заглавия романа, названий глав и вставных текстов. Почти все названия глав касаются теоретических аспектов литературоведения («Реализм», «Африканский роман», «Гуманитарные науки в Африке»), как и большинство докладов и лекций героини («Что такое реализм», «Будущее романа», «Поэты и животные»), ведь перед нами роман о творческой личности, чья стихия – литература. Название романа соотносится с названием глав и докладов, поскольку большинство из этих докладов принадлежат самой героини. Таким образом, все паратексты (заглавие романа, названия глав и вставных текстов) способствуют актуализации смысловой доминанты текста – романа о писательнице.

Благодаря эссеистическим вставкам (докладам, лекциям, письмам) в роман «Элизабет Костелло» проникают элементы non-fiction, которые влияют на саму структуру произведения. Роман Дж. М. Кутзее представляет собой сложноорганизованный текст, в котором переплетаются эссеистический и романный планы, что свидетельствует о наличии «диалога жанров» [12, с. 55] как «взаимодействия конвенциональных норм и моделей текстопроизводства и отклонений от них, вариаций и трансформаций» [9, с. 108]. Смешение жанров и пренебрежение жанровым каноном, как и подражание прецедентным жанрам, Ж. Женетт называет архитектурностью. Архитекстуальные вкрапления «чужих» жанров (доклада, эссе, письма, интервью)

играют важную жанрообразующую роль и служат средством установления в тексте характеристик, отражающих парадигматические отношения нескольких частей текста с основным повествованием.

Метатекстуальность в романе «Элизабет Костелло» проявляется во внутритекстовом комментировании и связана с субъективным фактором (фактором субъекта речи и его отношения к сказанному). Повествователь, после описания внешнего вида Элизабет, уточняет: «Синий костюм и салые волосы – детали, знаки умеренного реализма. Особенность которого состоит в упоминании вещей самих по себе. Такая техника игры берет свое начало от Даниеля Дефо. Робинзон Крузо, после кораблекрушения выброшенный волнами на берег, озирается вокруг. Но никого нет. “Больше я никогда не видел ни одного из них или какого-то их следа, – пишет он. – Я нашел лишь три шляпы, одну фуражку и два башмака, да и то непарных”. Вот так, два непарных башмака <...> Ни тебе восклицаний, ни слов отчаяния, всего лишь упоминание о шляпах, фуражке и башмаках» [10, с. 4]. Комментарий написанного, который демонстрирует ассоциации повествователя в отношении деталей, которые он прежде упомянул в описании героини, дополнен еще и цитацией романа Д. Дефо «Робинзон Крузо». Метатекстуальность и интертекстуальность в данном случае находятся в отношениях интерференции.

Роман Дж. М. Кутзее насыщен многочисленными интертекстуальными референциями: от явного цитирования до имплицитных аллюзий и реминисценций. Главная героиня романа «Дом на Экклс-стрит», который принес всемирную известность Элизабет Костелло, является точечной цитатой (термин Н. А. Николиной) – именем героини Молли Блум из «Улисса» Дж. Джойса. Элизабет, читая свои лекции и доклады, цитирует текст Ф. Кафки «Отчет для Академии» и «Путешествия Гулливера» Дж. Свифта, рефлексировать над стихотворениями Р. М. Рильке и Т. Хьюза. В радиоинтервью «Писатель за работой» Элизабет Костелло, обсуждая женские образы Д. Лоуренса, Т. Харди, Л. Толстого и, конечно, «джойсовскую Молли», которые вышли из-под пера авторов-мужчин, говорит о необходимости пересмотреть взгляд на предназначение женщины в целом. Обильное цитирование в романе, по нашему мнению, связано в первую очередь с выбором образной системы: главная героиня романа – художник, писательница, рассуждающая о вопросах литературы.

Также нам представляется, что более значимыми для понимания текста являются именно имплицитные аллюзии и реминисценции. Так в начале романа рассказчик говорит о Джоне – сыне Элизабет, как о ее сквайре: «Он будет ее оруженосцем. Она будет его рыцарем. Он поможет одеть ей кольчугу, подсадит на коня, приставит к руке щит, вручит копье и отступит в сторону» [10, с. 7]. Повествователь будто отсылает нас к рыцарскому роману, в котором Элизабет, разочарованная жизнью дама в преклонном возрасте, ассоциируется с «рыцарем

печального образа». Реминисценция (реминисценция – литературный прием, рассчитанный на память и ассоциативное восприятие читателя, в тексте представляется как имплицитная отсылка на литературное произведение в виде сюжета, персонажа, мотива, концепции писателя [5, с. 162]) в данном случае, является отсылкой к роману М. Сервантеса «Дон Кихот» и расширяет границы интерпретации текста. Вымышленный мир, в котором живет Дон Кихот, не совпадает с реальной жизнью, «Дон Кихот творит свою жизнь, разыгрывает собственный спектакль, – который является в его глазах жизнью и становится для него гораздо более реальным и настоящим, чем окружающая действительность» [3, с. 13-14]. Получается своеобразная игра жизни с литературой: литература (рыцарские романы), которая продолжается в жизни, и жизнь, которая становится литературой (роман Сервантеса). Создается абсолютно постмодернистский эффект, позволяющий заглянуть в бездну культурной реальности. Художественный мир в романе «Элизабет Костелло» строится подобным образом, где литература – это жизнь героини, а жизнь Элизабет будет запечатлена в литературе – ее творениях. Однако, эффект перетекания реальности в литературу в романе Дж. М. Кутзее происходит иначе: в заключительной главе романа «У ворот» героиня заявляет, что она писательница, которая писала под именем Костелло, что она «лишь подражает, как сказал бы Аристотель» [10, с. 194]. Тем самым Элизабет пытается доказать, что ее произведения отображают реальность, а несколько дальше заявляет, что «этот город [где она находится] не более реален, чем она сама, но, наверное, и не менее» [10, с. 195]. Элизабет замечает красоту мира, пусть даже если он – «это только подобие». Так героиня подчеркивает свой статус «вымышленности», осознавая, что она находится в художественном ирреальном мире. Таким образом, Элизабет теряется в этой зеркальности, где все слито воедино: реальность и художественный мир, жизнь и литература. Если Дон Кихот использует именно литературные коды рыцарских романов для «прочтения» окружающей действительности – прочтения, с его точки зрения, абсолютно адекватного, то Костелло – писательница XX века, сознание которой строится по принципу интертекста, впитывающего все известное ей «пространство культуры». Учитывая свою профессию, она заявляет: «Я придерживаюсь убеждений только в рамках моей профессии <...> я меняю свои убеждения <...> в зависимости от своих потребностей» [10, с. 195]. Можно заключить, что Элизабет мыслит в рамках литературы и воспринимает жизнь с помощью кодов мировой литературы, ассоциируя себя то с Красным Питером Ф. Кафки, то с «Секретарем невидимого» (выражение, которое заимствовано, по ее же словам, у поэта Чеслава Милоша).

Реминисценцией на роман Сервантеса является и само убеждение Костелло в отношении иллюзорности реальности. Героиня говорит: «...раньше каждый полагал, что знает, кто он есть. Теперь мы все – актеры, и каждый проигрывает текст своей роли» [10, с. 19]. В романе Сервантеса

в разговоре Санчо и Дон Кихота в XII главе второго тома возникает параллель «жизнь – театр», когда Дон Кихот рассуждает о том, что в театре происходит тоже, что и в жизни, и хоть каждый из нас играет свою роль, когда наступает развязка, то есть когда кончается жизнь, все становится равным. Безусловно, высказывание Элизабет о жизни как театре вызывает также ассоциации с монологом Жака из комедии «Как вам это понравится» У. Шекспира, а соответственно является аллюзией (аллюзия – «заимствование некоторых элементов претекста, по которым и происходит их узнаваемость в тексте-реципиенте» [10, с. 122-136]). Таким образом подкрепляется идея уподобления жизни театру, где сама же Элизабет вынуждена играть роль, выступая перед «зрителем» с докладами, хоть ей в ее возрасте «игра» уже в тягость.

Принимая во внимание все вышесказанное, можно сделать следующие выводы. Роман «Элизабет Костелло» является гипертекстом, который характеризуется транстекстуальностью, поскольку основывается на отношениях производности и строится по принципу интертекста. Главным паратекстом является название романа, который задает основное направление названиям глав, происходящие от названий лекций и докладов Элизабет Костелло. Так все паратексты – заглавие романа, названия глав и вставных текстов, способствуют актуализации смысловой доминанты текста – романа о писательнице. Зачастую типы взаимодействия текстов обладают взаимопроницаемостью, поэтому паратекстуальность в романе Дж. М. Кутзее тесно связана с гипертекстуальностью, которая направлена на пародирование реалистического романа. Благодаря эссеистическим вставкам (докладам, лекциям, письмам) в роман «Элизабет Костелло» проникают элементы non-fiction, что свидетельствует о наличии «диалога жанров», который, в свою очередь, является примером архитектурности. Метатекстуальность в романе проявляется во внутритекстовом комментировании и связана с субъективным фактором (фактором субъекта речи и его отношения к сказанному). Кроме этого, вследствие наличия в комментарии цитации следует говорить об интерференции между метатекстуальностью и интертекстуальностью. Роман «Элизабет Костелло» насыщен многочисленными интертекстуальными референциями (явными цитациями и имплицитными аллюзиями и реминисценциями), что расширяет диапазон интерпретации текста. Обильное цитирование в романе связано с выбором образной системы: главная героиня – писательница, рассуждающая о теоретических вопросах литературы. Имплицитные реминисценции в романе отсылают к произведению М. Сервантеса «Дон Кихот» и способствуют более глубокому пониманию текста. В обоих романах воспроизводится постмодернистский эффект зеркальности, своеобразная игра жизни с литературой: литература, которая продолжается в жизни, и жизнь, которая становится литературой. Однако, в романе Дж. М. Кутзее процесс перетекания жизни в литературу завершается тем, что героиня наделяет себя статусом «вымышленности» и считает себя частью художественного ирреального мира. Подобно тому, как Дон Ки-

хот использует литературные коды рыцарских романов для «прочтения» окружающей действительности, Элизабет мыслит в рамках литературы и воспринимает жизнь с помощью кодов мировой литературы. Параллель «жизнь-театр» находит свое отражение, как в романе Сервантеса, так и в романе Дж. М. Кутзее, и подкрепляется аллюзией на комедию У. Шекспира, репродуцируя идею уподобления жизни театру. Интертекстуальность является одной из ведущих тенденций творчества Дж. М. Кутзее, поэтому наша статья открывает перспективы для следующих исследований.

Список литературы:

1. Галкина И. В. Паратекстуальность в романе В. Пелевина «Generation П» // Галкина И. В. // Вестник ИГЛУ. – 2011, С.78-81
2. Гудкова Я. Г. Трансформация романа-эссе в творчестве Дж. М. Кутзее // Метаморфозы жанра в современной литературе: сбор. науч. статей [под ред. Соколовой Е. В., Пахсарьян Н. Т.] / Я. Г. Гудкова. – М.: ИНИОН РАН, 2015. – С. 161-168
3. Коловерова И. Г. Относительная реальность в романе Сервантеса «Дон Кихот» / Коловерова И. Г. // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство. – 2011. – Вип. 2(2). – С. 13-19.
4. Лексикон неонклассики. Художественно-эстетическая культура XX века / [под. ред. В. В. Бычкова]. – Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЕН), 2003. – 607 с.
5. Морозов А. А. Реминисценция // Литературный энциклопедический словарь. – М.: наука, 1985. – С.162
6. Павлова О. О. Категории «история» и «память» в контексте постколониального дискурса (на примере творчества Дж. М. Кутзее и К. Исигуро) : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья» / О. О. Павлова. – М., 2012. – 20 с.
7. Струкова Е. А. Образ творческой личности в произведениях англоязычных постколониальных писателей Дж. М. Кутзее и С. Рушди: дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / Е. А. Струкова. – М., 2016. – 215 с.
8. Фатеева Н. А. Интертекст в мире текстов: контрпункт интертекстуальности / Н.А. Фатеева. – М.: КомКнига, 2007. – 208 с.
9. Чернявская В. Е. Интертекст и интеркурс как реализация текстовой открытости / В. Е. Чернявская // Вопросы когнитивной лингвистики. – № 1. – 2004. – С.106-115
10. Coetzee J.M. Elizabeth Costello [novel] / J. M. Coetzee. – New York : Viking, 2003. – 233 p
11. Genette G. Palimpsests: Literature in the Second Degree / G. Genette. – Nebraska.: University of Nebraska Press, 1982. – 491 p. C.2-5
12. Holthius S. Intertextualitat / S. Holthius. – Staufenburg, 1993. – 120 p.
13. Meffan J. Elizabeth Costello / James Meffan // A Companion to the work of J. M. Coetzee; [edited by Timothy J. Megihan] / J. Meffan. – New York : Camden House, 2011. – P. 172-191

*Нуралиева Изабела Фазлудиновна**магистрантка филологического факультета**Дагестанский Государственный Педагогический Университет**Магомедова Лейла Абдулхакимовна**доцент кафедры теории и истории русского языка**Nuralieva Isabela Fazludinovna**graduate student of the Faculty of Philology**Dagestan State Pedagogical University**Magomedova Leyla Abdulkhakimovna**Associate Professor of the Department of Theory and History of the Russian Language*

ГЛАГОЛ ВО ВВОДНЫХ И ВСТАВНЫХ КОНСТРУКЦИЯХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ «ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН» КАК ОДНА ИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ИДИОСТИЛЯ А. С. ПУШКИНА.

THE VERB IN THE INTRODUCTORY AND PLUG-IN CONSTRUCTIONS OF THE ARTISTIC WORK "EUGENE ONEGIN" AS ONE OF THE FEATURES OF THE IDIOSTYLE OF ALEXANDER PUSHKIN.

Аннотация: Статья посвящена анализу идиостиля А. С. Пушкина, в котором важную роль играют глаголы, несущие особую значимость во вводных и вставных конструкциях. В качестве исследуемого материала использован роман в стихах «Евгений Онегин», представляющий собой широкий спектр контрастного употребления глаголов. В данной работе проанализированы особенности идиостиля писателя, охарактеризована роль глаголов в широком смысле слова и выявлены особенности проявления данного элемента во вводных и вставных конструкциях. В роли актуальных вопросов выступают использование вводных и вставных конструкций и оригинальное использование глаголов, что очень ценится в настоящее время, время искаженного и не достаточно грамотного языка молодых людей. Вследствие глубокого анализа глаголов выявлены некоторые связи категорий глаголов с явлениями реальной действительности, личностными качествами писателя.

Ключевые слова: Идиостиль, вводные и вставные конструкции, поэтическая функция, глагол, категория глагола.

Annotation: The article is devoted to the analysis of the idiostyle of Alexander Pushkin, in which verbs of special significance in introductory and plug-in constructions play an important role. As the material studied, the novel in verse "Eugene Onegin" is used, which is a wide range of contrast use of verbs. In this paper, the idiostyle of the writer is analyzed, the role of verbs in the broad sense of the word is characterized, and the features of the manifestation of this element in introductory and plug-in constructions are revealed. The use of introductory and plug-in structures and the original use of verbs, which is very much appreciated at the present time, are the time of the distorted and not sufficiently literate language of young people. As a result of deep analysis of verbs, some connections of categories of verbs with phenomena of real reality and personal qualities of the writer are revealed.

Key words: Idiostyle, introductory and plug-in constructions, poetic function, verb, verb category.

Неподражаемое мастерство изобразительных приемов или глубокое знание человеческой души или же яркое остроумие, что заставляет нас, третье поколение, так же восхищаться творчеством А. С. Пушкина, как и читатели 19-го и 20-го века? Действительно, ответ кроется в гениальности писателя. Это та гениальность, которая ценнее делает языковую личность писателя в наш век дефицита чистого и достойного русского языка. Это то мастерство, которое является важным составляющим в идиостиле любого писателя. Под идиостилем, по мнению В. В. Леденевой, понимается использование писателем стилистически окрашенной и не кодифицированной лексики, словотворчество, формирование новых концептов [7, С.397-401].

Идиостиль - это индивидуально-авторский стиль письма. Идиостиль А. С. Пушкина является источником исследования ученых-лингвистов во всем мире. Особое внимание, по нашему мнению, в идиостиле писателя нужно уделять вводным и

вставным конструкциям, которые выступают как основной творческий прием в романе «Евгений Онегин». Вводными называются слова, грамматически не связанные с членами предложения и выражающие отношение говорящего к высказываемой мысли. Вставные конструкции - это слова, словосочетания, предложения, которые вносят в основное предложение дополнительные сведения, замечания и др.

[2, С.38-41].

А. С. Пушкин является одним из первых, кто употребил вставные конструкции в виде отдельных словоформ, словосочетаний, предложений, синтагматически не связанных с основным предложением.

И вот уже трещат морозы
И серебрятся средь полей...
(Читатель ждет уж рифмы розы;
На вот возьми ее скорей!)

Используются вводные и вставные конструкции с целью предоставления читателю дополнительной информации. Особый лаконизм подчеркивается при экспрессивном использовании вставных конструкций [4, С.37].

«Во - первых, (Слушай, прав ли я?)

Простая, русская семья...»

Значимую роль в экспрессивности вставных и вводных конструкций играет глагол, как часть речи, придающая ей динамичность. Известно, что А. С. Пушкин долго работал над языком романа. Это видно по интересному выбору глаголов при описании эпохи, характеров героев и их быта. Первоначально на месте глагола «стоял» были попеременно глаголы: «влетел», «вошел», «блеснул». Пушкин от них отказался, видимо, потому, что нужен был глагол, который подчеркнул бы неподвижность этого персонажа, его сходство с картинкой из журнала мод.

В дверях другой диктатор бальный

Румян, как вербный херувим

Стоял картинкою журнальной

Затянут, нем и недвижим.

Многогранное использование глаголов характеризует эксцентричную натуру главного героя. С одной стороны, глаголы знакомят нас с достойным денди, с другой – лицемером, повесой. Построчное анализирование романа в стихах позволяет сказать о том, что в отрицательном свете описываются качества Евгения Онегина глаголами – инфинитивами (лицемерить, изнывать, не мог отличить). Лучшие же качества характера приводятся глаголами в основном в прошедшей форме (по-французски писал, легко мазурку танцевал, знал довольно по латыни, анекдоты хранил он в памяти своей).

А. С. Пушкин - единственный писатель, который настолько внимательно, с каплей сентиментальности относится к своему главному герою. Перо писателя создает образ Евгения таким разным. Если в начале X стиха Евгений лицемерит, то в конце – блистает послушною слезою. Данный факт говорит о стремлении писателя представить Евгения перед читателями яснее.

Контрастное использование глаголов придает особую изобразительность вводным конструкциям в романе в стихах. Во вводных конструкциях наблюдается традиция употребления глаголов, выражающих неуверенность, невозможность совершения действия: может быть, кажется. Конструкция «может быть» представлена около двадцати раз:

«Где, может быть, родились вы»,

«Хоть, может быть, иная дама

Толкует Сея и Бенгама»,

«Я вас люблю любовью брата

И, может быть, еще нежней.»

Важно отметить, особое предпочтение писатель отдает порядку слов. В большинстве случаев ставит «быть» на первое место, что создает особый поэтический замысел. Именно в составе «быть может» вводное слово встречается одиннадцать раз:

«Быть может, волею небес,

Я перестану быть поэтом»

Говоря о глаголах, выражающих неуверенность в точности фактов, необходимо отдать должное и глаголу кажется, который употребляется не раз во вводных конструкциях:

«Но я бы, кажется, желал

Печальный жребий свой прославить»

Анализируя характер синтаксического использования категории времени во вставных конструкциях текста, заметим преобладание форм настоящего времени. В основном действие направлено на самого автора, на характеристику его личных качеств. Так, например, глаголы настоящего времени характеризует следующее:

- Признание автором своего несовершенства смыкается с сожалением:

«Так люди (первым каюсь я)

От нечего делать друзья»

-Склонность или привязанность, любовь автора:

Вечерняя находит мгла..

(Люблю я дружеские враки

И дружеский бокал вина)

-Умственная деятельность или неосведомленность в чем-либо:

Du comme il faut

(Шишков,прости,

Не знаю, как перевести)

При изображении обычного и примитивного, действие в конструкциях выражено прошедшим и будущим временем. Это и глаголы, направленные на читателя и глаголы, рисующие образы персонажей. Согласование вида и времени является одним из определяющих при характеристике глаголов, выражающих положительные мотивы. Глаголы прошедшего времени в большинстве случаев представлены в форме несовершенного вида. Направлены глаголы, с данным согласованием вида и времени, на выражение мечты и совершенства знаний, устремлений автора:

«Не мог он ямба от хорея,

Как мы не бились, отличить»;

Моину вызвать (для того,

чтоб только слышали его)

Большинство глаголов в вставных конструкциях романа в стихах употреблено в изъявительном наклонении. Категории лица, числа, залога не достаточно эффективно отражают черты идиостиля, хоть и заметно доминирование 1-го лица множественного числа. Каждое употребление «Мы» с соответствующими глаголами в первом лице множественном числе: «мы ни бились», «Мы зовем», «Похвалить мы должны» передает духовную близость писателя к народу. Это стремление ставить себя на одном уровне с простым человеком. Этот факт дает нам право сказать, что благодаря этой близости писатель в «Евгении Онегине» отдает предпочтение простонародной лексике. Для читателя, простого человека, и стремился писатель создать язык общепонятный, что, собственно говоря, ему и удалось.

Таким образом, можно сделать вывод, что А. С. Пушкин особую значимость придает глаголам во вводных и вставных конструкциях, при помощи которых писатель яснее изображает главных героев.

Выявлено преобладание глаголов настоящего времени, которые отражают определенные личностные качества писателя. Также обнаружено, что глаголы-инфинитивы противопоставлены глаголам прошедшего времени, первые из которых выражают отрицательные качества главного героя «Евгения Онегина», а вторые – положительные. Итак, при помощи глаголов, употребленных во вводных и вставных конструкциях романа «Евгений Онегин», А. С. Пушкин воспроизводит целостную картину бытия.

«Пушкин принадлежит к вечно живущим и движущимся явлениям, не останавливающимся на той точке, на которой их застала смерть, но продолжающим развиваться в сознании общества» – Белинский В. Г.

[1, С.61-66].

Список использованной литературы

- 1) Аникин А. И. Вставные единицы в речи // Рус. речь. 1972. №1. С. 61-66.
- 2) Валгина Р. С., Розенталь Д. Э., Фомина М. И. Современный русский язык. 2001. М. С.397-401
- 3) Виноградов В.В. О языке художественной литературы. – М., 1980. 23 с.
- 4) Вяткина, Акимов Н. Г. Синтаксис современного русского языка. 2009. 37 с.
- 5) Дядечко Л. П. О пушкинских стихах в русской фразеологии // Рус. яз. в шк. Киев. 1999. №3. С.74.
- 6) Ирина Мамай. В преддверии юбилея поэта // Народное образование. – 1999. № 3. С. 108-114.
- 7) Леденева В. В. Идиостиль // Филолог. науки. 2001. №5. С.38-41.

Valeria Andreeva

*Doctor of Philology, professor
Herzen University, St. Petersburg*

Валерия Андреева

*Доктор филологических наук, профессор кафедры немецкой филологии
РГПУ им. А. И. Герцена, Санкт-Петербург*

DISCURSIVE HETEROGENEITY OF A NARRATIVE FICTIONAL TEXT ДИСКУРСИВНАЯ ГЕТЕРОГЕННОСТЬ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОГО ТЕКСТА

Summary: Discursive heterogeneity is treated in the article as a specific property of a narrative fictional text which provides its interpretability (i. e. an ability to generate the meaning). The discursive heterogeneity model of the narrative fictional text allows for including into the interpretation process the discourse of an “outsided” abstract author as a bearer of the author’s intention and message embedded in the work. Keywords: narrative, discourse, discursive heterogeneity, abstract author, narrator, abstract reader

Аннотация: Дискурсивная гетерогенность рассматривается в статье как особое качество художественного повествовательного текста, которое обеспечивает его интерпретируемость, или способность быть генератором смысла. Модель дискурсивной гетерогенности художественного повествовательного текста позволяет включить в процесс интерпретации дискурс внеаудиторного абстрактного автора как носителя авторской интенции и авторского послания, заключенного в художественном произведении. Ключевые слова: нарратив, дискурс, дискурсивная гетерогенность, абстрактный автор, нарратор, образцовый читатель.

Постановка проблемы. Одним из центральных вопросов лингвистически ориентированных исследований художественного текста является поиск такой его интерпретационной модели, которая позволила бы декодировать как эксплицитные, так и имплицитные смыслы, выводимые из языковой данности текста.

Анализ последних исследований и публикаций. В публикациях последних лет проблема декодирования первоначального смысла высказывания, внедренного в текст, широко обсуждается на материале нехудожественной коммуникации, в частности, в связи с теориями воздействия и исследованием манипуляций языком и медиапространством [4; 5; 6; 8; 9]. А между тем художественная коммуникация представляет собой экспериментальную модель мира, в которой наиболее разнообразно и наглядно проявляют себя риторические стратегии персуазивного и суггестивного воздействия на адресанта высказывания.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Представляется, что наибольшим эвристическим потенциалом обладает подход, исходящий из признания внеаудиторного присутствия в тексте его автора, с которым «мы встречаемся ... в самом произведении, однако вне изображенных хронотопов, а как бы по касательной к ним» [2, 403]. Речь идет об авторе-творце, которого не следует отождествлять ни с внутритекстовым нарратором, креатурой автора-творца, ни с биографическим автором, которого «мы находим вне произведения как живущего своею биографической жизнью» [там же]. Признание внеаудиторного присутствия в тексте автора-творца отрицается исследователями, разделяющими постструктуралистский тезис о «смерти автора» и исключают абстрактный уровень в коммуникативной структуре текста [Ср.: 12].

Цель статьи. Дискурсивная гетерогенность рассматривается в настоящей статье как особое качество художественного повествовательного текста, обеспечивающее его интерпретируемость, то есть способность «генерировать» смысл.

Изложение основного материала. Сигналы дискурсивной гетерогенности художественного повествовательного текста обнаруживаются на разных уровнях текстовой репрезентации (от фонетического до композиционного) и могут быть соотносены как с дискурсивным (повествование), так и событийным (повествуемая история) уровнями нарратива как единства «события рассказывания» и «рассказанного события» (М. Бахтин).

1. Дискурсивный уровень: дискурсы нарратора и абстрактного автора

Особенность художественного нарратива заключается в том, что дискурс автора не выражен в нем напрямую: автору нельзя приписать ни одного высказывания в тексте, поскольку непосредственным субъектом повествования является фиктивный нарратор, речь которого хотя и аутентична, но не реальна. Кроме повествовательных пассажей она включает описания и рассуждения, а также речь персонажей, обнаруживая таким образом на уровне текстовой репрезентации наращения субъектно-речевую, композиционно-речевую и стилистическую гетерогенность.

Тем не менее, показателем присутствия автора, который, не обладая собственной речевой партией, является инстанцией абстрактной, в языковой данности текста является как сам процесс повествования, так и повествуемая история. Речь идет о тех элементах текста, которые, находясь в стратегически важных позициях (позициях «выдвижения»), представляют собой опорные вехи заложенной в тексте при его создании «интерпретационной программы» (термин У. Эко), ориентированной на возможного адресата текста, которого разные исследователи называют архичитателем (М. Риффатер), абстрактным (Я. Линтвельт, В. Шмид), образцовым (У. Эко), идеальным (С. Фиш), имплицитным (В. Изер) или концепированным (Б. Корман) читателем [Ср.: 3, 192]. Не вдаваясь в нюансы содержания, который вкладывают авторы в эти термины, отметим, что, будучи ориентированной на потенциального адресата текста, интерпретационная программа указывает на дискурс автора, который имеет исключительно важное значение для ответа на вопрос об авторском послании, представляющем в конечном итоге цель любой интерпретации. Абстрактный читатель, таким образом, это «своеобразный аналог автора – носителя концепции, воплощенной в тексте» [7, 258].

Итак, на дискурсивном уровне гетерогенность художественного повествовательного текста выражена в присутствии в дискурсе вымышленного повествователя конструктивных элементов дискурса абстрактного автора, которые становятся основой для читательской дискурсии по поводу авторского послания, имплицитно присутствующего в художественном произведении.

Рассмотрим это положение на примере романа швейцарского писателя Макса Фриша «Номо Фабер».

Пятидесятилетний инженер Вальтер Фабер пишет «отчет» о событиях недавнего прошлого: о том, как он во время путешествия из Нью-Йорка в Европу встретил и полюбил юную девушку, оказавшуюся, как выяснилось впоследствии, его дочерью, которую двадцать лет тому назад родила от него его тогдашняя возлюбленная Ханна Ландсберг. Оправдывая себя в кровосмесительной связи с собственной дочерью, Фабер утверждает, что, расставаясь с ее матерью, он был уверен, что та сделала аборт и их общий ребенок не появился на свет.

На дискурс автора в романе М. Фриша «Номо фабер» указывает выбор аутодиегетического типа повествовательной ситуации с доминированием в ней внутренней фокализации, что делает рассказчика ненадежным фокализатором: хотя повествование ведется о недавнем прошлом, Фабер-рассказчик чаще всего представляет произошедшие события так, как если бы они происходили с ним здесь и сейчас, т. е. занимает позицию повествуемого «Я» (или позицию Фабера-персонажа), что позволяет ему настаивать на том, что он не только не мог знать, но даже не мог предположить, что юная Сабет дочь Ханны.

Вместе с тем, ненадежным является и Фабер-нарратор, что суггерируется автором с помощью разнообразных текстовых и языковых конструкций и проявляется на разных уровнях текста. Так, например, назвав свои записки «отчетом», повествователь с самого начала отступает от его принципов, переходя в первом абзаце от кратких и четких формулировок к обширному периоду, в котором с помощью местоименного наречия "dazu" вводится присоединительная конструкция, которая ставит под сомнение содержание предшествующего предложения с тавтологически усиленным наречием "einzig und allein":

“Wir warteten noch weitere vierzig Minuten draußen auf der Piste, Schnee vor den Scheinwerfern, Pulverschnee, Wirbel über der Piste, und was mich nervös machte, so daß ich nicht sogleich schlief, war nicht die Zeitung, die unsere Stewardess verteilte, *First Pictures Of World's Greatest Air Crash In Nevada*, eine Neuigkeit, die ich schon am Mittag gelesen hatte, sondern einzig und allein diese Vibration in der stehenden Maschine mit laufenden Motoren – dazu der junge Deutsche neben mir, der mir sogleich auffiel, ich weiß nicht wieso, er fiel auf, wenn er den Mantel auszog, wenn er sich setzte und sich die Bügelfalten zog, wenn er überhaupt nichts tat, sondern auf den Start wartete wie wir alle und einfach im Sessel saß, ein Blonder mit rosiger Haut, der sich sofort vorstellte, noch bevor man die Gürtel geschnallt hatte” (Здесь и далее подчеркивания наши. – В. А.) [10, 7].

Противоречие, содержащееся в противопоставлении "einzig und allein" / "dazu", сигнализирует о том, что истинной причиной нервозности протагониста является совсем не вибрация, а присутствие в соседнем кресле незнакомца, который в

дальнейшем окажется младшим братом его старинного друга Фабера Иоахима Хенке, женившегося после отъезда Фабера в Багдад на беременной Ханне Ландсберг.

Приведенный пример показывает, что дискурс нарратора содержит элементы, указывающие на дискурс вневременного абстрактного автора, который, управляя рецепцией читателя, суггерирует впечатление о ненадежности нарратора. Ненадежность нарратора определенно входит в стратегию автора, для которого было важно представить повествуемую историю именно глазами ненадежного нарратора, с тем чтобы тот сам развенчал сконструированный и поддерживаемый им долгие годы образ человека-технократа, не нуждающегося ни в семье, ни в дружбе, ни в любви.

2. Событийный уровень: дискурсы автора и читателя

Дискурсивная гетерогенность нарратива на событийном уровне обнаруживается в присутствии в тексте артикуляций разнообразных дискурсов, понимаемых в данном случае в духе М. Фуко как транстекстуальные зоны фиксации значений, признаваемых в них (этих зонах) истинными. «Артикуляциями» того или иного дискурса являются языковые средства разных уровней, находящиеся в позициях выдвижения, что связывает их с дискурсом абстрактного автора как носителя коммуникативно-прагматических интенций. Находясь в прагматическом фокусе, они выполняют функции креативных аттракторов (термин синергетики) и призваны суггерировать читателю важные для декодирования авторского послания смыслы.

В романе М. Фриша «Homo faber» важнейшим текстоформленным дискурсом является мифологический дискурс. Так, в тексте нарратора содержится много аллюзий на миф об Эдипе, а также на миф о микенском царе Агамемноне. Имена мифологических героев ни разу не упоминаются в романе (если не считать наименований изображений на античных сосудах), но в тексте присутствует целый набор сигналов, отсылающих к этим мифам.

К ним относится прежде всего мотив слепоты. Причем аутодигетический нарратор то отрицает свою слепоту, то приписывает ее себе, что подтверждает его ненадежность:

“Ich habe mich schon oft gefragt, was die Leute eigentlich meinen, wenn sie von Erlebnis reden. Ich bin Techniker und gewohnt, Dinge zu sehen, wie sie sind. Ich sehe alles, wovon sie reden, sehr genau; ich bin ja nicht blind” [10, 24].

“Ich kann es nicht ausstehen, wenn man mir sagt, was ich zu empfinden habe, dann komme ich mir, obschon ich sehe, wovon die Rede ist, wie ein Blinder vor” [10, 111].

Связь мотива слепоты с мифом о царе Эдипе, который лишил себя зрения в наказание за убийство царя Лая, своего отца, и кровосмесительный брак со своей матерью Иокастой, становится очевидной, когда Фабер, начиная осознавать свою вину в смерти дочери, в момент отчаяния готов сам себя ослепить:

“Wozu auch zum Fenster hinauszublicken? Ich habe nichts mehr zu sehen. Ihre zwei Hände, die es nirgends mehr gibt, ihre Bewegung, wenn sie das Haar in den Nacken wirft oder sich kämmt, ihre Zähne, ihre Lippen, ihre Augen, die es nirgends mehr gibt, ihre Stirn: wo soll ich sie suchen? Ich möchte bloß, ich wäre nie gewesen. Wozu eigentlich nach Zürich? Wozu nach Athen? Ich sitze im Speisewagen und denke: Warum nicht diese zwei Gabeln nehmen, sie aufrichten in meinen Fäusten und mein Gesicht fallen lassen, um die Augen loiszuerwerden” [10, 192].

Подсознательное нежелание Фабера «видеть» правду призван подчеркнуть персонаж из рассказов Ханны – слепой старик Армин, который, в отличие от зрячего Фабера, отличался проницательностью: “Armin war vollkommen blind, aber er konnte sich alles vorstellen, wenn man es ihm sagte ” [10, 185].

К имени Эдип, которое, как известно, в переводе с греческого означает «имеющий вспухшие ноги», отсылает и упоминание о раненых ногах Фабера, прошедшего босиком несколько часов по сельской дороге, неся на руках потерявшую сознание Сабет: “...der Arzt kümmerte sich um meine Füße, die er der Diakonissin überließ” [10, 130].

Мотив инцеста, входящий в структуру сюжета об Эдипе, связан с упоминанием змеи: Фабер делает Сабет предложение руки и сердца в последний день их путешествия из Нью-Йорка в Гавр (и в день своего пятидесятилетия) в зале, украшенном бумажными змеями:

“Als Sabeth in den Papierschlängensaal zurückkam, um ihre Handtasche zu holen, wunderte ich mich: sie verabschiedete ihren Freund, und setzte sich neben mich. Ihr Hanna-Mädchen-Gesicht! Sie bat um Zigaretten, wollte nach wie vor wissen, was ich denn die ganze Zeit grübelte, und irgendetwas musste ich sagen: ich gab ihr das Feuer, das ihr junges Gesicht erhellte, und fragte, ob sie mich denn heiraten würde ” [10, 94–95].

Интересно, что, делая девушке предложение выйти за него замуж, Фабер вспоминает ее мать Ханну – женщину, на которой он единственный раз в своей жизни до встречи с Сабет готов был жениться (ihr Hanna-Mädchen-Gesicht!). Много позже в Греции Сабет была укушена уже «реальной» змеей: “Der Biß war oberhalb der linken Brust” [10, 127]. Отто Ранк, автор исследования «Мотив инцеста в поэзии и саге», указывает на символическую связь в античной мифологии упоминания об укусе змеи в сердце (Ср.: “oberhalb der linken Brust”) с мотивом инцеста [13, 344].

В тексте романа присутствует также аллюзия на миф о микенском царе Агамемноне, который по возвращении с Троянской войны был убит своей женой Клитемнестрой в ванной тремя ударами секиры за то, что он согласился принести в жертву Артемиде, наставшей на греческий флот безветрие, их дочь Ифигению. Мотив мести Клитемнестры является ключом к пониманию следующего эпизода в доме Ханны:

“Ich hatte die Badezimmertür nicht abgeschlossen, und Hanna (so dachte ich) könnte ohne weiteres eintreten, um mich von rückwärts mit einer Axt zu erschlagen... ” [10, 136].

К другим артикуляциям мифологического дискурса относятся упоминания рока и судьбы в тексте нарратора – понятий, которые Фабер сначала отрицает, противопоставляя им научные представления о случайности как пограничном случае возможного, но потом принимает, признавая свою вину в смерти дочери. Так, в эпизоде посещения Национального римского музея (“Museo Nazionale”) упоминается скульптурное изображение головы спящей Эринии (“Kopf einer schlafenden Erinnye”). Речь идет о копии с утраченного оригинала головы спящей Медузы Лувровизи. Богиня мести предстает перед Фабером не спящей, а бодрствующей, живой, грозной, что он объясняет оптическим эффектом: “Wenn Sabeth (oder sonst jemand) bei der Geburt der Venus steht, gibt es Schatten, das Gesicht der schlafenden Erinnye wirkt, infolge einseitigen Lichteinfalls, sofort viel wacher, lebendiger, geradezu wild” [10, 111]. Упоминание недремлющей богини мести как бы содержит предупреждение о том, что запретная любовь обязательно будет отомщена. Интересно, что Макс Фриш первоначально планировал назвать вторую часть своего романа “Eumeniden” [11, 87]. Этот эвфемизм использовался для обозначения эриний, которые благосклонно относятся к раскаявшимся преступникам (Εὐμενίδες в переводе с древнегреческого означает ‘благосклонные’).

Перечисленные сигналы являются не только отсылками к мифологическому, но также и к психоаналитическому дискурсу, в котором важное место занимает эдипова ситуация в качестве ключевого фактора в образовании невротических кризисных ситуаций личности. В романе присутствуют пересказы снов главного героя, которые поддаются дешифровке в духе «Толкования сновидений» (“Die Traumdeutung”) З. Фрейда, да и манера повествования может быть истолкована в соответствии с положениями психоанализа как попытка вытеснения (“Verdrängung”) и отрицания (“Verneinung”).

Так, рассказывая о первой встрече с Сабет, Фабер вспоминает мельчайшие детали в облике девушки, что вступает в противоречие с его утверждением, что он разглядывал девушку, стоявшую перед ним в очереди за получением номера стола в корабельном ресторане, исключительно из-за скуки, чтобы убить время, отрицая таким образом свой явный интерес к ней: “Das Mädchen bemerkte ich bloß, weil ihr Roßschwanz vor meinem Gesicht baumelte, mindestens eine halbe Stunde lang... <...> Ich war einfach durch diese Warterei gezwungen, sie zu betrachten...” [10, 70].

Если учесть, что нарратор как вымышленная повествовательная инстанция не интересуется искусством и литературой (“Ganz abgesehen davon, daß ich in Mythologie und und überhaupt in Belletristik nicht beschlagen bin, ich wollte nicht streiten” [10, 142]), презрительно отзываясь о мистике и мифологии, то все перечисленные и многие другие артикуляции мифологического дискурса связаны с внешне находящейся, но присутствующей в языковой данности текста инстанцией, а именно: с абстракт-

ным автором как носителем концепции художественного произведения, аналогом которого является абстрактный читатель. Что касается концепции романа Фриша, то в свете проведенного анализа его дискурсивной гетерогенности можно предположить, что автор показывает, как рушится картина мира главного героя, построенная на односторонней, а потому ложной технократической концепции, которая исключает чувства человеческой привязанности и любви, что приводит его к жизненной катастрофе. Аллюзии на древнегреческий миф помогают автору высветить роковую предопределенность этой катастрофы.

Понятно, что эстетический, этический, житейский и иной опыт читателя не всегда позволяют ему регистрировать в тексте артикуляции актуальных для автора дискурсов. Более того, в фокусе внимания могут оказаться не центральные, а периферийные для данного текста или даже анахроничные ему, но актуальные для читателя дискурсы [1, 164]. Тем не менее, анализ дискурсивной гетерогенности текста позволяет выявить взаимосвязанные элементы текстовой структуры, обеспечивающие «разгерметизацию» авторского послания, поскольку целостность (когерентность) не имманентна тексту, а конституируется в процессе интеракции автора и читателя в поле текста.

Выводы. Дискурсивная гетерогенность представляет собой, таким образом, смысловую (интерпретационную) модель текста, связывающую интратекстуальный уровень (текст как знаковое тело) с транstekстуальным уровнем и уровнем акторов (автор-читатель) художественной коммуникации.

Библиография

1. Андреева В. А. Литературный нарратив: текст и дискурс. – СПб.: Норма, 2006. – 182 с.
2. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Художественная литература, 1975. – 504 с.
3. Гетманская Е. В., Шевченко О. А. Читатель как категория литературоведения // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии / Сб. ст. по материалам LIV междунар. науч.-практ. конф. – № 11 (54). – Новосибирск, 2015. – С. 190-195.
4. Голоднов А. В. Риторический метадискурс: основания прагмалингвистического моделирования и социокультурной реализации (на материале современного немецкого языка). – СПб.: Изд-во «Астерион», 2011. – 344 с.
5. Гончарова Е. А. Персуазивность и способы ее языковой реализации в дискурсе рекламы // Studia Linguistica. – № X. – СПб., 2001. – С. 120-130.
6. Демьянков В. З. Политический дискурс как предмет политологической филологии. // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. – № 3. – М., 2002. – С. 32-43.

7. Добренко Е. А. Формовка советского читателя. Социальные и эстетические предпосылки рецепции советской литературы. – СПб.: Академический проект, 1997. – 321 с.
8. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса. – М.: Флинта, 2006. – 136 с.
9. Чернявская В. Е. Молодыхенко Е. Н. История в дискурсе политики: лингвистический образ «своих» и «чужих». – М.: URSS, 2014. – 200 с.
10. Frisch M. Homo faber. – Frankfurt a. M., 1998. – 202 S.
11. Müller-Salget K. Max Frisch. Erläuterungen und Dokumente. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 2008. – 219 S.
12. Nünning A. Renaissance eines anthropomorphisierten Passpartouts oder Nachruf auf ein literaturkritisches Phantom? Überlegungen und Alternativen zum Konzept des «implied author» // Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte. – 1993. – Bd. 67. – S. 1-25.
13. Rank O. Das Inzest-Motiv in Dichtung und Sage. Grundzüge einer Psychologie des dichterischen Schaffens. – Leipzig: F. Deuticke, 1912. – 685 S.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Isazade Ayten Elchin

doctoral candidate

of the Department of Mathematical Economics of Baku State University

Исазаде Айтмен Эльчин

докторант кафедры

Математической экономики Бакинского Государственного Университета

ANALYSIS OF THE IMPACT OF GLOBAL ECONOMIC EVENTS ON FINANCIAL SEGMENTS OF AZERBAIJAN AND MACROPRUDENTIAL MEASURES TO REGULATE THEM

АНАЛИЗ ВОЗДЕЙСТВИЙ ГЛОБАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЯВЛЕНИЙ НА ФИНАНСОВЫЕ СЕГМЕНТЫ АЗЕРБАЙДЖАНА И МАКРОПРУДЕНЦИАЛЬНЫЕ МЕРЫ ИХ РЕГУЛИРОВАНИЯ

Summary: The article analyzes the consequences of the effects of world economic crises on the financial system of Azerbaijan, examines the dependence of the national economy on the oil industry and provides recommendations on macroprudential measures to regulate the financial system.

Keywords: Economic crises, financial system, trade balance, exports, macroprudential measures of regulation.

Аннотация: В статье анализируются последствия влияний мировых экономических кризисов на финансовую систему Азербайджана, рассматриваются вопросы зависимости национальной экономики от нефтяной промышленности и даются рекомендации по макропруденциальным мерам регулирования финансовой системы.

Ключевые слова: Экономические кризисы, финансовая система, торговый баланс, экспорт, макропруденциальные меры регулирования.

Стремительное и продолжительное изменение мировой финансовой системы оказывает существенное влияние на функционирование и развитие составляющих ее элементы, неминуемыми из которых являются финансовые институты, которые более уязвимы к экзогенным и эндогенным экономическим и политическим воздействиям.

Постановка проблемы. Похоже, что в настоящее время финансовый сектор многих стран, особенно экономико-финансовое пространство СНГ находятся в точках бифуркаций (для каждой страны эти точки различные по моментам времени). Возникли неопределенности в некоторых областях мировой экономики. Эти неопределенности в ближайших перспективах развития мировой экономики связаны главным образом с ростом геополитической напряженности(риска) в мире. Это, особенно, касается к странам еврозоны. На сегодняшний день экономику еврозоны можно считать находящимся в неустойчивом равновесии, когда благоприятная геополитическая ситуация и отмена экономических санкций в защиту Украины против России могут способствовать дальнейшему его подъему и устойчивому росту. В противном случае экономика еврозоны может погрузиться в повторную рецессию. Поэтому 2017 год можно считать точкой бифуркации развития экономики еврозоны. Существующая система управления финансовыми рисками не в состоянии обеспечить относительную стабильность функционирования финансового рынка, а следовательно, и основных ее структурно-финансовых институтов.

Анализ последних исследований и публикаций. Проведенный анализ исследователей подтверждает существенную связь, зависимость бюджетных доходов от цены на нефть и от курса доллара. По результатам исследований косвенные эффекты, величина которых, иногда может превышать половину прямого эффекта, значительно ослабляют прямое влияние изменения бюджетных доходов. При изменении цены на нефть косвенный эффект связан прежде всего с изменением нефтегазовых доходов из-за коррекции обменного курса российского рубля и в меньшей степени с изменением базы нефтяных доходов[1,2,3,5].

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы.

Большинство исследователей как в Азербайджане, так и зарубежом, в своих исследованиях, основным образом, уделяют место анализу возможностей различных методов валютного регулирования и валютной политики в целом. Не уделяется достаточно место в работах отечественных исследователей проблемам связанных с повышением эффективности валютной политики в условиях растущей взаимозависимости валютного рынка страны с глобальными экономическими явлениями, также недостаточно анализируются функционирование отдельных секторов финансового рынка в этих условиях, как самостоятельных объектов.

Целью статьи является анализ воздействия мировых экономических явлений на отдельные сегменты валютного рынка, таких как банковский сектор, национальный валютный курс за последний

период. Разработка направлений комплекса предложений по совершенствованию макропруденциальной политики, с целью повышения эффективности валютного рынка, ее отдельных секторов.

Изложение основного материала. Снижение цен на нефть всегда вызывало напряженную экономико-политическую ситуацию во всем мире особенно, в странах, являющимися основными поставщиками энергоносителей в Европу. Спад в добыче,

потреблении нефтепродуктов в Азербайджане и соответственно, в индексах цен на нефть за последние годы явно свидетельствуют о дисбалансе сформированном в платежном балансе, о кризисных явлениях в экономико-финансовых процессах, по той простой причине, что экономика страны на большую долю зависела от вышеуказанных факторов.(см. рисунок 1, 2, 3)

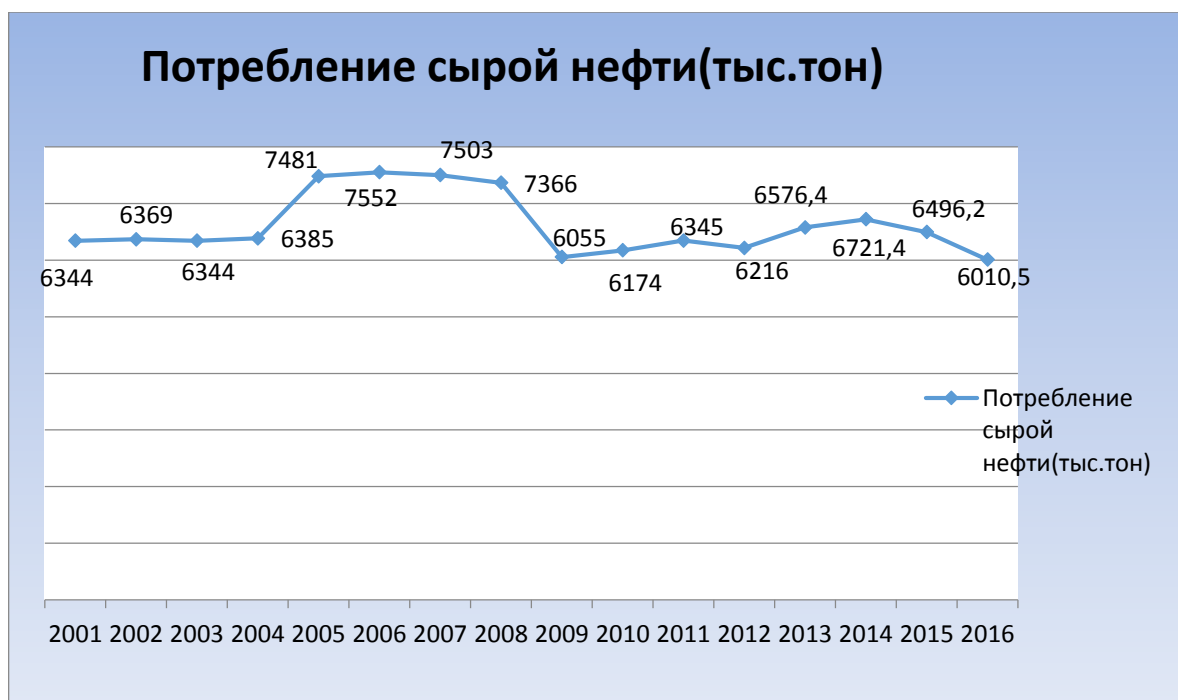

Рисунок 1

Источник данных: www.stat.gov.az, авторская разработка

Рисунок 2

Источник данных: www.stat.gov.az, авторская разработка

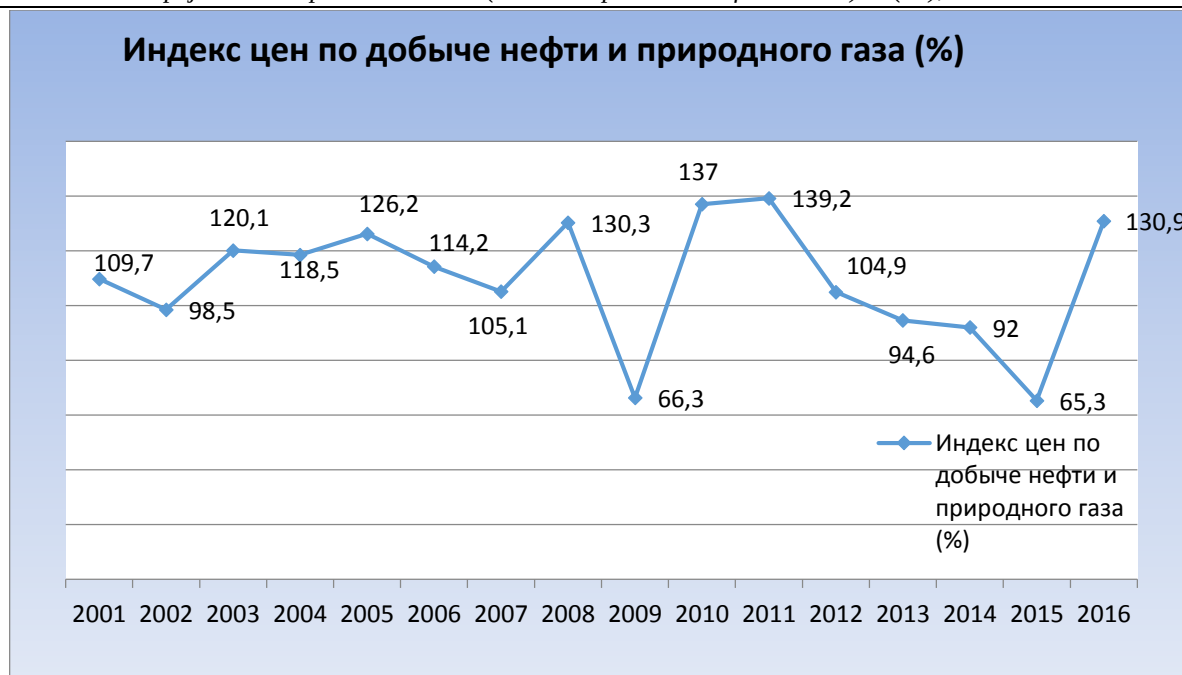

Рисунок 3

Источник данных: www.stat.gov.az, авторская разработка

Для обеспечения стабильности валютного рынка и конкурентоспособности национальной экономики, для сбалансированности платежного баланса, финансово-кредитной системы Центральный Банк Азербайджанской Республики 21 декабря 2015 года перешел на плавающий курс маната. Отношение национальной валюты к доллару опустилось до 1,55 манат за 1 доллар США, а по отношению к евро курс маната снизился до уровня 1,685 манат. Таким образом, в сравнении с курсом маната до этого решения, когда курс маната к доллару составлял 1,0499 манат, к евро – 1,1394 манат, азербайджанская национальная валюта потеряла 47,6% и 47,9% соответственно. С учетом первой девальвации, произошедшего 16 февраля 2015 года, курс маната к доллару за два этапа девальвации снизился на 0,7656 маната (с 0,7844 маната за 1 доллар США). В процентном соотношении обесценивание маната составило 97,6% [8]. На данный момент, то есть к концу 2017 года курс маната по отношению к доллару США, на протяжении текущего года, держится на уровне 1,7 манат за доллар, а по отношению к евро 2 маната за евро.

Следует также отметить, что после изменений в курсовой политике ЦБА за первый квартал 2015 года, в структуре экспорта, объем которого составил 4249,5 млн. долларов, на нефтегазовую продукцию пришлось 3796,5 млн. долларов, что составляет 89,3% от общего объема товарного экспорта Азербайджана. В структуре импорта, объем которого составил 2491,5 млн. долларов, на потребительские товары пришлось 921,7 млн. долларов, в том числе на продовольственные товары - 308,1 млн. долларов. Импорт инвестиционных товаров за январь-март 2015 года составил 302,6 млн. долларов, прочих товаров - 1 267,2 млн. долларов [9]. В 2015 году, в целом, объем экспорта Азербайджана

составил 15586 млн. долларов, в 2016 году этот показатель снизился и составил 13210 млн. долларов. Показатели общего объема импорта за 2015 год составил 9713 млн. долларов, за 2016 год 9004 млн. долларов. По внешне торговому балансу в 2015 году нефте- газовый сектор в экспорте Азербайджана составил 14088 млн. долларов, в 2016 году 12017 млн. долларов. Итак, по всем указанным выше направлениям наблюдается отрицательная динамика. Сравнительный анализ проведен на основе статистических данных предложенных ЦБА [11].

Отметим, что в ненефтяном секторе Азербайджана объем прямых иностранных инвестиций в январе-марте 2013 года составил 238,1 млн. долларов [10]. Также, следует напомнить, что прямые иностранные инвестиции в экономику Азербайджана в 2014 году увеличились на 27%, составив 8 млрд. долларов. Согласно данным ЦБА, в первом квартале 2015 года азербайджанские компании осуществили за рубежом прямых инвестиций на сумму 1138 млн. манатов, в том числе 843,5 млн. – в нефтегазовый сектор, 170,3 млн. – в прочие сектора [9].

Из-за девальвационных процессов ухудшилось качество обслуживания кредитной задолженности, что отрицательно влияет в целом на качество активов, выросли угрозы рисков как для клиентной среды, так и обслуживающей среды. Банковский сектор Азербайджана столкнулся с риском повышения цен активов в манатах, что снижает норматив достаточности капитала у всех банков.

По мнению специалистов Международного валютного фонда одним из ключевых заданий деятельности регуляторов финансового рынка в посткризисный период, должно стать использование

макропруденциального анализа и расширение полномочий центральных банков, как главных регуляторов денежного и финансовых рынков [6, стр.4].

В последние десятилетия многие страны рассматривают полномочия органов денежно-кредитного регулирования и центральных банков в связи с кризисными явлениями в мировой экономике. Большинство центральных банков учитывая современные тенденции развития денежно-кредитной политики, разрабатывают и внедряют системы макропруденциального анализа с целью мониторинга макроэкономической ситуации, выявления дисбалансов в денежно-кредитной сфере и разработки мероприятий по предотвращению системных рисков, комплексного анализа взаимосвязей внутри финансовой системы, ее взаимодействия с реальным сектором, бюджетной сферой, а также с тенденциями развития мировых финансовых и товарных рынков. Макропруденциальное регулирование не стремится заменить традиционное регулирование финансово-кредитных учреждений, а направлено на отслеживание в финансовой системе признаков нарастающей угрозы для финансовой устойчивости и принятия регуляторами мер борьбы с этими угрозами, на поддержание устойчивости финансовой системы и ограничение избыточных финансовых рисков, принимаемых на себя финансовой системой, сглаживание финансового цикла.

Для разветвления национальной экономики, повышения экспортного потенциала, стабильности национальной валюты, стратегической устойчивости платежного и торгового балансов и международной платежеспособности страны необходимо поднятие конкурентоспособности производимой промышленной продукции на мировом рынке, которая само по себе является сложным процессом, для реализации которой служат не мало факторов.

В первую очередь следует отметить, что платежный баланс тесно связан с производственной мощностью страны. С одной стороны формирование платежного баланса происходит под непосредственным влиянием процесса воспроизводства, с другой платежеспособность сам влияет на воспроизводство такими финансовыми показателями как валютное состояние, курсовые соотношения валют, валютные резервы, внешняя задолженность. Также, кроме выше перечисленных валютно-финансовых факторов, на состояние платежного баланса влияют такие факторы как циклические колебания экономики, международная конкуренция, темп инфляции, рост ВВП, рост внешних государственных расходов, военных расходов, процентные ставки, неравномерный уровень экономического и политического развития стран - экономических партнеров, изменения в международной торговле. Низкий курс иностранной валюты создает условия для импорта и препятствует экспорту. Так же как высокий курс иностранной валюты создает препятствия операциям по импорту и создает благоприятные условия для экспорта. Зависимость относительной стоимости импортных товаров сравнительно со стоимостью национальных товаров и относительной стоимости товаров на экспорт со стоимостью товаров

других стран объясняет влияние валютного курса на платежный баланс государства. Положительное сальдо Азербайджана во внешней торговле в первом квартале 2015 года составило 1214 млн. 480,85 тыс. долларов, что в 4,9 раза ниже показателя аналогичного периода прошлого года, о чем свидетельствуют данные Государственного таможенного комитета.

Страна, чтобы исправить ситуацию, вынуждена из бифуркационного состояния идти на введение различных протекционистских мер для сдерживания импорта и увеличения экспорта. В противном случае будет наблюдаться тенденция к уменьшению сальдо по текущим операциям платежного баланса республики.

Опыт экономически развитых стран, с устойчивой финансовой системой к внешним и внутренним экономическим и политическим воздействиям, глобальным кризисным явлениям направляют на следующие основные и приоритетные задачи макропруденциальной политики:

- обеспечение стабильности и надежности банковской системы с для экономического роста страны;

- защита интересов вкладчиков, размещающие средства в банках, от неэффективного управления банками и мошенничества;

- создание конкурентной среды в банковском секторе, которая способствует снижению процентных ставок за займами, увеличению процентных ставок за депозитами, расширению спектра банковских услуг, вводу новых банковских технологий [7];

- управление системным риском, определяющимся как риск срыва предоставления финансовых услуг, который вызывается ухудшением состояния всей финансовой системы или конкретным ее звеном, и имеет потенциальное серьезные негативные последствия для экономики всей страны.

Выводы и предложения. Считаем что, для эффективности проведенных макропруденциальных мер и перспективного развития финансовой системы страны в целом должны изначально обеспечены следующие немаловажные факторы разрешения проблемы:

- Определение институциональных основ макропруденциального регулирования, которые должны учитывать особые условия страны и различия в первоначальных институциональных строениях;

- Поддержка необходимого уровня стандартизации и профессионализма в банковском секторе, обеспечение эффективной деятельности банков и ввода технологических нововведений в интересах потребителей банковских услуг;

- Обеспечение открытости политики деятельности банковского сектора в целом и каждого банка в частности;

- Национальные финансовые системы взаимосвязаны и выход финансовых услуг за границы страны должен быть координирован макропруденциальным регулированием. Процессу координации

финансовых услуг могут способствовать как общие инструменты, так и международные соглашения об совместном использовании таких инструментов;

- Для измерения системного риска макропруденциальный орган должен следить за общим кредитным риском, риском ликвидности и рыночным риском, а также за любыми концентрациями этих рисков чтобы принимать решение о наиболее действенном инструменте политики для их преодоления [4];

Итак, стратегия макропруденциального регулирования и надзора должна реализовываться в первую очередь через достижение результата влияния банковской системы на экономику в целом с позиции обеспечения стабильного постепенного экономического роста. Особое внимание в стратегии должно быть уделено оценке качества управления рисками и модернизации модели оценки финансовой устойчивости с учетом уроков глобального финансового кризиса. Управление финансовыми рисками должны быть направлены на такие меры рисков, которые учитывают наступление рецессии. При оценке рисков следует создавать методики и модели, которые позволяют анализировать, минимизировать риски в агрегированном виде, учитывая развитие макроэкономических процессов. Немаловажным является разработка показателя системной ликвидности, учитывающий внешнюю финансовую ситуацию.

Список литературы

1. Балаев А.И., Гурвич Е.Т., Прилепский И.В., Суслина А.Л. Влияние цен на нефть и обменного курса на доходы бюджетной системы. Финансовый журнал // Financial journal №1, 2014, стр.5-16

2. Банк С.В. Финансовые инструменты как важнейшее условие регулирования хозяйственной деятельности в рыночной экономике // Финансы и кредит. 2005. - №5.

3. Барковский А.Н. Модели внешнеэкономических связей стран СНГ. М.: ФА, 2003.

4. Поправка О.Г. Формирование эффективного банковского надзора через призму макропруденциального регулирования // Новый университет. 2012, № 12 (22), стр.50-54

5. Пшеничный С.В. Системные взаимосвязи либерализации валютного рынка и движения капитала // Финансы и кредит. 2007. - №18.

6. Науменкова С.В. Нові тенденції в механізмі регулювання фінансового сектору // Вісник Національного банку України. 2011. №12. с.4-11.

7. Еш С.М. Финансовый рынок: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2009, 528 с.

8. «Азербайджанский манат обвалился на 47,6%»

<http://ru.sputnik.az/azerbaijan/20151221/403112161.html#ixzz3zfLp3ZRE>

9. «Здоровье» Азербайджанской экономики пошатнулось // Азербайджан Медиа Дайджест // <http://digest.az/index.php/ru/neft-i-gaz-azerbajdzhana/7140-zdorove-azerbajdzhanskoj-ekonomiki-poshatnulos>

10. «96,1% экспорта Азербайджана составляют нефть и нефтепродукты» // <http://www.zerkalo.az/2013/96-1-eksporta-azerbaydzhana-sostavlyayut-neft-i-nefteproduktyi>

11. Официальный сайт ЦБА // <http://www.cbar.az>

Skubchenko D.O.

*2nd year student of the «Economics and management in Transport department»,
Dnepropetrovsk National University of Railway Transport
named after academician V. Lazaryan*

Skubtschenko D.O.

*Die Studentin des 2. Studienjahres der Fakultät «Wirtschaft und Management auf der Eisenbahn»,
Die Nationale Universität für Eisenbahnwesen, Dnipro namens des Akademiestandards W.Lasarjan*

FUNCTION OF BITCOIN AND ITS POSSIBLE EFFECTS ON THE FINANCIAL SYSTEM DIE FUNKTION DES BITCOINS UND SEINE MÖGLICHEN EFFEKTE AUF DAS FINANZSYSTEM

Summary: The article outlines the problem of the adjustment of numerical currency, its chief advantages and disadvantages. This in turn allows to draw conclusions why the holders of bitcoin appreciate its independence and the rate of transactions and why financial experts consider bitcoin a speculating object. The article also deals with methods of the solutions of the problems connected with hack attacks and the continuous price fluctuation, the ways of the holders and depositors protection from such negative consequences. The analysis enables to determine whether bitcoin is perilous to the whole financial system and to project its future.

Key words: bitcoin, a bubble, cryptocurrency, blockchain, mining, investor.

Die Annotation: Der Artikel beschreibt das Problem der Regulierung der digitalen Währung, ihre wichtigsten Vor- und Nachteile. Es lässt zu, die Schlussfolgerungen darüber zu machen, warum die Besitzer der Bitcoins seine Unabhängigkeit und die Geschwindigkeit der Transaktionen schätzen, und warum die Finanzexperten den Bitcoin für das Spekulationsobjekt halten. Im Artikel werden auch die Methoden der Lösung der Probleme betrachtet, die mit den Hackerangriffen und den ununterbrochenen Preisschwankungen verbunden sind, auch werden die Weisen des Schutzes der Besitzer und der Investoren von solchen negativen Folgen untersucht. Die Analyse ermöglicht zu bestimmen, ob Bitcoin für das ganze Finanzsystem gefährlich ist und seine Zukunft zu bestimmen.

Die Stichwörter: Bitcoin, die Blase, die Kryptowährung, Blockchain, Mining, der Anleger.

Formulierung des Problems. Geld ist ein Spiegel der Entwicklungen und Technologien der heutigen Epoche. Im digitalen Zeitalter gibt es heute schon Kryptowährung, die digital im Internet existiert [2, S. 8]. Für heute ist es bemerkenswert, dass der Bitcoin die Finanzwelt in Atem hält. Viele Anleger begeistern sich für die Kryptowährung, die auf der Blockchain -Technologie basiert. So, kann digitales Geld von einer Person zur anderen transferieren, ohne dass einen Mittelsmann, und zwar die Bank verwenden. Obwohl die Anzahl von Anlegern steigt, sind viele Finanzexperten davon überzeugt, dass der Bitcoin-Boom bald vorbei sein wird und diese digitale Währung eine Blase sein könnte.

Analyse aktueller Forschungsergebnisse, Publikationen und Trennung bisher ungelöster Teile eines gemeinsamen Problems. Es gibt Debatte über die Kryptowährung Bitcoin, ob er einer riesigen Spekulationsblase ist oder wie stehen am Anfang einer Revolution in dem Geldsystem, da der Wert aller umlaufenden Bitcoins mit rund 54 Mrd. Euro ein Teil der global kursierenden Bargelder ist. Solche Experten im Bereich der Analyse des Bitcoins wie J. Bogle, Carl-Ludwig Thiele, D. Kerscher, P. Giese, M. Preuss, M. Kops, S. Wagenknecht, Danny de Boer haben viele Aspekten in dieser Tätigkeit analysiert und ihre Erforschungen und Meinungen sind berücksichtigt worden. Einige Finanzexperten behaupten, dass Bitcoin eine Blase ist. Der Fondsgesellschaft Vanguard, Jack Bogle hat gesagt: "Meiden Sie Bitcoin wie die Pest." Falls die Wette schiefgeht, kann man hohe Verluste verschmerzen [6]. Das liegt daran, dass der Wechselkurs des Bitcoins schwankt zu echten Währungen. Der Vorstandsmitglied Carl-Ludwig Thiele der Welt sagt: „Der Bitcoin ist ein Tauschmittel, das nicht von einer Zentralbank herausgegeben wird, sondern von nicht bekannten Akteuren. Ich sehe ihn nicht als Währung“. Jeder Bürger, der sein Ersparnis in Bitcoin anlegt, sollte sich die Kursentwicklung anschauen. „Wir können nur die Menschen davor warnen, den Bitcoin als Wertaufbewahrungsmittel zu benutzen. Aber wir treffen keine Anlageentscheidungen für die Bürger.“ [13]. Um zu verstehen, wie kann man sich vor negativen Konsequenzen der digitalen Währung schützen, muss man wissen wie Bitcoin funktioniert und welche Auswirkung des Kursfeuerwerk für die Anleger und den Besitzern er hat. Dieser Artikel zielt darauf ab, alle Aspekte von Bitcoin und seine Tätigkeit in der Zukunft zu analysieren.

Die Formulierung der Ziele des Artikels. Es sei bemerken, dass Bitcoins eigentlich als alternatives Zahlungsmittel geschaffen wurde. Dazu ist es bekannt, dass als Bitcoin-Futures auf den Markt kommen, waren sie enorm begehrt. Mithilfe der Futures können Investoren auf Bitcoins setzen, ohne sie selbst zu besitzen. Mit den Futures kann man den Preis für ein Geschäft festlegen, das man erst in Zukunft tätigt. Solche Transaktionen sind für die Unternehmen notwendig, damit sie sich gegen starke Preisschwankungen absichern können. Trotzdem werden Futures sehr oft genutzt, um auf steigende oder fallende Kurse zu spekulieren. Der Branchenverband „Futures Industry Association“ sieht die Einführung der Bitcoin-Futures daher kritisch. Das

liegt daran, dass wenn noch mehr Spekulanten in den Markt eingestiegen werden, dürfte das die Kurse der Digitalwährung noch stärker schwanken lassen als schon jetzt. Je stärker die Kurse schwanken, desto weniger eignen sich Bitcoins zum Zahlen. Darum warnen Experten bereits vor einer Finanzblase. Aus diesem Grund sind die Ziele dieses Artikels aufzuklären, ob eine Krise mit solchen Preisschwankungen des Bitcoins droht, welche Ansteckungseffekte nach dem Platzen der Immobilienblase werden und wie können sowie Anlegern, als auch Nutzer des Bitcoins von einem Preissturz profitieren.

Angabe des Hauptmaterials. Die Aufmerksamkeit für die Kryptowährung wirft viele Fragen auf, vor allem was Bitcoin darstellt und wann er in einem Crash enden wird. Zuerst ist es wichtig zu verstehen, wie Bitcoin funktioniert und reguliert. Der Erfinder der Kryptowährung ist Satoshi Nakamoto, der 2009 sie als Online-Alternative zu Bargeld entwarf und als Antwort auf die Finanzkrise, um eine von Staaten, Zentralbanken und anderen Finanzinstituten unabhängige Währung zu erschaffen. Mithilfe dieser Kryptowährungen kann man Zahlungen tätigen, ohne die Schecks des Banksystems zu nutzen. Die Blockchain-Technologie sieht vor eine lange Kette von Datenblöcken. Alle Transaktionen werden von einer Art digitalem Buchhalter gebündelt in Form von neuen Blöcken an die Kette angehängt. Darüber hinaus, muss der Computer Rechenaufgaben lösen, um die Buchhalter die Datenblöcke hinzufügen. Die Rechenaufgaben werden komplexer, die der Bitcoin-Algorithmus vorgibt, deshalb sinkt die Zahl der Produzenten Bitcoins. Bald wird der Bitcoin wertvoller, da die absolute Obergrenze 21 Millionen Münzen sind und über 16 Millionen produziert sind. Er erweist Anleger an elektronischen Handelsplätzen, sogenannten Kryptobörsen. Der Anleger muss sich zunächst anmelden und dann die Identifizierung seinen Personalausweise z.B. durch Skype mit dem Mitarbeiter eines Börsenbetreibers machen. Dazu gibt es die Gebühren für den Kauf von Bitcoins, die in Abhängigkeit des Zahlungsmittels variieren. Betreffs der Regulierung der Kryptowährung, so war sie zunächst unreguliert. Bitcoin war ein beliebtes Zahlungsmittel im Darknet und sich die Transaktionen fast nicht zurückverfolgen waren. Überhaupt organisieren die Existenz des Bitcoins Staaten oder Notenbanken nicht, sondern virtuelle Internetwelt, die Bitcoin zur Währung des digitalen Raums macht. Zurzeit steigt das Maß an Regulierung. Einige Börsen und Investmentfonds von den Finanzaufsichten in ihrem Heimatland beauftragt sind. Die Regierung in China hat Kryptobörsengänge verboten und den Handel mit digitalen Währungen verringert. Die Regierung in Südkorea hat ebenso wie in China Kryptobörsengänge verboten und hat schärfere Regeln angekündigt und den Kurs des Bitcoin Börsen-Chart zeigen auf Talfahrt geschickt. Ab Januar des 2018 Jahren würden alle derzeit anonym genutzten Konten geschlossen. Die Aufsichtsbehörden bekommen das Recht, den Handel mit Kryptowährungen zu untersagen und Börsen zu schließen, die den neuen Regeln nicht nachkommen [9]. Folglich, wird der Kampf gegen Geldwäsche mit Hilfe von digitalen Währungen verschärft.

Das unterliegt keinem Zweifel, dass Bitcoin schneller im Wert gewachsen ist. Wenn man mehr als 11.000 Dollar pro Bitcoin heute mit dem Mai 2010 vergleicht, als ein Programmier aus Florida für 10.000 Bitcoins 2 Pizzas kaufte, ist ein Wertzuwachs mehr als 250 Mio. In diesem Jahr hat Bitcoin über 1000% zugelegt. Die Gründe dafür sind darin zu sehen, dass Finanzwelt das gestiegene Interesse an dem Bitcoin hatte. Investmentbanken und Hedgefonds haben Interesse für die Kryptowährung. Auch wurde der erste Bitcoin-Future an der CBOE angeboten und dann an der weltgrößte Terminbörse Nasdaq. Bis Mitte Dezember 2017 war der Bitcoin-Kurs auf einen Rekordstand von fast 20.000 Dollar gestiegen. Zwei die großen US-Börsen haben die Terminkontrakte eingeführt und es war der Grund der Kursrally. Vor Weihnachten rutschte der Kurs in Richtung 11.000 Dollar ab. Nun setzte der Kurs wieder zur Erholung an und schwankte zuletzt um die Marke von 14.000 US-Dollar [14]. Die Experten haben Negativmeldungen über die Schwankung des Bitcoins mitgeteilt wie Hackerangriffe oder die Androhung einer staatlichen Kontrolle des weitgehend unregulierten Handels. Eventuell, bekamen einige Marktteilnehmer die Gewinne und den Bitcoin deshalb verkauften. Carl-Ludwig Thiele sagte auch: „Der Bitcoin ist ein Spekulationsobjekt, dessen Wert sich rapide verändert.“ Der Bundesbank behauptet, dass der Bitcoin kein geeignetes Medium, um Werte aufzubewahren, weil es „sehr schwankungsanfällige Kursentwicklung“ gibt. Obwohl Bitcoin und Co. die Anleger faszinieren und die US-Großbank Goldman Sachs plant inzwischen, ins Geschäft mit Bitcoin einzusteigen und eine Handelsabteilung für Bitcoin und andere Kryptowährung aufzubauen, gibt es eine Gefahr für dem Bitcoin - Plätzen der Kursblase. Analysten der Saxo-Bank halten einen Bitcoin-Kurs von 60.000 Dollar für möglich [7]. Die Finanzexperten glauben, dass der Bitcoin-Kurs zufolge einer klassischen Spekulationsblase ähnelt. Wenn der Kursanstieg wächst, erscheint die Gefahr eines fatalen Crashes. Folglich, ist es möglich, die finanziellen Verwerfungen zu haben. Die Anglia Ruskin University, das Trinity College Dublin und die Dublin City University haben die Untersuchung durchgeführt und haben festgestellt, dass die Verkaufswelle auf die traditionellen Finanzmärkte überschwappen könnte, wenn die Kursblase geplatzt hätte. Der Bitcoin kann sowohl auf 100.000 Euro steigen, als auch auf 100 fallen. Sogar die Gebrüder Winklevoss, bekannt durch ihren Rechtsstreit mit Mark Zuckerberg über die Gründung von Facebook und von Hollywood im Film The Social Network, mit Bitcoins Milliardäre geworden sind, ändern diese Meinung nicht. Sie haben elf Millionen US-Dollar aus der Abfindungszahlung von Zuckerberg vor etwas mehr als vier Jahren in Bitcoins angelegt und haben heute, nach einer Preissteigerung um 10.000% über einer Milliarde. Heute machen starke Kursschwankungen die Investoren hellhörig, deshalb haben hochriskante Krypto-Aktivitäten von Unternehmen mit dem Ziel einer Aktienkurs-Manipulation die US-Börsenaufsicht auf den Plan gerufen. Das Skalierungsproblem beim Bitcoin ist ungelöst, so ist das Netzwerk aufgrund der vielen neuen Anleger überlastet und Überweisungen dauern lange,

kosten immer mehr. Aus den vorher genannten Gründen ist es wichtig, zu bemerken, dass Bitcoin eine Blase ist und es gibt die Gefahr, dass die Realwirtschaft bei dem Platz der Kursblase destabilisiert wird. Darum muss jeder, der sein Ersparnis in Bitcoin anlegt, sich die Kursentwicklung anzuschauen.

Wenn der Bitcoin eine Blase ist, muss man wissen, ob er für das Finanzsystem gefährlich ist. Makellos kann man zuerst Pro und Contra des Bitcoins abwägen. Die Meinungen über Bitcoins sind verschiedene. Die Bundesbank ansieht die virtuelle Währung als hochspekulativ ansieht. Carl-Ludwig Thiele hat gesagt: „Der Bitcoin ist ein Spekulationsobjekt, dessen Wert sich rapide verändert.“[13] Trotzdem loben Bitcoin-Nutzer die Unabhängigkeit. Deshalb ist notwendig, einen genaueren Blick auf die Vor- und Nachteile der Kryptowährung zu werfen. Zu den Vorteilen des Bitcoins gehören solche:

1. Der Bitcoin ist dezentral. Die Währung ist unabhängig von Banken und wird von keinem Staat beeinflusst. Der Wert von Bitcoins ergibt sich nur aus Angebot und Nachfrage;
2. Kauf und Handhabung sind sehr einfach. Es ist genug, die App auf dem Smartphone zu installieren, um die Bitcoins auf dem Wallet laden zu können oder an Onlinebörsen Bitcoins erworben. Dazu ist das Netzwerk weltweit zugänglich;
3. Transaktionen sind schneller als im „alten“ Geldsystem. Dazu ist es egal ob Wochenende, Feiertag oder Ostern. Bitcoin Transaktionen werden rund um die Uhr durchgeführt;
4. Jede Transaktion verifiziert wird und eine doppelte Ausgabe von Bitcoins verhindert wird. Folglich sind Bitcoins fälschungssicher;
5. Bitcoins sind inflationsgeschützt, weil es eine Obergrenze für die Gesamtzahl der Bitcoins gibt. Sie sind auf eine maximale Anzahl von ca. 21 Millionen begrenzt. So wird die maximale Menge an Bitcoins nicht politisch beeinflusst, weil er mathematisch begrenzt ist;
6. Es werden weder vom Empfänger noch vom Absender sensible Daten übertragen. Sie sind erkennbar, wenn der öffentliche Schlüssel erkannt ist. Kann man viele Bitcoin-Konten erstellt werden, aus diesem Grund ist eine anonyme Zahlung möglich. Innerhalb des Systems kann jede einzelne Transaktion über die Blockchain nachverfolgt werden und keine direkte Zuordnung der Bitcoin-Adressen zu einer Person geleistet werden.

Bei der Euphorie sollten Nutzer wissen, dass das Besitzen von Bitcoins mit einigen Risiken verbunden ist:

1. Es besteht die Gefahr, dass Bitcoins durch Hackerattacken gestohlen werden. Bei Dienstleistern z.B. Handelsplätzen oder den Anbietern von Wallets haben Hacker Bitcoins von ahnungslosen Nutzern gestohlen. Der bekannteste Hack ist Mount Gox, der die größte Bitcoin-Börse war. 850.000 Bitcoins im Wert von damals 450 Mio. Dollar verschwanden wurden;
2. Die Kryptowährung tut nicht, was der Gründer sich vorgestellt hat, und zwar Transaktionskosten zu senken und kleine gelegentliche Transaktionen zu er-

möglichen. Stattdessen horten Hartwährungsenthusiasten Bitcoins, weil sie befürchten, dass die Zentralbanken ihre Bilanzen aufzublähen. Auch die Kryptowährung ziehen von Spekulanten heran, die mit den Preisschwankungen ihr Glücksspiel betreiben. Außerdem spekulieren viele Bitcoin-Inhaber auf einen höheren Kursanstieg und bringen diese nicht mehr in Umlauf. Deshalb ist eine Deflation nicht auszuschließen;

3. Der Bitcoin wird in Krisenzeiten nicht gestützt, um die Stabilität zu wahren, weil er dezentral ist. Folglich werden starke Schwankungen. Wenn der Bitcoin in anderen Staaten verboten wäre - ähnlich wie in China -, würde das den Preis stark beeinflussen. So, wenn sich alte Finanzwelt und Aufseher stark eingemischt hätten, könnte das den Bitcoin unattraktiv machen;

4. Das Schürfen der digitalen Münzen ist so sehr energieaufwendig, dass die Produzenten vor allem in China wegen des billigen Stroms sitzen. Der jährliche Stromverbrauch des Bitcoin-Netzwerks liegt auf dem Niveau von Dänemark (etwa 30 Terawattstunden). Da der hohe Stromverbrauch das „Mining“ am Heimcomputer nicht mehr rentabel macht, sind die Produzenten heute meist Betreiber großer Computernetzwerke und das „Mining“ ist heute schwieriger als früher;

5. Da sich der Wechselkurs ständig ändert, gibt es die Möglichkeit, dass eine Anlage in Bitcoins schnell ihren Wert verlieren kann;

6. Rund 7 Transaktionen pro Sekunde kann die Bitcoin-Blockchain abwickeln. Demgegenüber schafft der Kreditkartenkonzern „Visa“ etwa 2000 Transaktionen pro Sekunde. Darum kann die Bitcoin-Blockchain kaum die hohe Nachfrage bewältigen.

7. Die Anonymität des Bitcoins ist nicht nur Vorteil, sondern auch Nachteil. Sie bringt mit sich optimale Bedingungen für kriminelle Aktivitäten. Bitcoin kann man als „Drogendealer-Währung“ verwenden.

Solche Nachteile und Vorteile hat Bitcoin und jetzt ist es wichtig zu verstehen, ob er für das Finanzsystem gefährlich ist. Notenbanker und Experten warnen immer schärfer vor der Unberechenbarkeit des Bitcoins. Sie behaupten, dass Bitcoin ein Spekulationsobjekt ist und nicht eine Währung, da eine der wichtigsten Eigenschaften des klassischen Gelds – die Wertstabilität – nicht gewährleistet sei. Die Bundesbank warnt vor Bitcoin, will die virtuelle Währung nicht verbieten. Carl-Ludwig Thiele sieht aber keinen Anlass, ein Verbot des Bitcoins als Zahlungsmittel anzustreben. Für das Finanzsystem stelle der Bitcoin derzeit keine Gefahr dar. Heute bleibt er wie ein Randphänomen. Pro Tag würden auf der ganzen Welt lediglich 350.000 Transaktionen mit dem digitalen Tauschmittel getätigt. Außerdem gibt es wenigen Indikatoren für massive Spekulation auf Kredit im Markt der Kryptowährungen. Der Großteil der bisher geschaffenen Bitcoins, sich noch in den Händen von wenigen Insidern befinden, so ist es mit dem Buchgewinnen verbinden. Relativ geringe Umsätze erklären die hohe Volatilität und den parabolischen Preisanstieg. Es ist nicht wesentlich für die Finanzkrise. Für die nächste Finanzkrise sollte man auf die wirklich gefährlichen Märkte schauen. Es betrifft die zunehmende Blasenbildung im Markt für Immobilien und die Blase bei Unternehmensanleihen.

Hier gibt es die wahren Gefahren, die sich vom medialen Getöse um Bitcoins verbergen. Aus diesem Grund muss man bemerken, dass eine Gefahr für das Finanzsystem der bevorstehende Crash von Bitcoin sicherlich nicht darstellt.

Obwohl der Bitcoin nicht gefährlich für das Finanzsystem ist, meinen viele Experten, dass der Absturz von Bitcoin nur noch eine Frage der Zeit ist. Das liegt daran, dass der Kurseinbruch schon mehrmals geschehen hat. Selbst wer an die Zukunft der Blockchain-Währung glaubt, kann auf einen heftigen Kurseinbruch spekulieren. Die schnelle Veränderung des Wechselkurses und seine Einbruch ist einer der größten Mängel des Bitcoins. Trotzdem haben die Besitzer des Bitcoins die Möglichkeit, der Kryptowährung auf Kurssturz der Digitalwährung zu setzen, um den Gewinn zu erreichen. Es gibt Tipps wie man von einem Preissturz profitieren kann:

- Der einfachste Weg ist Bitcoins rechtzeitig zu verkaufen. Wenn der Besitzer Bitcoins vorher gekauft hat, kann er den Gewinn aus dem Boom bekommen;

- Man kann auch Margin Trading verwenden. Es wird von manchen der Bitcoin-Börsen wie der führenden Plattform „Bitfinex“ angeboten. Bei den Transaktionen muss nur ein Teil des gehandelten Wertes als Sicherheit vorab gezahlt werden. Beim volatilen Bitcoin sind die Margin-Anforderungen jedoch hoch. Ein Beispiel dafür ist eine Auszahlung von 1000 Euro, wenn der Bitcoin-Preis um 100 Euro sinkt;

- Der Schluss der Differenzkontrakte ist hoch riskante Spekulation. Wer den Kontrakt schließt handelt nicht mit Bitcoin selbst, sondern geht schlicht eine Wette mit dem Broker ein. Die Parteien können sich frei auf steigende oder fallende Kurse setzen. Trotzdem gibt es Risiken wie die Fehler in Zeitpunkt, Ausmaß und Richtung der Kursbewegung. Folglich kann der Broker pleitegehen;

- Der nächste Weg ist Futures. Mit Future-Kontrakten werden Finanzprodukte zu einem vorab festgelegten Preis für einen künftigen Zeitpunkt gehandelt. Käufer und Verkäufer können sich so gegen Preisschwankungen absichern. Risiken entstehen dann, wenn eine der beiden Parteien das Geschäft nicht erfüllen kann. Die Wahrscheinlichkeit, dass das Versprechen nicht eingelöst werden kann, ist umso größer, je stärker der Preis des Produkts schwankt. Platzt ein Termingeschäft, ist ein gefährlicher Dominoeffekt möglich;

- Das klassische Short-Geschäft bei Aktien. Anders gesagt kann man Vermögenswerte leihen, solange der Kurs hoch ist, und die Rückzahlung zu einem späteren Zeitpunkt versprechen - in der Hoffnung, dass sie dann billiger zu kaufen sind;

All diese obengenannten Möglichkeiten sind für versierte Anleger, die sich des enormen Risikos bewusst sind. Das unterliegt keinem Zweifel, dass es viele Risiken bei der privaten Aufbewahrung der eigenen Coins gibt. Die großen Börsen wurden gehackt und das eigene Wallet kann einem Angriff zum Opfer fallen. Aber, was muss der einfachste Nutzer des Bitcoins machen, um Kryptowährung aufzubewahren? Natürlich gibt es auch dazu verschiedene Möglichkeiten. In erster

Linie, bieten einige Börsen an, die dort gekauften digitalen Münzen auf ihren Rechnern zu speichern. Einige Dienste können der Kodierung die digitalen Münzen vorschlagen. Außerdem raten einige Experten „Hardware Wallets“ zu benutzen. Das ist eine Art USB-Stick, wo die Kryptowährungen speichern lassen und sie an den Computer angeschlossen, wenn der Besitzer die Transaktionen mit dem Bitcoin macht z.B. kauft digitale Währungen, verkauft oder an andere Nutzer verschicken will. Dazu ist es offline und deshalb vor Hacken Angriffen geschützt. So, können die einfachsten Besitzer die digitalen Währungen aufbewahren.

Die Schlussfolgerungen aus der gegebenen Forschung und die Perspektiven. Die Schlussfolgerung aus alldem ist, dass Bitcoin heute sehr populär ist, da immer mehr Firmen die Bezahlung durch Bitcoins akzeptieren. Es ist nicht nur im Internet, sondern auch z.B. in den Geschäften und Restaurants möglich, eine beliebige Transaktion mit dem Bitcoin unabhängig von Banken zu machen. Der Finanzexperte Isabel Schnabel sieht bereits Parallelen zwischen der Tulpenkrise in den 1630er Jahren und des Bitcoin-Booms, als sich die Preise für Tulpenzwiebeln rasant verteuerten und dann plötzlich einbrachen [8]. Heute sind die Menschen bereit, für ein Spekulationsobjekt immer mehr Geld auszugeben. Sie denken nicht, dass die Preise noch stärker steigen können, und der Markt zusammenbricht. Trotzdem können Bitcoins kaum eine neue Finanzkrise auslösen. Begründet werden kann das damit, dass es heute nicht zu viele Spekulanten gibt, um sich das Geld zu leihen und Bitcoins zu kaufen. Aus diesem Grund meint Schnabel, dass die Auswirkungen auf den Finanzmarkt des Spekulanten gering sind. Obgleich würde ein Platzen der Bitcoin-Blase einige Spekulanten sehr viel Geld kosten, würden Aktienkonzerne unbeschädigt bleiben. Anders als nach dem Platzen der Immobilienblase vor zehn Jahren in den USA dürfte es also noch keine Ansteckungseffekte geben. Dazu ist die Digitalwährung weitgehend vom übrigen Markt abgekoppelt, deshalb werden bei dem Platzen der Immobilienblase keine Ansteckungseffekte.

Sicherlich wird die Technologie in der Zukunft verbessert. Es gibt Alternativen von Kryptowährung. Als Beispiel kann Bitcoin-Bargeld, -Gold, -Diamanten angeführt werden. Die Entwicklung der Technologie macht es möglich, kleine Transaktionen außerhalb der Blockchain zu machen, darum kann man die Kosten sinken. Außerdem können sich Unternehmen, die Bitcoin-Geldbörsen betreiben, wie Banken verhalten und Transaktionen zwischen ihren Kunden ausgleichen. Natürlich ist die Hoffnung auf eine Revolution im Finanzsystem groß. Die Verbote von Krypto-Börsengängen in einigen Ländern können den Erfolg der Währung nicht stoppen. Krypto-Unternehmer warnen immer mehr private Investoren davor, große Summen ihrer Ersparnisse in Bitcoins zu stecken. Zurzeit beruht die Hoffnung der Kryptowährung darauf, mehr Käufer anzulocken, um sie ihre Ersparnisse der Blockchain zu anvertrauen. Der sprunghafte Preisanstieg zeigt, dass die Erwartungen der Menschen auf die Zukunft des Bitcoins hoch sind. Ob die Kryptowährung als eine Art di-

gitales Wertaufbewahrungsmittel durchsetzen wird oder der Immobilienblase bald platzen wird, kann nur die Zukunft zeigen.

Die Liste der Literatur:

1. Die Bitcoin Bibel: Das Buch zur digitalen Währung [Text]: Taschenbuch/ M. Preuss, M. Kops, S. Wagenknecht u. a. - 1 edition. - Kleve: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016. - 182 S.
2. Kerscher D. Bitcoin: Funktionsweise, Risiken und Chancen der digitalen Währung [Text]/D. Kerscher. - Dingolfing: Kemacon UG, 2013. - 160 S.
3. D. Stelter. Bitcoin: Eine Blase - aber keine Gefahr für das Finanzsystem.//manager magazin. - 2017. [Elektronische Ressource]. URL: <http://www.manager-magazin.de/finanzen/artikel/bitcoin-blase-aber-keine-gefahr-fuers-finanzsystem-a-1185118.html> (Datum - 27.12.2017).
4. J. Mackintosh. Bitcoin ist nicht das, was Sie glauben.//Capital. - 2017. [Elektronische Ressource]. URL: <https://www.capital.de/wirtschaft-bitcoin-ist-nicht-das-was-sie-glauben> (Datum - 02.01.2018).
5. C. Bruns. Warum Anleger Bitcoin meiden sollten.// Capital. - 2017. [Elektronische Ressource]. URL: <https://www.capital.de/geld-versicherungen/warum-anleger-bitcoin-meiden-sollten> (Datum - 30.12.2017).
6. A. Kaiser. Acht Wege, auf den Sturz von Bitcoin zu setzen.//manager magazin. - 2017.[Elektronische Ressource]. URL: <http://www.manager-magazin.de/finanzen/boerse/bitcoin-shorten-wie-sie-gegen-die-digitalwaehrung-wetten-a-1180926.html> (Datum - 25.12.2017).
7. F. Holtermann. Die drei größten Gefahren für den Bitcoin.//Wirtschafts Woche. - 2018. [Elektronische Ressource]. URL: <http://www.wiwo.de/finanzen/boerse/kryptowaehrung-die-drei-groessten-gefahren-fuer-den-bitcoin/v-de-tail-tab-print/20806910.html> (Datum: 03.01.2018).
8. C. Neuhaus. Wie gefährlich sind Bitcoins?// Der Tagesspiegel. - 2017. [Elektronische Ressource]. URL: <http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/moegliche-finanzblase-wegen-digitalwaehrung-wie-gefaehrlich-sind-bitcoins/20697788.html> (Datum - 18.12.2017).
9. Südkorea will "anormale Spekulation nicht länger dulden" [Elektronische Ressource]. - URL: <http://www.manager-magazin.de/finanzen/boerse/bitcoin-suedkorea-verlangt-klarnamen-von-boersen-a-1185286.html> (Datum - 30.12.2017).
10. Bitcoin-Kurs gibt zweistellig nach [Elektronische Ressource]. - URL: <http://www.manager-magazin.de/finanzen/boerse/bitcoin-kryptowaehrung-nachkursrutsch-mit-hohen-schwankungen-a-1185849.html> (Datum - 10.01.2018).
11. Was sind Bitcoins? Vor- und Nachteile der Onlinewährung [Elektronische Ressource]. - URL: <http://provue.de/was-sind-bitcoins-vorteile-nachteile/> (Datum: 15.11.2017).
12. Bitcoin: Vorteile und Nachteile der Kryptowährung [Elektronische Ressource]. - URL:

<http://tipps.computerbild.de/internet/bezahlsysteme/bitcoin-vorteile-nachteile-435727.html> (Datum: 30.10.2017)

13. Bundesbank warnt vor Bitcoin, will aber nicht verbieten [Elektronische Ressource]. - URL: [https://deutsche-wirtschafts-](https://deutsche-wirtschafts-nachrichten.de/2017/05/07/bundesbank-warnt-vor-bitcoin-will-aber-nicht-verbieten/)

[nachrichten.de/2017/05/07/bundesbank-warnt-vor-bitcoin-will-aber-nicht-verbieten/](https://deutsche-wirtschafts-nachrichten.de/2017/05/07/bundesbank-warnt-vor-bitcoin-will-aber-nicht-verbieten/) (Datum: 15.12.2017).

14. Bitcoin stabilisiert sich nach Kursverfall [Elektronische Ressource]. - URL: <http://www.handelsblatt.com/finanzen/maerkte/devisen-rohstoffe/kryptowaehrung-bitcoin-stabilisiert-sich-nach-kursverfall/20789088.html> (Datum: 25.12.2017).

Kolinets L.B.

*Ph.D, Associate Professor, Doctoral student of
International economics' department
Ternopil National Economic University*

Колинец Леся Богдановна

к.э.н., доцент, докторант

кафедры международной экономики,

Тернопольский национальный экономический университет

THE CREATION OF A NEW GLOBAL FINANCIAL ORDER СТАНОВЛЕНИЕ НОВОГО МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО ПОРЯДКА

Summary: The article deals with the imperatives of changing the world order. It is pointed to the ultimate goal of the creation of a new world financial order. The theoretical basis and institutional basis of the new world financial order has been determined. There are three alternative models for the creation of a new world order.

Key words: world financial order, globalization, financial crisis, new pragmatism, world currency.

Аннотация: В статье раскрыты императивы изменения мирового порядка. Указано на конечную цель становления нового мирового финансового порядка. Определено теоретическую основу и институциональную основу нового мирового финансового порядка. Указано на три альтернативных модели становления нового мирового порядка.

Ключевые слова: мировой финансовый порядок, глобализация, финансовый кризис, новый прагматизм, мировая валюта.

Постановка проблемы. Характерным признаком современных глобализационных процессов является становление и развитие международного финансового рынка, который уже давно перерос рамки не только национальных, но и региональных рынков капитала, поскольку международные транснациональные корпорации, банки и финансовые холдинги обслуживают и корпорации, и правительства отдельных стран.

Формирование нового мирового порядка сегодня является актуальным вопросом, поскольку существующие негативные тенденции международных валютных отношений, проявляющихся через возникновения валютно-финансовых кризисов, обосновывают необходимость реформирования принципов существующей финансовой системы.

Анализ последних исследований и публикаций. Среди ученых, которые в последнее время уделяли значительное внимание исследованию мирового порядка, стоит выделить исследования А. Крысоватого, Е. Савельева, В. Козюка, посвященное формированию нового мирового экономического порядка и глобальным вызовам для Украины [1]. Будущее либерального мирового порядка раскрыто в работе Джона Икенбери [2]. Появление Китая в международном финансовом порядке проанализировали Й.Лим и Х.Ким в трех аспектах: укрепление позиции в рамках системы МВФ, установление нового финансового порядка через

многосторонние банки и интернационализацию юаня (юаня) [3].

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Несмотря на различные аспекты исследования мирового порядка, недостаточным остается аспект формирования нового мирового порядка как составной части мирового порядка.

Цель статьи. На основе изложенного можно сформулировать следующие цели данного исследования:

- 1) определить императивы изменений мирового порядка и конечную цель становления нового мирового финансового порядка;
- 2) определить и охарактеризовать три альтернативных модели становления нового мирового порядка.

Изложение основного материала. Для определения императивов изменений и парадигмы нового мирового порядка, должны быть отвергнуты, прежде всего, готовые модели, теории и концепции, а из арсенала современной экономической науки следует брать новейшие подходы ученых к видению будущего экономического и финансового развития мира. Для того, чтобы новые научные конструкции были эффективными и действенными, они должны опираться на правильно определенные цели и четко поставленные задачи, под которые, собственно, и разрабатываются эти новые научные конструкции.

Однако, финансовый кризис является не единственным, что негативно влияет на мировую экономику и глобальное развитие. Вместе с ним быстрыми темпами развивается кризис изменения климата, так как рост выбросов парниковых газов превышает предыдущие оценки [4]. Наряду с этим происходит повышение температуры и уровня моря, изменения климата на континентах уже заметны всем, а не только ученым. Это второй кризис. Наконец, недоедания и голод растут, повышаются цены на продовольствие. Это составляет третий кризис. Эти три кризиса взаимодействуют между собой, и если их не остановить, то они вызовут процветания нынешних и будущих поколений, а, возможно, вообще, поставят под угрозу существование человечества.

Шок от мирового финансового кризиса требовал беспрецедентных монетарных и фискальных ответов в развитых и в развивающихся странах. Но если финансовый кризис удалось остановить и восстановлено экономический рост, то парниковые выбросы снова постепенно ускорятся при условии отсутствия решительных побудительных мер для перехода на низкоуглеродистые экономические модели. В то же время в среднесрочной перспективе будет происходить постоянный рост цен на продукты питания, как следствие изменения климата, и, соответственно, снижение производительности сельского хозяйства, перераспределения земельных ресурсов в пользу культур, из которых изготавливают биотопливо. Учитывая эти взаимодействия, мы описываем текущую глобальную экономическую ситуацию как такую, которая сильно пострадала от тройного кризиса.

Связь между финансовым кризисом, климатическим и продовольственным требует неотложного внимания. Эти три взаимосвязанные вызова в настоящее время являются второстепенными в мировой политике, и это отражает глубокие неудачи в глобальном управлении над решением глобальных проблем человечества.

Поэтому, на основе вышеизложенного, мы определили конечную цель становления нового мирового порядка:

1) обеспечение финансовой стабильности (как мировой финансовой системы, так и в отдельных странах);

2) улучшение благосостояния людей:

- решение проблемы защиты окружающей среды;
- решение продовольственной проблемы;
- решение социальных проблем.

Нами смоделирован процесс трансформации современного мирового порядка в новый мировой финансовый порядок. Детерминантами трансформации определены мировые финансовые кризисы, новейшие технологии и военно-политические и социальные конфликты. В результате трансформации в глобальной среде должен сформироваться новый мировой финансовый порядок, который будет базироваться на теории нового прагматизма и функционировать на основе Кодекса, и на совершенно новой институциональной основе.

Так, теоретической основой нового мирового порядка мы предлагаем считать новый прагматизм, идеологом которого является известный польский ученый и государственный деятель Гж. Колодко.

Гж. Колодко предлагает придерживаться парадигмы общественного развития, выстроенной в виде треугольника "ценности - институты - политика", параметры которого наиболее уравновешены в социальном, экологическом, экономическом плане, и видит также смысл в том, чтобы как можно быстрее перестроить институты, определяющие функционирование мирового хозяйства, поскольку они должны выполнять роль координатора на наднациональном уровне, опираясь на кардинально новые способы и инструменты осуществления политики [5].

Он считает, что эффективной может быть только та стратегия развития и та экономическая политика, которая основанная на корректной экономической теории. Предложенная Гж.Колодко теория стечения обстоятельств развития неортодоксально и целостно отвечает на вопросы, от чего зависит в долгосрочных процессах развитие. В свою очередь, новый прагматизм - это нормативный подход, который демонстрирует, как, исходя из теории стечения обстоятельств развития, можно построить лучшее будущее [5].

Новый прагматизм требует хорошо взвешенной роли государства и межгосударственной координации экономической политики, которые должны корректировать рыночные механизмы, а иногда и укреплять их.

Следует также оптимизировать сферу и инструменты государственного интервенционализма и вместе с тем не путать средства хозяйственной политики с ее целями. Неустанная забота о равновесии во всех ее проявлениях - очень важный вопрос, но это всего лишь средство политики, а целью ее является развитие. Уравновешивание экономики должно способствовать этому развитию, а не тормозить его.

Определены три незыблемые принципы нового прагматизма: каждое действие должно быть рентабельным, легальным, не может быть неморальным. В то время, как - должно быть рентабельно, должно быть легально, может быть аморально - это три канона неолиберализма. То есть, новый прагматизм является принципиальной альтернативой неолиберального течения, которое уже скомпрометировала себя.

Однако, следует понимать, что в предложениях Гж.Колодка речь идет не о деталях, а о направлениях поисков. Выход из сложившейся сложной ситуации условный, поскольку он является императивом определения целей экономического развития.

Новый мировой финансовый порядок следует основывать на мультицивилизационном фундаменте, где среди ведущих центров силы представлены не только западная, но и другие цивилизации. В результате этого возникнет многополярность в глобализованном мире, охватывающая не только

все страны, но и многочисленные негосударственные сектора. Создание новой парадигмы связано, прежде всего, с интересами развивающихся стран, которые в большинстве своем «проповедуют идею» справедливого мироустройства, то есть «нового порядка», который предусматривает многополярный мир и необходимость кардинальных изменений и «справедливости для всех». Однако все вышеперечисленные процессы будут усложняться желанием стран-лидеров покинуть «старый миропорядок» с сохранением своего статус-кво.

Однако, мы не можем предсказать, каким именно вектором развития пойдет мир. Поэтому, в

зависимости от политических и экономических факторов, нами предложено три альтернативных модели становления нового мирового порядка:

- усиление глобальной координации и централизации;
- реинституционализация глобальной экономики, усиление регионализации и формирования мультиполярного финансового управления;
- дезинтеграция, возвращение к протекционизму в результате военно-политических конфликтов (см. рис. 1).

Рис. 1. Альтернативные модели становления нового мирового порядка

Примечание: разработано автором.

Рассмотрим подробнее каждую из них.

Усиление глобальной координации и централизации. В этой модели обосновано в долгосрочной перспективе новый мировой финансовый порядок с изменением финансово-экономической парадигмы (неолиберальной доктрины) на Новый прагматизм.

На глобальном уровне необходимо установить:

- новую глобальную денежную систему,
- новую институциональную структуру мировых финансовых рынков;
- финансовые инструменты с целью содействия внедрению и распространению государственных систем социального обеспечения в странах с низким доходом.

Так, в рамках установления новой глобальной денежной системы предполагается, что, прежде всего, должна состояться замена действующей ныне Ямайской международной валютно-финансовой системы на новую, с признанием мировым сообществом новой наднациональной валюты в качестве ее основы. При этом основной целью может

послужить обеспечение оптимального соотношения между доходностью операций на финансовых рынках и возможным финансовым риском.

Новая мировая валютная система должна быть создана с соблюдением принципа наследственности в ее развитии и с учетом уже накопленного опыта с целью повышения валютной стабильности в мире и добавлением устойчивости мировой финансовой архитектуры, но, в то же время, в противовес Ямайской валютной системе с долларом США «во главе», основываться на собственной наднациональной валюте.

Одним из сторонников создания совместной мировой валюты является Р. Манделл. Он рассматривает кризис как отправную точку для изменений в мировой валютной системе. Еще в мае 2007 г. Р.Манделл отмечал, что международная валютная реформа становится возможна только в ответ на ощущение необходимости и угрозы глобального кризиса. Он также указал, что глобальный кризис должен был бы сильно повлиять на доллар, и мировая валюта должна рассматриваться как ответ на возможную глобальную катастрофу доллара [6].

В дальнейшем, Р.Манделл продолжил научные исследования в данном направлении и заявил, что

новая глобальная валюта ни в коем случае не должна принадлежать какой-то одной стране, как в случае с долларом, - она должна принадлежать всему миру. Все страны смогут использовать ее для международной торговли. Р.Мандел предсказал двухэтапный процесс. Во-первых, конвергенция трех или четырех основных валют по единой учетной единицей, которая называется "DEY" для доллар-евро-иены, с единственной Советом по вопросам денежно-кредитной политики для определения монетарной политики области. Страны могут начать с большой маржой и постепенно уменьшать их до полной конвергенции. Создается так называемый валютный союз G-3. Во-вторых, Совет управляющих МВФ (или ее замена) определяет DEY как платформу, на которой, возможно, с золотом, будет построена новая мировая валюта, которую предлагается назвать INTOR [7].

Правда, реализация этой идеи требует серьезных договоренностей, в том числе о том, кто будет ее эмитировать, выполнять роль мирового центрального банка, следить за новым денежным обращением.

По нашему мнению, концепция Р. Манделла является реалистичной и может быть взята за основу для создания единой мировой валюты.

Наряду с реформой мировой денежной системы вторым важным элементом реорганизации мировой экономики выступает новая архитектура для мировых финансовых рынков. Для максимального предотвращения кризисов на мировых финансовых рынках сначала необходимо устранить основные причины кризиса: во-первых, сокращение глобальных дисбалансов текущих счетов и международного движения капитала, и во-вторых, решительная коррекция неравного распределения доходов и активов в рамках национальных государств. Кроме этих двух решающих шагов, необходимое перерегулирование рынков.

Следующим этапом установления нового мирового порядка в рамках модели усиления глобальной координации и централизации является введение финансовых инструментов с целью содействия введения и распространения государственных систем социального обеспечения в странах с низким доходом. Фактически - это налог для систем социального обеспечения в развивающихся странах.

Его необходимо ввести для того, чтобы достичь Целей развития тысячелетия ООН и преодолеть выше описанный тройной кризис. Настройка общественных систем социального обеспечения является лучшим способом борьбы с бедностью; введение базовых систем социальной защиты может быть осуществлено с финансовой точки зрения, даже в случае необходимости в международной помощи; в результате кризиса, особенно в странах с низким доходом, эти системы подверглись огромному давлению.

Следующей альтернативной моделью становления нового мирового порядка является **реинституционализация глобальной экономики, усиление регионализации и формирования мультиполярного финансового управления.**

Стоит отметить, что регионализация и глобализация имеют в основе одинаковые движущие силы и общие технологические предпосылки. Однако, принципиальное отличие заключается, прежде всего, в пространственных характеристиках, а также в разной платформе движущих факторов. Так, расширение процесса глобализации обусловлено стихийным разрастанием действия рыночных факторов и предпринимательских инициатив, в то время как регионализация предполагает действие мощного политического компонента. Поэтому, в данной модели акцент сделан на росте региональной интеграции, обусловленной политическими причинами, формировании новых мощных региональных финансово-кредитных институтов и введении региональных валют. В конечном итоге это приведет к формированию мультиполярного финансового управления.

Так, нации в Южной Америке, Африке и Юго-Восточной Азии стремятся создать региональные валютные зоны. Страны Ближнего Востока также уже идут по этому пути. Так, четыре страны Совета сотрудничества арабских государств Персидского залива: Бахрейн, Кувейт, Катар и Саудовская Аравия, уже с 2013г. работали над введением общей денежной единицы. Однако сейчас, из-за конфликта в регионе, в частности, обвинения Катара в финансировании терроризма, ОАЭ уже объявили о создании нового политического и военного союза с Саудовской Аравией, ставя под сомнение будущее Совета сотрудничества арабских государств Персидского залива [8].

Третьей альтернативной моделью становления нового мирового порядка является **дезинтеграция, возвращение к протекционизму в результате военно-политических конфликтов.**

Данный сценарий - наиболее пессимистический. Он предусматривает резкий рост военно-политических конфликтов как глобального, так и регионального характера. Это приведет к росту, в том числе, и количества информационных и кибервойн. Мировая финансовая система станет уязвимой и нестабильной. Глобальные финансовые институты окажутся несостоятельными восстановить ее стабильность. Страны вынуждены будут формировать сильные региональные объединения или ограничивать внешние связи и возвращаться к протекционистской политике. Основной задачей для стран при этом варианте есть также усиление кибербезопасности в финансовом секторе.

Выводы и предложения. Таким образом, оценка особенностей формирования нового мирового финансового порядка подтверждает наличие институциональных предпосылок, новой парадигмы его создания в условиях глобализации. При этом необходимо осуществить институциональную селекцию - отбор норм и правил, наиболее четко соответствующим задачам нового этапа эволюции. По нашему мнению, он должен основываться на платформе нового прагматизма. Идея нового мирового порядка принимает самые разнообразные концептуальные формы и модели. Поэтому эта тема

всегда будет актуальной и иметь основания для дальнейшего исследования.

Список литературы:

1. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України : моногр. / [В. Козюк, А. Крисоватий, Є. Савельєв та ін.]; за наук. ред. проф. А. Крисоватого і Є. Савельєва. – Тернопіль: THEU, 2014. – 504 с.
2. Ikenberry G. John. The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America / G. John. Ikenberry // Foreign Affairs. – 2011. - Vol. 90, No. 3. - P. 56-62, 63-68.
3. LIM Ho Yeol, KIM Hongwon The Beginning of the China-led New Financial Order and Korea's Countermeasures / Ho Yeol LIM, Hongwon KIM // World Economy Brief. – 2017. - February 1, Vol. 7, No. 3. - 4p.
4. Sokolov A.P., Stone P.H., Forest C.E., Prinn R., Sarofim M.C., Webster M. et al. Probabilistic Fore-

cast for Twenty-First-Century Climate Based on Uncertainties in Emissions (Without Policy) and Climate Parameters / Sokolov, A.P., P.H. Stone, C.E. Forest, R. Prinn, M.C. Sarofim, M. Webster et al. // Journal of Climate. – 2009. - Vol. 22, no.19. - P. 5175–204.

5. Колодко Г. В. Глобалізація, трансформація, кризис – що далі? / Г.В.Колодко – М.: Магістр, 2015. – С.136.

6. Mundell R. A Decade Later: Asia New Responsibilities in the International Monetary System / Robert Mundell - Presentation given in Seoul, South Korea, 2007, May, 2-3.

7. Mundell R. The case for a world currency / Robert Mundell. //Journal of Policy Modeling. – 2012. - No34. – P.568–578.

8. UAE announces new Saudi alliance that could reshape Gulf relations [Electronic resource] – Access mode: <https://www.theguardian.com/world/2017/dec/05/uae-saudi-arabia-alliance-gulf-relations-gcc>.

Igor Mikhailovich Opadchiy

Candidate of legal sciences, lawyer, scientist.

THE NEW PARADIGM OF MONEY THAT WILL CHANGE OUR WORLD

The modern monetary and fiscal system hinders the development of the economy. Resolution of the fundamental contradictions inherent in modern money combined with modern technology and a new philosophy of money will enable to build a powerful economy that will perform a social function. The author offers a new formula for estimating the value of goods, a new philosophy of money (natural money), as well as a new algorithm for the functioning of the fiscal system, in which there will be no taxes in the modern sense, there will be no modern fiscal and supervisory bodies.

Key words: money, monetary system, fiscal system, banknotes.

Formulation of the problem. Money is the main tool of the economy, its blood and, in fact, its meaning. Modern education somehow quite casually and unjustly studies the institution of money, the philosophy of money and the etymology of the origin of modern money, or more precisely what is commonly called "money" in the modern world. Most of the economic and financial sciences are focused on the issue of multiplying money, although it is perhaps more important to pay attention to the essence of the phenomenon that is due to these sciences. It's also like looking for diamonds without knowing what it is and how they appear in nature. It is commonly believed that the function of money in the history of mankind was performed entirely different items from shells Kauri, pieces of gold and other metals to modern pieces of paper with paint and watermarks.

Analysis of recent researches and publications. Modern periodicals are full of researches and publications in the field of electronic money and cryptocurrencies, most of which are more cognitive than scientific. From the scientific point of view this research is based on the conclusions of Silvio Gezel in his work "Natural Economic Order", as well as the monograph "Monetary obligations in private law" under my authorship. In writing the monograph used more than 200 different sources and scientific papers, but the conclusions made in this study are innovative and do not repeat the conclusions of the listed sources.

The task of this research is to overcome the fundamental contradiction inherent in modern money, which is an obstacle to the development of modern economy, the research task is to offer a mechanism and a way to overcome the contradiction. The task of the research is also to propose a new economic order that will ensure the free movement of goods, the absence of taxes and fiscal bodies in the modern sense. Increase of the tax base, improve the conditions for business and human development.

Statement of the main material of the study. It should be noted that historically modern banknotes and treasury tickets have long played the role of money, thus becoming an unconditional association with "money" for most people of our planet. Also, money is certainly associated with the state or states that issue this money and through which they realize their monetary policy. The emergence of new methods of calculation, such as electronic money or bitcoins, certainly made some adjustments to the overall perception of money, but about this a little later. As part of writing my monograph "Monetary obligations in private law", I repeatedly came to the conclusion that the characteristics of monetary obligations in comparison with other obligations are related to the special properties of money as a subject of such obligations. At the same time, after the publication of the monograph, I did not leave the feeling that a serious and fundamental defect was laid in the subject of the monetary obligation,

which makes modern money an evil for humanity and its development, a brake for the development of the economy and the realization of the people potential. The work and views of Silvio Gezel (German businessman, financial theorist and social reformer, author of the theory of "free economy", the year of life of 1862-1930) helped me organize and systematize the answer to this question [2].

The scientist drew the public's attention to the fundamental contradiction inherent in modern money, or rather in the two main functions which modern money performs: the function of the turnover mode and the accumulation function. In other words, money serves as an intermediary in the exchange of one commodity for another, than they develop the economy. At the same time, as a way of accumulation, mankind is not interested in parting with money, than does the braking of the economy and its dehydration. "I could and wanted to buy something or make an exchange, but it's the accumulation function that forbids me to do this"

Moreover, Silvio Gezel drew the attention of scientists to the fact that money, although it is a commodity, but is in a more privileged position relative to other goods. The seller of biscuits or flowers tries to sell their goods as soon as possible, since the latter loses its properties or simply spoils with time, money does not have such properties, they are easy to store and, moreover, they are able to bear interest if they are lent. Proceeding from this, the scientist suggested that money should also "spoil", they should decrease, similarly to how the goods on the shelves deteriorate. Thus, according to Silvio Gezel, money will begin to fulfill its only function - the mode of circulation, constantly developing and feeding the economy [7].

In his book "The Natural Economic Order", Silvio Gezel quotes Pierre Joseph Proudhon: "Proudhon asked: "Why do we not have enough houses, equipment, ships? "And gave the answer, the correct answer: "Because money limits construction, production of everything in the world. "Or, in his own words: "Because money is a closed gate at the entrance to the markets, made specially not to let anyone in there. You think that money is the key that opens the way for you

to the market (the market means the exchange of goods), but it's not so, money is the key that the gate CLOSES" [7].

Silvio Gezel's teaching might and would have been ignominiously forgotten if it had not been for the launch of Gesell's money, or money for demurrage, as an experiment in one of the cities of Europe. As local, local currency, Gesell's money showed a positive effect on the economy. Wikipedia: "The first practical application of Gesell's views was the experiment in the Austrian town of Worgl with a population of 3,000 people in 1932. As a result of the experiment, a bridge was built in the city, roads were improved, and capital investments in public services were increased. The countries of Europe were forced to deal with growing unemployment, the unemployment rate in Worgl declined by 25% over the year. When more than 300 communities in Austria became interested in this model, the National Bank of Austria saw a danger for its monopoly in it and abandoned printing of free local money. And despite the fact that the dispute lasted for a very long time and was considered even in the highest courts in Austria, neither Worgl nor other European communities didn't succeeded in replicating this experiment. But the prohibitions concerned direct emission of money by local authorities, not controlled by the National Bank, but not "the principles of the Gesell system" [7].

Undoubtedly, one of the biggest problems with the functioning of these money was their inconvenience, which consisted in the need to print seals or glue stamps for cash, confirming their denominations in a specific period of time. As we see, this, as well as the constant struggle of the state with alternative monetary systems, led to the curtailment of such initiatives, despite their economic progressiveness. The emergence and mass distribution of the Internet, the emergence of cryptocurrencies, or more precisely the blockchain technology, on the basis of which they are created, enable me to offer a new paradigm of money for society and a new philosophy of money that will come close to what is called *jus naturale* in Latin. How does the new paradigm of money work (let's call them "natural money" in contrast to "free money" of Gezel) (fig. 1) [7].

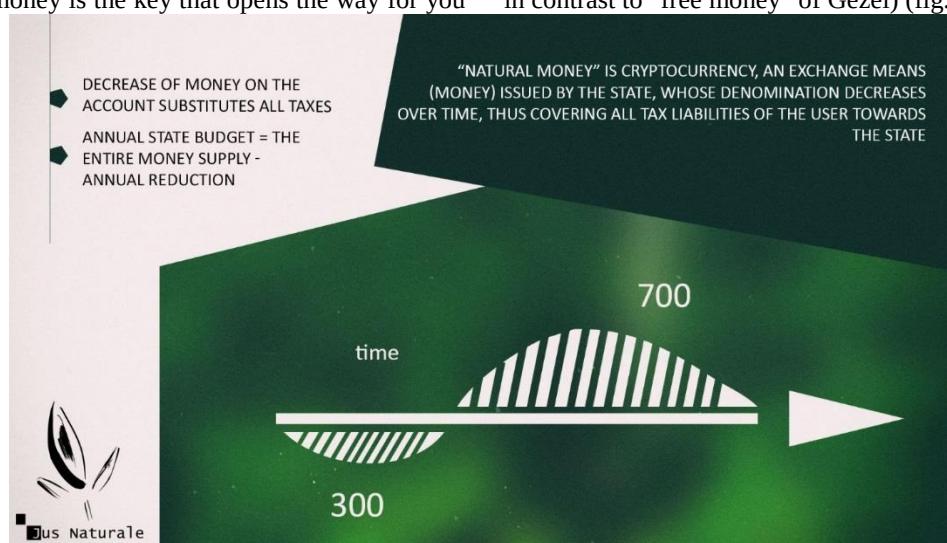

Fig. 1. Diagram «Natural money»

The state issues electronic money (natural money) on the basis of blocking technology, money has a negative interest and is constantly decreasing on the account of subjects of monetary relations. On small amounts, the reduction is insignificant and does not cause much discomfort, although it stimulates all participants in monetary relations to get rid of money. This reduction is perceived by participants in monetary relations as a state tax, which is progressive, since it directly depends on the amount of money on the account of each participant. Discontent over the reduction of money on the account is compensated by the fact that there are no barriers to the development of trade and production, as there are no taxes and state bodies that control this area. There is a completely free market with free movement of money and goods. The state's tax system and budget are based on the formula: the state annually releases new money (the state's annual budget) as much as the entire money supply of the country for the given year has decreased due to a negative interest. So, for example, if the entire money of the state consists of 1 billion hryvnia, and the state budget 300 million, then a reduction in the money supply per year by 300 million gives an opportunity for the state to imitate 300 million of new money needed to cover budget programs [6].

There is a rapid and qualitative growth of the economy, the absence of a shadow economy, its innovation and social justice. Undoubtedly, the gap between rich and poor will remain in society, and the accumulation will be made by surrogates of money, including foreign currency, but this does not harm the given monetary system at all. For a while, perhaps even the parallel existence of two monetary and tax systems, the transition from the new to the old one will be associated only with the payment of an appropriate and logical tax, but certainly not produce massively again because of the convenience and profitability of new monetary and fiscal relations. The entrepreneur will be interested in moving into a new system of money relations, since work in it provides complete freedom from taxes and inspection bodies.

Simplicity and convenience of relations in the new monetary system will be the main guarantee that participants will not leave it and prefer it to any other monetary systems. Moreover, it will not have administrative costs. The negative percentage will be "Spread over time" taxes paid by entrepreneurs, but this tax in aggregate will be smaller than the current tax burden on business, including due to the removal of business from the shadows, a large tax base and a lack of costs for administrative taxes. Moreover, the speed and initiative of business processes in new money are likely to offer startups to the market, in which interest for the use of money will cover interest on their depreciation. The reader may require from me specific indicators, figures and algorithms. But to give them in this study will be wrong, since specific figures are tied to the economic indicators of a specific country, as well as to the strategy of entering a new monetary and settlement system on the market [4].

To sum it up, "natural money" is a crypto currency, a government-issued means of exchange

(money) that, over time, reduces its value, thus covering all tax obligations of the user to the state.

But let's back to the most important - the philosophy of money. Perhaps you already felt that with this concept, "natural" money has a different meaning and content, which distinguishes them even from Gesell's money. Practically in all world languages there is an analog of the proverb "Time is money!" Yes, it is with this philosophy of money that time becomes money not in figurative, but in the literal sense [3].

In the system blockchain, the calculation is made by time. Economists should forget the age-old question: "What does this currency provide?" This currency is provided by the commodity for which it is exchanged and is an approximate estimate of the time spent on manufacturing it, multiplied on the "quality" of that time. "Natural money" performs a single function - the exchange function. Therefore, the value of the goods is determined by the formula $S = t * n$, where S is the cost of the goods, and t is the time required for its production. N is the quality factor of the use of time, benefits of its use, or vice versa, its aimlessness and counter-productivity. If t is an objective value, then n is a subjective quantity that makes the market of goods and services interesting and unpredictable, especially when it concerns objects of culture and art.

Thus, "natural money", although they reduce their value on the principle of "free money" by Silvio Gezel, the decrease has a different basis and idea. If the "demurrage" of Gesell's money was aimed only at accelerating the turnover of money, then in "natural money" the reduction in the nominal value of money replaces the tax system and all state taxes, creating a free business development environment. Moreover, "natural money" is of a different philosophical nature, since "natural money" is essentially a time. Modern oecumene does not know the best thing or category to reflect the value of goods or services than "time." Only time spent on the production of goods or services multiplied by a factor N can provide an equivalent, as far as possible in the material world, the exchange of goods while dividing the function of accumulation and turnover.

An important question is how much this tax and monetary system will comply with modern legislation and the tax system. And what is the difference between "Natural Money" and other crypto-currencies, including bitcoin. Let's remind "Bitcoyn or Bitcoin, from bit -" bit "and coin -" coin ") - a peer-to-peer payment system using the same pay unit and the same data transfer protocol.

Conducted transactions are irreversible, electronic payment between the two parties occurs without intermediaries. But there is an opportunity to involve a third party-guarantor with the help of multi-signature [en]. No one can freeze funds, even temporarily, except for the owner himself. These and other smart contracts can be implemented using a special scripting language [6], but it is not available from the GUI and is not complete in Turing, unlike newer blockchain systems (see Ethereum) [3].

Bitcoins can be used to exchange for goods or services from sellers who agree to accept them. Exchange

for ordinary currencies occurs through an online exchange service of digital currencies, other payment systems or exchange offices.

Commission for the conduct of operations is appointed by the sender voluntarily, the size of the commission affects the priority in processing the transaction. Typically, the client program prompts the recommended amount of commission. Transactions without commission are possible and also processed, but are not recommended, since the processing time is unknown and can be quite large.

One of the main features of the system is full decentralization: there is no central administrator or any of its analogues. A necessary and sufficient element of this payment system is the basic client program (it has open source code). Running on multiple computers, client programs connect to each other in a peer-to-peer network, each node of which is equal and self-sufficient. It is impossible to manage the system publicly or privately, including changing the total number of bitcoins. The volume and time of new bitcoin release are known in advance, but they are distributed relatively randomly among those who use their computing equipment, the results of which are a mechanism for regulating and confirming the eligibility of operations in the system"[1].

The principle of bitcoin operation is that "Bitcoin exists only as records in a distributed database-Blockchain, in which all transactions are publicly opened (unencrypted), indicating the bittorrent addresses of senders/recipients, but without information about the actual owner of these addresses».

As we see by the peculiarity of this system is the absence of any control over the movement of money and full anonymity of payments. That is why some states see in bitcoin the basis for the development of the shadow economy of the country, tax evasion and illegal transactions. Understanding the absence of mechanisms to struggle crypto-currencies forced the most progressive countries to somehow recognize crypto-currencies as payment means.

"Natural money" provides for the use of the best ideas of modern crypto currency and blockchain technology, but at the same time "natural money" works for society and performs a social function. The state instead of fighting against crypto-currencies starts issuing them, using their advantages for the purposes of developing the legal sector of the economy, legalization of economy and solving social problems.

These changes will radically change the existing world in an undoubtedly better way. Money will finally cease to be an end in itself for the economy. Not people will "walk" for money, but money for people. The new monetary paradigm extols new ideals: a human reputation and a new idea.

Conclusions. The modern monetary and fiscal system is the main problem of the modern economy, which hinders its development, hampers the development of human potential and creativity.

In modern money, the contradiction lies in the fact that money simultaneously performs two mutually exclusive functions - the turnover function and the accumulation function. The accumulation function removes

money from circulation, dehydrates the economy and makes it unstable.

In science and history, there have already been attempts to separate these two functions. One of the most interesting is Silvio Gezel's doctrine of money with a "demurrage", money that "spoils" just as other commodities deteriorate over time, thereby excluding accumulation. Very interesting in this regard is the practical application of Gesell's money in the city of Vergle, Austria. Practical experience of the application showed a positive impact of money on the turnover of goods, payment of local taxes, reduction of unemployment.

The scientific and technological revolution, the development of the Internet, the emergence of cryptocurrencies, the emergence of blocking technology, enables the author to propose a new approach to solving this problem. The creation of a free market without restrictions and barriers, the absence of taxes and a fiscal system, the lack of costs for the administration of the tax system is seen in the use of "natural money".

"Natural money" is a state-issued crypto currency, a means of exchange that, over time, reduces its value, thus covering all tax liabilities of the user to the state.

Reducing money on the account replaces all taxes. The annual budget of the state is the difference between the entire money supply at the beginning of the year and its balance at the end of the year, due to a decrease in the nominal amount. The reduction allows the State to issue each year a new amount of crypto currency needed to cover budget programs. The reduction in money on users' accounts is "smeared taxes in time," which will be much less due to an increase in the tax base, the legalisation of the economy and the absence of administrative costs. The tax will have a progressive character, as it will be felt for users of large sums of money and insignificant for small users.

The philosophy of "natural money" is that the calculation is made by the Time. The value of the goods is determined by the formula $S = t * n$, where t is the objective amount of time spent on the production of goods or services, and n is the coefficient, the subjective value by which the market evaluates the "quality" of time spent, its ego efficiency and productivity. The concept of "time-money" gets a concrete practical embodiment.

"Natural money" does not require any security, since they perform only the function of exchange. Natural money reflects the time spent on the production of goods and services multiplied by a factor, this time they are provided with the exchange of goods.

The system of "natural money" does not at all prohibit the parallel functioning of the monetary systems and monetary systems of other states that are customary for us. Just like Bitcoin functions in parallel with the current monetary systems. The state will finally be able not to struggle with crypto-currencies, but to put their advantages on the service of economic development and solving social problems. The way out of the "natural money" and free economy into the model we are familiar with is associated only with the payment of a certain tax and with the resumption of work with a complex, dilapidated and intricate system of taxes and controlling bodies.

The absence of barriers and restrictions, the ease of movement of goods and services in a tax-free space, the lack of accumulation in this money - will solve many economic problems. Blockchain technology provides an incredible degree of trust in money and a tax system that does not have an external administrator. Money will finally cease to be an end in itself of the economy, but become its tool. Not people "go for money, but money for people." The cut-off of the accumulation function in "natural money" will lead to a constant search for their application, a situation in which Reputation and the New Idea become the main criteria of the economy!

References:

1. Abramov V. A. Sdelki. Dogovoryi. Obyazatelstva: Yuridicheskiy komentariy. 6 izd., dop. I pererab. / V.A. Abramov – M.: Os-89, 2004. – 240 s.

2. Avakov A. B. Vekselnoe obraschenie: teoriya i praktika / A. B. Avakov. – H., 2000. – 382 s.

3. Belov V. A. Denezhnyie obyazatelstva / V. A. Belov. – M.: TsentrYurInfoR, 2001. – 237 s.

4. Vneshnetorgovyie sdelki / Sost. I. S. Grinko. – Sumyi: Firma «Real», 1994. – 464 s.

5. Dernburg G. Obyazatelstvennoe pravo. 3-e izd. / G. Dernburg. – M.: 1911. – 72-74 s.

6. Printsipi mezhdunarodnyih kommercheskih dogovorov UNIDRUA / Per. S angl. A. S. Komarov. – M.: MTsFER. – 1996.

7. Silvio Gesell: The Natural Economic Order Translated by Philip Pye M.A. London: Peter Owen Ltd. 1958

Шабан Катерина Степанівна

аспірант кафедри промислового маркетингу КПІ

АНАЛІЗ РИНКУ ПОЛІГРАФІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація

У статті проаналізовано сучасний стан ринку поліграфічної продукції України. Визначено основні особливості його формування та перспективи подальшого розвитку. Встановлено основні структурні елементи динамічної моделі ринку поліграфічної продукції. Досліджено виробництво різних видів поліграфічної продукції, розподіл суб'єктів господарювання за географічним принципом, за видами діяльності тощо. Проведений аналіз ринку поліграфічної продукції України дозволить прогнозувати його подальший розвиток та визначити особливості його трансформації у майбутньому, що знайде своє відображення в подальших дослідженнях.

Ключові слова: ринок поліграфічної продукції, обсяги виробництва продукції, суб'єкти видавничої діяльності, фактори впливу на досліджуваний ринок

Аннотация

В статье проанализировано современное состояние рынка полиграфической продукции Украины. Определены основные особенности его формирования и перспективы дальнейшего развития. Установлены основные структурные элементы динамической модели рынка полиграфической продукции. Исследована производством различных видов полиграфической продукции, распределение субъектов хозяйствования по географическому принципу, по видам деятельности и прочее. Проведенный анализ рынка полиграфической продукции Украины позволит прогнозировать его дальнейшее развитие и определить особенности его трансформации в будущем, что найдет свое отражение в дальнейших исследованиях.

Ключевые слова: рынок полиграфической продукции, объемы производства продукции, субъекты издательской деятельности, факторы влияния на исследуемый рынок

Summary

The article analyzes the current state of the Ukrainian printing market. The main features of its formation and prospects for further development are determined. The basic structural elements of the dynamic model of the market of polygraphic products are established. The production of various types of printing products, distribution of economic entities by geographical principle, types of activities, and others are explored. The conducted analysis of the market of polygraphic products of Ukraine will allow to predict its further development and determine the features of its transformation in the future, which will be reflected in further research.

Key words: market of polygraphic production, volumes of production, subjects of publishing activity, factors of influence on the investigated market

Вступ. Серед різних царин національної економіки поліграфічна промисловість є однією з важливих галузей, яка успішно функціонує й розвивається, хоча й дуже чутлива до коливань на ринку і зобов'язана миттєво реагувати на зміни в інших галузях. Звичайно, в українських умовах на функціонування цієї галузі, свій вплив мають різні чинники. Серед макроекономічних чинників слід звернути особливу увагу на: депресивний стан еко-

номіки; недосконалість законодавчої бази; незадовільний стан фундаментальної та прикладної науки, нездатність до комерціалізації; зменшення місткості внутрішнього ринку. Важливими також залишаються чинники ринку – жорстка конкуренція з боку іноземних та національних виробників видавничої та поліграфічної продукції, зниження доступності фінансово-кредитних ресурсів, недо-

статній розвиток видавничої ланки та книго-розповсюдження, застаріле обладнання більшості поліграфічних підприємств тощо.

Зважаючи на сьогоденні умови фінансової кризи, слід більш досконаліше осмислити і напрацювати нові підходи у організації, та плануванні діяльності поліграфічних підприємств. В середовищі видавців, зваживши масштаби і місце інформаційної та видавничо-поліграфічної сфери в соціальному процесі, існують цілком раціональні очікування допомоги та підтримки від держави, щоб видавнича продукція змогла зайняти своє належне місце та вийти на нові шляхи розвитку і вдосконалення. Цьому можуть допомогти законодавчі ініціативи Уряду, практичні підходи, спрямовані на підтримку та координацію програм щодо залучення інвестицій, впровадження нових технологій, розвитку інформаційної інфраструктури. Не слід забувати також про залежність від імпорту, недосконалість податкового і митного законодавства, через що виготовлення поліграфічної продукції стає економічно неефективним, а сама національна поліграфія неконкурентоспроможною.

Попри важливість видавничої діяльності на сучасному етапі реформування економіки України, дослідженню її стану та тенденцій розвитку приділяється недостатньо уваги. За кілька останніх років світ побачили лише кілька фундаментальних видань авторства Б. В. Дурняка, Л. А. Швайки, З. М. Холод, А. М. Штангрета, О. В. Мельникова, предметом дослідження яких була саме поліграфія.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз ринку поліграфічної продукції в Україні, визначення основних тенденцій та особливостей його розвитку, що дозволить прогнозувати його діяльність у майбутньому.

Основні результати дослідження.

Поліграфічна промисловість – це сфера матеріального виробництва, яка здійснює множинне репродукування текстового матеріалу й графічних зображень за допомогою технічних засобів. Вона належить до сектору переробної промисловості, її частка у структурі продукції переробної промисловості складає 3,71-5,28%.

Поліграфічні підприємства є учасниками ринку поліграфічної продукції, яка виготовляється для замовників: держави, бюджетних установ, суб'єктів господарської діяльності – фізичних і юридичних осіб, громадських організацій тощо.

На нашу думку, *ринку поліграфічної продукції – це економічні відносини, які виникають між суб'єктами господарювання різних видів і форм власності в процесі здійснення ними поліграфічної діяльності і надання пов'язаних із нею послуг.*

Розглянемо основні структурні елементи динамічної моделі ринку поліграфічної продукції, що представлена на рис. 2.1.

Основними учасниками ринку поліграфічної продукції є поліграфічні підприємства, рекламні агентства, видавництва, посередники (оптові та роздрібні), постачальники (паперу, картону, фарб, плівки, обладнання тощо) та замовники (споживачі) поліграфічної продукції: держава, бюджетні установи, комерційні підприємства, громадські організації (рис.2.1).

Поліграфічне підприємство – це виробництво, де здійснюється підготовка до друку (виготовлення друкованих форм, кліше, штампів для висікання, фотоформ), нанесення зображення на носій (папір, пластик, метал тощо) друк тиражу, а також післядрукарська обробка друкованої продукції (брошування, плетіння, ламінування, конгревне тиснення, висікання, склеювання тощо).

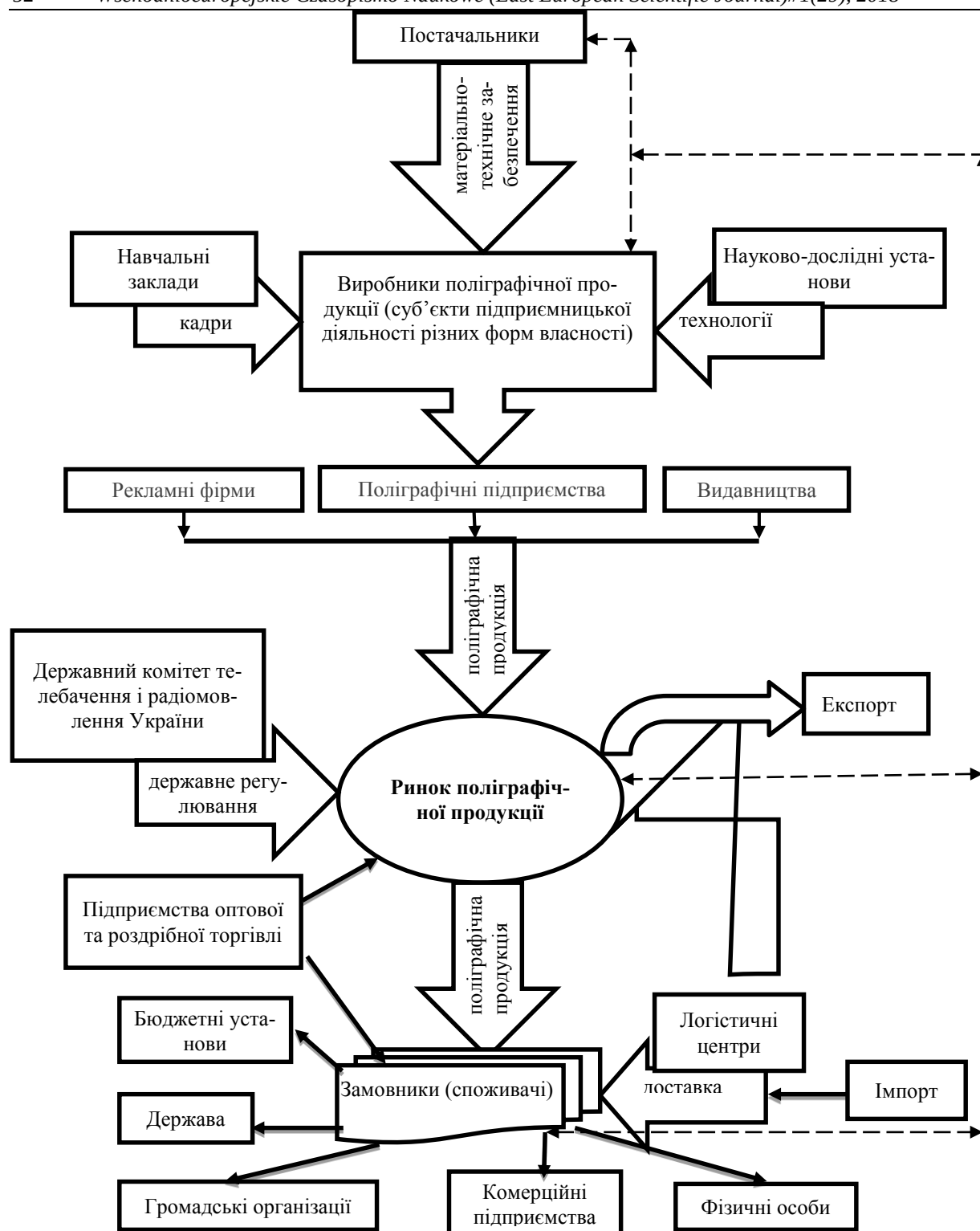

Рис. 2.1. Динамічна модель структури ринку поліграфічної продукції
Джерело: побудовано автором

Розвиток економіки будь-якої країни найбільшою мірою залежить від наявності та ефективності господарської діяльності підприємницьких структур. За даними Державної служби статистики України у 2015 році в секторі економіки «Поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації» функцінувало 1783 суб'єкти господарювання, де було зайнято 19,9 тис. працівників,

протягом 2013-2015 рр. кількість підприємств зменшилася на 9,9%, а зайнятих працівників – на 22,6%. У групі «Поліграфічна діяльність і надання пов'язаних із нею послуг» кількість суб'єктів господарювання зменшилася на 9,3%, а зайнятих працівників – на 19,5%. Темпи зміни кількості поліграфічних підприємств та зайнятих на них працівників в Україні протягом 2011-2015 рр. представлено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Темпи зміни кількості поліграфічних підприємств і зайнятих на них працівників в Україні протягом 2011-2015 рр.

Види діяльності	Роки	Кількість підприємств, одиниць	Темп зміни, % до попереднього року	Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	Темп зміни, % до попереднього року
Поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	2011	1770	93,55	22,4	106,67
	2012	1671	94,41	23,5	104,91
	2013	1978	118,37	25,7	109,36
	2014	1810	91,51	23,4	91,05
	2015	1783	98,51	19,9	85,04
Поліграфічна діяльність і надання пов'язаних із нею послуг	2011	1699	93,61	22,2	107,35
	2012	1629	95,88	23,3	104,95
	2013	1931	118,54	24,6	105,58
	2014	1771	91,71	23,2	94,31
	2015	1751	98,87	19,8	85,34

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Причинами цього є вплив таких факторів, як:

- по-перше, нестабільність зовнішнього (економічного та політико-правового) середовища: інфляція, падіння курсу національної валюти, зниження платоспроможного попиту населення, посилення конкуренції; звуження ринку внаслідок окупації Криму, військових дій на Сході України та конфронтації відносин з Росією; слабка державна кредитно-фінансова та інвестиційна підтримка суб'єктів поліграфічної справи тощо;

- по-друге, зниження попиту на друковану продукцію внаслідок впровадження нових технологій в інформаційній сфері: активне опанування Ін-

тернету, поява соціальних мереж як джерел отримання інформації, розвиток прямого маркетингу, Інтернет-реклами;

- по-третє, зростання собівартості поліграфічної продукції за рахунок подорожчання її виробництва і розповсюдження та підвищенням цін на неї, що призводить до подальшого падіння попиту.

У цій ситуації частина підприємств змушена реорганізовувати бізнес, знижувати витрати або зовсім йти з ринку.

Обсяг реалізації продукції групи «Поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації» у вартісному виразі протягом 2011-2015 рр. представлено на рис.2.2.

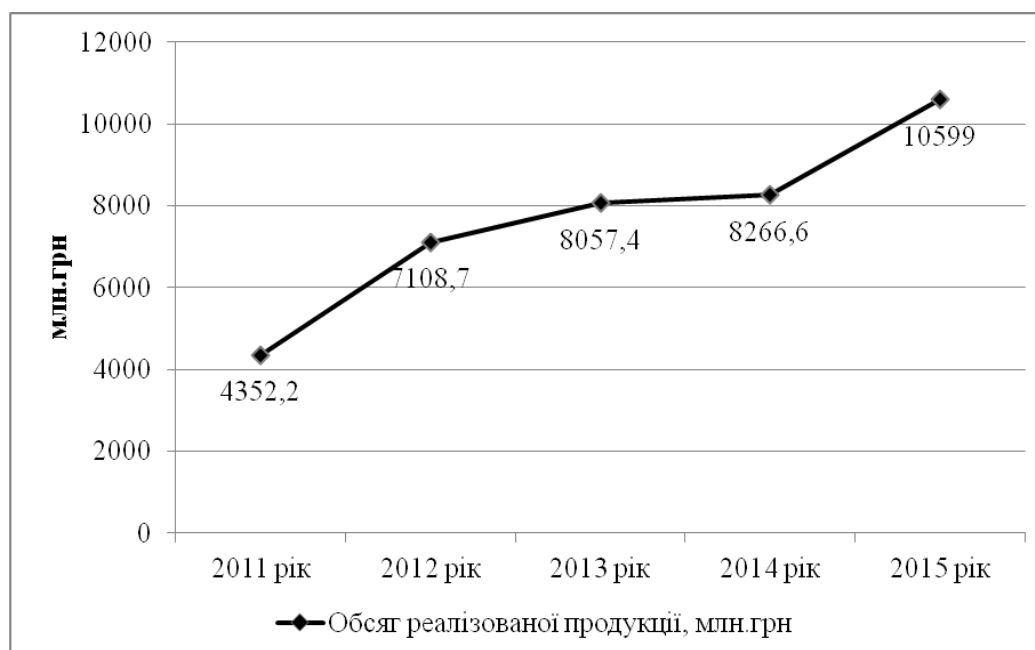

Рис. 2.2. Динаміка обсягу реалізації продукції групи «Поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації» протягом 2011-2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Результатом поліграфічної діяльності є поліграфічна продукція така, як: газети, книги, періодичні видання, бланки, вітальні листівки та інша друкована продукція; а також пов'язані із ним допоміжні види діяльності: палітурна справа, виготовлення друкарських форм та оброблення зображень.

Обсяги виробництва різних видів поліграфічної продукції у натуральному виразі подано в табл.

2.2. Протягом досліджуваного періоду (2011-2015 рр.) обсяги виробництва поліграфічної продукції скоротилися на 57,05%, з них: газети, журнали і видання періодичні – на 76,0%, каталоги рекламні – на 56,67%, газети – на 73,93%, книги, брошури, листівки у вигляді окремих аркушів – на 60,16%, книги-картинки – на 60,0%. Збільшилося виробництво проспектів, плакатів – майже вдвічі та листівок вітальних на – 82,35%.

Таблиця 2.2

Динаміка обсягів виробництва різних видів поліграфічної продукції у натуральному виразі, (тис. т)

Види друкованої продукції	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	Темп зміни 2015 до 2011 рр., %
Всього, з них:	298	229,7	234,2	177,9	128	42,95
Газети, журнали і видання періодичні, які виходять щонайменше чотири рази на тиждень, віддруковані	25	19,4	11,2	9,7	6	24,00
Каталоги рекламні, віддруковані	3	3,6	3,9	2,2	1,3	43,33
Проспекти, плакати та інша рекламна продукція, віддрукована (крім каталогів рекламних)	8	10,5	49,3	20	23,7	296,25
Газети, журнали та видання періодичні, які виходять менше чотирьох разів на тиждень, віддруковані	211	141	104	81,4	55	26,07
Книги, брошури, листівки та подібна продукція, у вигляді окремих аркушів, віддруковані	12,3	6,4	5,3	4,2	4,9	39,84
Книги, брошури, листівки та подібна продукція, віддруковані (крім у вигляді окремих аркушів)	32,6	43,7	55,6	52,6	30,7	94,17
Книги-картинки, книги для розмальовування чи розфарбовування, дитячі, віддруковані	1,5	0,8	0,9	0,5	0,6	40,00
Листівки вітальні, інформаційні, з особистими повідомленнями, ілюстровані або неілюстровані, з конвертами або без конвертів, з прикрасами чи без прикрас, віддруковані	1,7	1,4	1,4	3,8	3,1	182,35
Календарі усіх видів, уключаючи блокові календарі, віддруковані	2,7	2,7	2,4	3,3	2,5	92,59
Картинки перебивні (декалькоманія), віддруковані	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	100,00

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Рекламні фірми – це підприємства, які надають клієнтам послуги в сфері рекламної діяльності та маркетингу на комерційній основі через засоби масової інформації – газети, журнали, каталоги та інші друковані видання; радіо, телебачення, кіно, фото, звукозапис тощо.

Видавництво – це медіа-компанія, що займається редакційною та видавничою діяльністю. Згідно Закону України «Про видавничу справу» видавництвом є спеціалізоване підприємство, основним видом діяльності якого є підготовка і випуск у світ видавничої продукції [4].

Видавнича діяльність включає в себе: пошук авторів, набуття авторських прав, графічний дизайн, виробництво – друк (або розміщення на електронних носіях), а також просування продукції, розповсюдження газет, журналів, книг, літературних творів, музичних творів, програмного забезпе-

чення тощо. З появою цифрових інформаційних систем та Інтернету масштаби видавничої діяльності розширилися, це – електронні ресурси: електронні версії книг і періодичних видань, а також веб-сайти, блоги, довідкові системи на електронних носіях, аудіо-, відеодиски, касети, комп'ютерні ігри. Видавнича діяльність іноді може обмежуватися посередництвом між автором і друкарнею, що включає друкарську підготовку видань, їх розповсюдження та реалізацію

У бізнес-каталозі підприємств України міститься база даних на 4343 підприємств, які займаються видавничою та поліграфічною діяльністю, тиражуванням записаних носіїв інформації. Відповідно до узагальнених даних станом на 01.07.2017 р. до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції внесено 6086 суб'єктів видавничої справи (4703 – юридичні особи, 1383 – фізичні особи; з них:

1744 суб'єкти видавничої справи займаються лише видавничою діяльністю, 680 – виготовленням видавничої продукції, 405 – розповсюдженням видавничої продукції. Інші суб'єкти видавничої справи поєднують 2-3 види діяльності, а саме: 1019 (884 – юридичні особи, 135 – фізичні особи) суб'єктів видавничої справи займаються видавничою діяльністю і виготовленням видавничої продукції; 866 (648 – юридичні особи, 218 – фізичні особи) – видавничою діяльністю і розповсюдженням видавничої продукції; 34 (28 – юридичні особи, 6 – фізичні особи) – виготовленням і розповсюдженням видавничої продукції; 1338 (1044 – юридичні особи, 294 – фізичні особи) – видавничою діяльністю, виготовленням і розповсюдженням видавничої продукції.

Дослідження територіального розташування поліграфічних підприємства показало, що найбільше суб'єктів видавничої справи зосереджено в Києві – 2475 одиниць; по регіонах: Харківська область – 778, Дніпропетровська – 345, Донецька – 340, Львівська – 286, Одеська – 193, Київська – 191, Автономна Республіка Крим – 136, Вінницька – 106, Луганська – 100, Полтавська – 96, Запорізька – 90, Черкаська – 85, Волинська – 83, Сумська – 81, Херсонська – 76, Івано-Франківська – 77, Рівненська – 71, Тернопільська – 69, Хмельницька – 69, Чернігівська – 59, Закарпатська – 58, Чернівецька – 54, Миколаївська – 51, Житомирська – 47, м. Севастополь – 39; Кіровоградська область – 30 [5].

Розповсюдженням друкованої продукції займаються гуртові та роздрібні книготорговельні організації, видавничо-торговельні підприємства, видавничо-поліграфічно-торговельні фірми, які й формують сучасну торговельну мережу видавничо-поліграфічної продукції. Також реалізація друкованої продукції здійснюється через канали торгівлі, Інтернет і безпосередньо самими видавцями.

Аналіз узагальнених даних Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів за 5 років (2012-2016 рр.) показав, що протягом досліджуваного періоду кількість суб'єктів видавничої справи в Україні зросла на 12,96% (щорічні темпи зростання складають 2,7-3,5%), причому більші темпи зростання спостерігаємо у фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності (19,44%), ніж юридичних (11,26%). Серед суб'єктів видавничої справи, які займаються одним видом діяльності, найбільший ріст у категорії «Розповсюдження видавничої продукції» – 14,8% (щорічні темпи 0,8-5,8%), а у тих, які поєднують декілька видів діяльності, найбільші темпи зростання у категорії «Видавнича діяльність, виготовлення видавничої продукції і розповсюдження видавничої продукції» – 30,06% (щорічні темпи складають 6,3-10,9%). У категорії «Виготовлення видавничої продукції і розповсюдження видавничої продукції» кількість суб'єктів видавничої справи протягом досліджуваного періоду залишилася майже незмінною – 33-35 одиниць [6-10] (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Кількість суб'єктів видавничої діяльності в Україні станом на 01.01. 2012–2016 рр., (одиниць)

Показники	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Темп зміни 2016 до 2012 рр.,%
<i>Кількість суб'єктів видавничої справи</i>						
всього, з них:	5164	5338	5526	5677	5833	112,96
юридичні особи	4094	4225	4359	4461	4555	111,26
фізичні особи	1070	1113	1167	1216	1278	119,44
<i>Всього зайнятих видами діяльності</i>						
Видавнича діяльність	1621	1669	1701	1726	1738	107,22
Виготовлення видавничої продукції	668	673	678	683	684	102,40
Розповсюдження видавничої продукції	336	349	362	383	386	114,88
Видавнича діяльність і виготовлення видавничої продукції	926	953	980	994	1004	108,42
Видавнича діяльність і розповсюдження видавничої продукції	693	729	780	820	836	120,63
Виготовлення видавничої продукції і розповсюдження видавничої продукції	35	33	34	33	34	97,14
Видавнича діяльність, виготовлення видавничої продукції і розповсюдження видавничої продукції	885	932	991	1038	1151	130,06

Джерело: побудовано автором на основі [6-10]

Питома вага юридичних осіб у загальній кількості суб'єктів видавничої справи складає 78,09-79,28%, а фізичних осіб – 20,72-21,91%.

Серед суб'єктів господарювання, які поєднують декілька видів діяльності, більшість поєднує такі: «Видавнича діяльність, виготовлення видав-

ничої продукції і розповсюдження видавничої продукції» – 17,14-19,73%, та «Видавнича діяльність і виготовлення видавничої продукції» – 17,21-17,93%, а найменш популярні – «Виготовлення видавничої продукції і розповсюдження видавничої продукції» діяльності 0,58-0,62% [6-10] (рис.2.3).

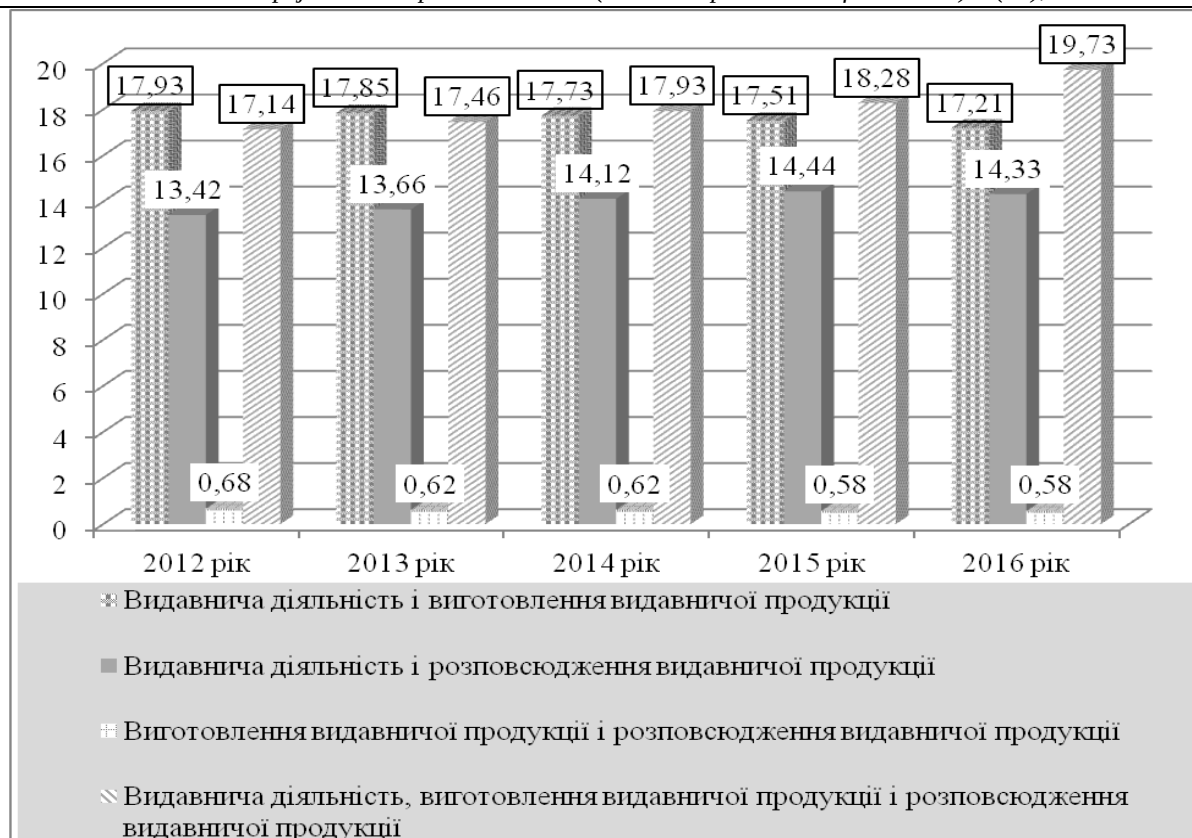

Рис. 2.3. Частка видавничо-поліграфічних підприємств, які займаються кількома видами діяльності, станом на 01.01. 2012–2016 рр., (%)

Джерело: побудовано автором на основі [6-10]

Обсяги виробництва основних видів поліграфічно-видавничої продукції представлено в таблиці 2.4

Таблиця 2.4

Динаміка показників основних видів видавничої діяльності в Україні (2011-2016 рр.)

Показники	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	Темп зміни 2016 до 2011рр.,%
<i>Видання газет</i>							
Кількість видань, друкованих од., у тому числі	2212	2295	2219	2129	1846	1656	74,86
українською мовою	1140	1244	1189	1139	1069	989	86,75
у % до загальної кількості	52	54	54	53	58	60	8,0 в.п.
російською мовою	817	802	790	756	557	469	57,41
у % до загальної кількості	37	35	36	36	30	28	-5,0 в.п.
кількість друкованих видань на 100 тисяч осіб	5,1	5,3	5,1	5,0	4,3	3,9	76,47
Середній разовий тираж, тис. прим.	49941	52046	50723	48583	39891	36538	73,16
Річний тираж, тис. прим.	2996771	3114815	3273122	2701572	2349001	1326823	44,28
річний тираж на 1 особу, прим.	69,1	72,0	75,9	62,8	55,3	31,1	45,01
<i>Видання книг та брошур</i>							
Кількість видань, друкованих од., у тому числі	22826	26036	26323	21796	19958	21330	93,45
українською мовою	14962	16342	16310	14110	14117	14900	99,59
у % до загальної кількості	66	63	62	65	71	70	4,0 в.п.
російською мовою	5420	7034	7198	5478	4002	3964	73,14
у % до загальної кількості	24	27	27	25	20	19	-5,0 в.п.
кількість друкованих видань на 100 тисяч осіб	52,6	60,2	61,0	50,7	47,0	50,0	95,06
Тираж видань, тис. прим.	46566	62121	69576	55192	36410	48978	105,18
тираж видань на 100 осіб	107	144	161	128	86	115	107,48

Періодичні видання (крім газет)							
Кількість видань, друкованих од., у тому числі	2806	2861	3161	3121	2847	2617	93,26
українською мовою	1098	1094	1179	1227	1128	982	89,44
у % до загальної кількості	39	38	37	39	40	38	-1,0 в.п.
російською мовою	454	483	601	568	395	327	72,03
у % до загальної кількості	16	17	19	18	14	12	4,0 в.п.
кількість друкованих видань на 100 тисяч осіб	6,5	6,6	7,3	7,3	6,6	6,1	93,85
Середній разовий тираж, тис. прим.	19305	22702	29147	31079	18879	13025	67,47
Річний тираж, тис. прим.	314395	366327	465845	513020	232917	164584	52,35
річний тираж на 1 особу	7,3	8,5	10,8	11,9	5,4	3,9	53,42

Джерело: побудовано автором на основі [11]

Аналіз динаміки показників основних видів видавничо-поліграфічної продукції у натуральному виразі показав, що протягом досліджуваного періоду (2011-2016 рр.) найбільшого спаду – на 25,14% зазнало видання газет, видання періодики (крім газет) скоротилося на 6,74%, а книг та брошур – на 6,55%. Позитивним результатом діяльності видавництва є те, що у 2016 році видання газет українською мовою склало 60% проти 52% у 2011 році, тобто зросло на 8,0 в.п., книг та брошур – на 4,0 в.п., а видання періодичних видань українською мовою (крім газет) скоротилося на 1,0 в.п.

На думку експертів, головною проблемою поліграфічного сектору промисловості є нестабільність цін на папір. Внаслідок низької якості вітчизняного паперу багато друкарень змушені купувати його за кордоном, а його вартість залежить від курсу європейської та світової валюти, отже їх коливання викликає зростання вартості друку й, відповідно, подорожчання преси. Отже, ціни на паперову продукцію лише за 2015 рік зросли на 53,1%, внаслідок чого на поліграфічна продукція подорожчала на 44,1%.

Крім на цін сировину, на розвиток видавничої справи впливає слабка забезпеченість виробничими потужностями. Внаслідок високої ціни поліграфічного обладнання багато друкарень купують на вторинному ринку, або застарілі моделі, або старі машини, які вже використовувалися. Більшість вітчизняних підприємств слабо автоматизовані, вони починають свою автоматизацію з додрукарських процесів, в той час як післядрукарське обладнання більшості фірм застаріле і не підтримує твори автоматичних налаштувань. Але загальна тенденція появи нових видань і збільшення тиражів підштовхує українські друкарні до модернізації обладнання та розширення площ.

Поліграфічними витратними матеріалами підприємства забезпечують, в основному, закордонні виробники, що негативно впливає на ціну продукції через значні коливання валютного курсу, митних тарифів, ритмічності поставок тощо. Вітчизняні витратні матеріали виробляють чотири підприємства з виготовлення поліграфічних фарб і два – з виготовлення фотополімерних пластин і хімічних препаратів, але їх продукція не може повністю задовольнити потреби ринку через обмеже-

ний асортимент і невідповідність якості. Також забезпечення матеріальними ресурсами поліграфічних підприємств здійснюють два підприємства системи ДАК «Укрвидавполіграфія» – ПАТ «Укрполіграфпостач» і ПАТ «Львівполіграфпостач».

Постачальниками поліграфічної техніки і матеріалів іноземного виробництва такі великі компанії, як: ТОВ «Гейдельберг Україна», ХК «Українська поліграфічна група», ТОВ «MacHouse», ТОВ «Прес-Сервіс+», ТОВ «Поліграфічні системи» та інші. Забезпечення ВПД технічними ресурсами здійснюють три заводи поліграфічного машинобудування – ПАТ «Київполіграфмаш», ПАТ «Ходорівполіграфмаш» і ПАТ «Інтер-Бор».

Науково-дослідні роботи зі створення нових матеріалів, технологій, обладнання здійснюють три науково-дослідні інститути – ПАТ «Український науково-дослідний інститут спеціальних видів друку» (УкрНДІСВД), ПАТ «Український науково-дослідний інститут поліграфічної промисловості ім.Т.Г. Шевченка», ПАТ «Проектний і науково-виробничий центр «Поліком».

Приватне акціонерне товариство «Український науково-дослідний інститут спеціальних видів друку» корпоративне підприємство ДАК «Укрвидавполіграфія» («УкрНДІСВД») – єдиний в Україні дослідницький центр, який розробляє комплексні науково-технічні програми щодо створення друкарських фарб, технологій для поліграфічного оформлення різноманітних матеріалів із застосуванням флексографічного, трафаретного, офсетного, інших видів друку, спеціальних фарб для захисту цінних паперів, документів суворого обліку та етикетково-пакувальної продукції.

Український науково-дослідний інститут поліграфічної промисловості ім. Т. Г. Шевченка – приватне акціонерне товариство «Український науково-дослідний інститут поліграфічної промисловості ім. Т. Г. Шевченка» корпоративне підприємство ДАК «Укрвидавполіграфія» реалізовує копії галузевих стандартів, нормативно-правових актів з охорони праці та екології, технологічну документацію на процеси виробництва, нормативно-технічну документацію у сфері фінансово-економічної та виробничо-господарської діяльності.

Висновки. Аналіз стану вітчизняного поліграфічного ринку виявив значне скорочення

обсягу виробництва видавничо-поліграфічної продукції у досліджуваний період (2011-2016 рр.), що зумовлено впливом ряду факторів таких, як:

- недосконалість податкового і митного законодавства, що стримує розвиток поліграфічних підприємств, стан законодавчої політики держави щодо трансферу технологій;
- технічне і технологічне відставання поліграфічного виробництва, низькі темпи технічного переозброєння підприємств, неготовність підприємств та їх небажання витрачати кошти на реструктуризації та впровадження нових технологій;
- нерозвиненість вітчизняної сировинної бази та поліграфічного машинобудування, залежність від імпорту матеріалів та устаткування;
- неконкурентоспроможність поліграфічних підприємств на зарубіжних ринках внаслідок невідповідності якості продукції та використання застарілих технологій;
- недостатнє фінансове забезпечення сектору економіки, високі кредитні ставки, брак обігових коштів;
- невисока рентабельність виготовлення поліграфічної продукції внаслідок відсутності вітчизняного виробництва високоякісного паперу та фарб, поліграфічного обладнання,
- низький рівень платоспроможності населення, який стримує зростання попиту на друковану продукцію;
- загальна тенденція зменшення інтересу до читання і перегляду видавничої друкованої продукції, розвиток Інтернет-комунікацій та соціальних мереж;
- на вітчизняному книжковому ринку ще збереглося застосування імпортованих іншомовних, зокрема російськомовних видань, які витісняють україномовну продукцію;
- відсутність управлінських навичок в топ-менеджменті поліграфічних підприємств, відсутність кваліфікованих фахівців книготорговельного підприємства, слабке інформаційно-рекламне забезпечення функціонування поліграфічного ринку; швидкі зміни технології виробництва друкованої продукції.

Шляхи вирішення проблем:

1. Поліграфічні підприємства повинні чітко визначити свою нішу на ринку - вибрати спеціалізацію. Для зростання прибутковості потрібно створити власні конкурентні переваги, якими друкарня може залучити замовника. Найбільш ефективним способом створення таких переваг є впровадження нових технологій, які дозволяють підвищити продуктивність, поліпшити якість продукції, а також випускати абсолютно нову продукцію.

2. Ефективна конкуренція можлива лише при системному розвитку поліграфічного підприємства на основі удосконалення процесів управління на

всіх рівнях, організації виробництва, використання стандартів якості та ефективної роботи з замовником, створення для клієнта зручності в роботі з друкарнею, орієнтація на його потреби;

3. Актуальною залишається проблема підвищення кваліфікації персоналу. Для її вирішення необхідний розвиток системи поліграфічної освіти та створення конгломеративного об'єднання поліграфістів, постачальників обладнання та матеріалів для лобювання інтересів поліграфістів.

Отримані результати дозволять прогнозувати динаміку ринку поліграфічної продукції України, що і знайде своє відображення в подальших дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Діяльність суб'єктів господарювання за 2015 рік. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Статистичні дані. Промисловість // Державна служба статистики України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Промисловість України за 2011-2015 рр. Статистичний збірник / Держком. статистики України. – К., 2016. – 307 с.
4. Про видавничу справу. Закон України від 05.06.1997 № 318/97-ВР поточна редакція — Редакція від 19.07.2017, підстава 1982-19. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/32vSt9>
5. Узагальнені дані Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції станом на 01.07.2017. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/ZTX4D7>
6. Узагальнені дані Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції станом на 01.01.2012 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/ZTX4D7>
7. Узагальнені дані Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції станом на 01.01.2013. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/ZTX4D7>
8. Узагальнені дані Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції станом на 01.01.2014. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/ZTX4D7>
9. Узагальнені дані Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції станом на 01.01.2015. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/ZTX4D7>
10. Узагальнені дані Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції станом на 01.01.2012 року. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/ZTX4D7>
11. Засоби масової інформації та книговидавництва в Україні у 2016 році. Статистичний бюлетень. Державна служба статистики України. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Klimenko N. G.

*PhD (Public Administration), associate professor,
doctoral student of the Department of globalistics,
European integration and national security administration
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

Клименко Наталія Григорівна

*кандидат наук з державного управління, доцент,
докторант кафедри глобалістики, євроінтеграції
та управління національною безпекою Національної
академії державного управління при Президенті України*

THE ROLE OF THE PERMIT SYSTEM IN THE GOVERNMENT REGULATION OF THE ACTIVITIES OF NON-STATE INSTITUTIONS IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY РОЛЬ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ В ДЕРЖАВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Summary: The article analyzes the role of the permit system in the state regulation of the activity of non-state institutions in the sphere of national security on the basis of the analysis of the works of scientists and domestic legislation, as well as the subjects of the aforementioned state regulation, which form the state policy in the areas in which the permit is valid system, which supervise (control) compliance with the legislation subjects of the above-mentioned state regulation, as well as those which are the permit authorities or issue permit documents.

Keyword: government regulation, permit system, activities, non-state institutions, national security.

Анотація: У статті на підставі аналізу праць науковців та вітчизняного законодавства досліджено роль дозвільної системи в державному регулюванні діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки, а також виокремлено суб'єкти вищезазначеного державного регулювання, які формують державну політику у сферах, у яких діє дозвільна система, які здійснюють нагляд (контроль) за дотриманням законодавства суб'єктами вищезазначеного державного регулювання, а також тих, які є дозвільними органами або видають дозвільні документи.

Ключові слова: державне регулювання, дозвільна система, діяльність, недержавні інституції, національна безпека.

Постановка проблеми. Останнім часом почастішали заяви, що ринок може перебрати на себе функції держави щодо регулювання суспільних відносин у провідних сферах, при цьому ігнорується теза про те, що головною метою бізнесових структур є отримання прибутку. Прихильники цієї позиції забувають, що ринкові, зокрема, притаманні певні недоліки. Так, він не сприяє збереженню не відтворених природних ресурсів; не має економічного механізму захисту навколишнього природного середовища [2]; не може регулювати використання об'єктів, що мають загальносвітову цінність; ігнорує потенційно негативні соціальні наслідки рішень, що приймаються в інтересах бізнесу.

З іншого боку мають місце твердження про необхідність передачі функції держави щодо регулювання суспільних відносин громадянському суспільству, яке здійснюватиме зазначене регулювання набагато ефективніше. Автори вищезазначених тверджень, акцентуючи увагу на досвіді провідних країн світу, залишають поза увагою той факт, що в Україні зазначене суспільство перебуває у стадії формування, а недержавні інституції, що його складають, не завжди користуються довірою громадян, оскільки можуть відстоювати інтереси своїх засновників та/або тих, хто надає кошти на їх

утримання задля досягнення власних цілей, внаслідок чого питання забезпечення національної безпеки в їх діяльності займають далеко не пріоритетне місце або ж ігноруються взагалі.

Зважаючи на зазначене в Україні ринок та громадянське суспільство на сучасному етапі свого розвитку не в змозі забезпечувати національну безпеку країни та захищати інтереси людини, суспільства, держави. Це залишається прерогативою держави. Отже, державне регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки в Україні в сучасних умовах не втрачає своєї актуальності.

Одним із засобів державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки ми вважаємо дозвільну систему. Зазначена система охоплює значну частину відносин, які виникають, змінюються або припиняються в ході діяльності інституцій, у тому числі недержавних, і стосуються специфічних об'єктів та предметів, що охороняються державою, або ж, як зазначає Ю. Козлов [4, с. 155], становлять потенційну суспільну небезпеку, а отже тим чи іншим чином можуть впливати на національну безпеку країни. Крім того, ми вважаємо, що це також стосується використання природних ресурсів, які охороняються державною або міжнародною спільнотою; охорони об'єктів, які

є культурним надбанням українського народу; робіт, послуг та діяльності, негативні наслідки яких становлять загрозу для життя та здоров'я людини, можуть призвести до погіршення стану довкілля або ж завдати шкоди інтересам суспільства та держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідження дозвільної системи містяться в працях багатьох науковців, серед яких, зокрема, Д. Бахрах, В. Гуменюк, І. Кириченко, В. Мартиновський, Т. Пахомова, І. Солошкіна, О. Харитонов. Водночас варто зазначити, що більшість авторів аналізують здійснення дозвільної діяльності переважно одним суб'єктом державного регулювання (органом державної виконавчої влади), при цьому зазвичай акцент робиться на дозвільній системі МВС України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вищезазначене свідчить про те, що роль дозвільної системи у державному регулюванні діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки вітчизняними науковцями не досліджувалась.

Мета дослідження. Метою публікації є дослідження ролі дозвільної системи в державному регулюванні діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки, а також виокремлення суб'єктів вищезазначеного державного регулювання, які є дозвільними органами.

Виклад основного матеріалу. Серед науковців існують різні тлумачення змісту дозвільної системи. Так, І. Кириченко [3] визначає дозвільну систему як діяльність щодо забезпечення державними органами управління закріпленого в правових нормах порядку, який передбачає обов'язкове отримання організаціями, установами та окремими особами дозволу на здійснення дій, чітко регламентованих конкретними правилами. Він зазначає, що ці дозволи уповноважені видавати тільки органи державного управління, які мають право здійснювати нагляд за додержанням таких правил.

З категоричністю зазначеного твердження щодо видачі дозволів органами державного управління ми дозволимо собі не погодитись, оскільки законодавчі акти України передбачають видачу документів дозвільного характеру державними та недержавними інституціями, зокрема, державними підприємствами, органами місцевого самоврядування (далі – ОМС) та ліцензованими лікарями ветеринарної медицини, які є суб'єктами господарювання.

Т. Пахомова визначає дозвільну систему як сукупність правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються між фізичними та юридичними особами, з одного боку, а також суб'єктами державного управління, з іншого, у зв'язку з видачею дозволів для здійснення певних видів діяльності щодо об'єктів, які потребують особливої охорони з боку держави, й наступним наглядом за дотриманням правил та умов здійснення дозволеної діяльності [5, с. 160].

О. Харитонов [18] розглядає дозвільну систему як об'єкт державного управління та засіб забезпечення адміністративно-правової охорони суспільної безпеки, а орган внутрішніх справ як центральний

суб'єкт здійснення дозвільної системи.

На відміну від науковців, Закон України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” [10] (далі – Закон про дозвільну систему), який визначає правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності і встановлює порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру, та адміністраторів, встановлює, що дозвільна система у сфері господарської діяльності – це сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів дозвільного характеру, їх переоформленням та анулюванням.

Варто також зазначити, що захист прав, законних інтересів суспільства, територіальних громад та громадян, життя громадян, охорона навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави належить до основних принципів державної політики з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності, встановлених Законом про дозвільну систему [10].

Вищезазначені висловлювання науковців та норми Закону про дозвільну діяльність дозволяють нам стверджувати, що у державному регулюванні діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки дозвільна система відіграє провідну роль, оскільки її метою, серед іншого, є забезпечення національної безпеки, у тому числі безпеки людини, суспільства, держави та довкілля.

Спираючись на закони України, більш детально розглянемо складові вищезазначеного поняття з метою розуміння його ролі та змісту в рамках нашого дослідження та визначення основних суб'єктів його здійснення.

Дозвільними органами є суб'єкти надання адміністративних послуг, їх посадові особи, уповноважені відповідно до закону видавати документи дозвільного характеру [10]. Адміністратором є посадова особа органу, що утворив центр надання адміністративних послуг, в якому надаються адміністративні послуги через адміністратора шляхом його взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг, яка організовує надання адміністративних послуг шляхом взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг [8].

Суб'єктом господарювання вважається зареєстрована в установленому законодавством порядку юридична особа України або іншої держави незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, яка здійснює господарську діяльність, крім органів державної влади та ОМС, а також фізична особа – підприємець, у тому числі інвестор, що є стороною угоди про розподіл продукції відповідно до Закону України “Про угоди про розподіл продукції”, його підрядник, субпідрядник, постачальник та інший контрагент, що виконує роботи, передбачені угодою про розподіл продукції, на підставі договорів з інвестором [10].

Зазначене дозволяє дійти висновку, що Законом про дозвільну систему, зокрема, здійснюється дер-

жавне регулювання діяльності тих недержавних інституцій, які є суб'єктами господарювання і діяльність яких прямо чи опосередковано може впливати на національну безпеку.

До документів дозвільного характеру (далі – ДДХ) Закон про дозвільну систему відносить дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді (запис про наявність дозволу, висновку, рішення, погодження, свідоцтва, іншого документа в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань), який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності та/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності [10]. При цьому варто зазначити, що ДДХ належать до адміністративних послуг в розумінні Закону України “Про адміністративні послуги”.

До об'єктів, на які видаються ДДХ, належать природні ресурси, земельна ділянка, ґрунтовий покрив земельних ділянок, споруда, будівля, приміщення, устаткування, обладнання та механізми, що вводяться в експлуатацію або проектується, окрема операція, господарська діяльність певного виду, робота та послуга, а також документи, які використовуються суб'єктом господарювання у процесі проходження погоджувальної (дозвільної) процедури (проектна документація на будівництво об'єктів, землевпорядна та містобудівна документація, гірничий відвід) [10].

Аналіз спеціальних законів України, що регламентують діяльність недержавних інституцій, здійснення якої потребує отримання ДДХ, дозволив виокремити перелік суб'єктів державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки, які є дозвільними органами. До них належать:

Кабінет Міністрів України;
міністерства (Мінприроди, Мінекономрозвитку, Мінкультури, Мінінфраструктури, МОН, МОЗ, МВС та його підрозділи);

центральні органи виконавчої влади, їх уповноважені підрозділи або територіальні органи чи їх посадові особи (Держводагентство; Держпраці; Держлікслужба; Укравтодор; Фонд держмайна; Держгеонадра; Держкомтелерадіо; Держгеокадастр та його територіальні органи; Держрибагентство та його територіальні органи; Держлісагентство та його територіальні органи; територіальні органи Держархбудінспекції; Департамент страхового фонду документації Укрдржархіву; Національна поліція та її уповноважені підрозділи в областях та м. Києві; Держпродспоживслужба, її територіальні органи, державні інспектори ветеринарної медицини в областях, м. Києві, містах обласного значення, районах, регіональних служб державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні та транспорті);

державні колегіальні органи (Національно

комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації);

місцеві державні адміністрації, у тому числі обласні та Київська міська держадміністрації;

ОМС (сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи);

інші державні та недержавні інституції, які відповідно до законів України є суб'єктами державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки (Генеральний штаб Збройних Сил України; державне підприємство “Український державний центр радіочастот”; державні інспектори ветеринарної медицини та уповноважені лікарі ветеринарної медицини державних закладів ветеринарної медицини; ліцензовані лікарі ветеринарної медицини; власники лісів або постійні лісокористувачі; користувачі мисливських угідь).

Підсумовуючи вищевикладене можна дійти наступного висновку:

суб'єктами державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки є дозвільні органи, які здійснюють видачу ДДХ, при цьому деякі з них (Кабінет Міністрів України та міністерства) одночасно є органами, які формують державну політику у сферах, у яких діє дозвільна система;

недержавні інституції, діяльність яких безпосередньо або опосередковано впливає на національну безпеку, і які звертаються за ДДХ, є суб'єктами господарювання;

недержавні інституції, у тому числі ті, які є суб'єктами державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки, для виконання своїх статутних завдань можуть засновувати недержавні інституції, що є суб'єктами господарювання, діяльність яких потребує отримання ДДХ (наприклад, ОМС можуть бути засновниками комунальних підприємств, які є суб'єктами господарювання, що в межах територіальної громади здійснюють будівельні роботи);

окремі недержавні інституції, зокрема, фізичні особи – підприємці (ліцензіати), які є суб'єктами господарювання, водночас можуть бути суб'єктами державного регулювання діяльності інших недержавних інституцій у сфері національної безпеки, оскільки державою їм надано право видавати ДДХ.

Аналізуючи Закон про дозвільну систему слід звернути увагу на те, що його дія поширюється на дозвільні органи, адміністраторів, уповноважений орган та суб'єктів господарювання, які мають намір провадити або провадять господарську діяльність. Водночас із вищезазначеного твердження статтею 2 Закону про дозвільну систему визначені винятки.

По перше, його дія не поширюється на відносини у сфері ліцензування господарської діяльності (крім відносин щодо видачі ДДХ, необхідних для отримання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності), охорони державного кордону, державної митної справи, державного експортного контролю, державного регулювання ринків фінансових послуг, охорони державної таємниці (провадження діяльності, пов'язаної з

державною таємницею), захисту економічної конкуренції, на відносини щодо сертифікації оператора системи передачі відповідно до Закону України “Про ринок електричної енергії”, а також на дозвільну систему, що поширюється на операції зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими матеріалами і речовинами, сильнодіючими отруйними речовинами, дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії, дозвільну діяльність у сфері цивільної авіації.

По друге, видача низки ДДХ здійснюється відповідно до Закону про дозвільну систему з урахуванням особливостей, визначених спеціальними законами. Це стосується:

видачі, анулювання, поновлення ветеринарних документів – з урахуванням особливостей, визначених законами України “Про ветеринарну медицину” та “Про безпечність та якість харчових продуктів”;

видачі, анулювання, поновлення сертифікатів суб’єкта оціночної діяльності – з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні”;

видачі, анулювання, поновлення дозволів на реекспорт товарів, що походять з інших країн, карантинних дозволів (на імпорт або транзит), міжнародних ветеринарних сертифікатів (для країн СНД – ветеринарних свідоцтв форми № 1, № 2, № 3) – при переміщенні за межі України, ветеринарних свідоцтв (для України – форми № 1, № 2) – при переміщенні за межі території областей, міста Києва, районів, міст (крім харчових продуктів тваринного походження для споживання людиною), карантинних сертифікатів, фітосанітарних сертифікатів, фітосанітарних сертифікатів на реекспорт – з урахуванням особливостей, визначених Митним кодексом України, законами України “Про ветеринарну медицину” та “Про карантин рослин”;

видачі, переоформлення, анулювання свідоцтв про уповноваження на проведення повірки засобів вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації та застосовуються у сфері законодавчо регульованої метрології, – з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про метрологію та метрологічну діяльність”, та без застосування принципу організаційної єдності;

видачі, переоформлення рішень про призначення органу з оцінки відповідності на здійснення оцінки відповідності вимогам відповідного технічного регламенту та рішень про призначення визначеної незалежної організації на здійснення оцінки відповідності технології виконання нерознімних з’єднань, персоналу, який виконує нерознімні з’єднання, та/або персоналу, який проводить неруйнівний контроль, згідно з технічними регламентами щодо обладнання, що працює під тиском, розширення та обмеження сфери призначення, тимчасове припинення і поновлення дії зазначених рішень, їх анулювання – з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності”, та без застосування принципу організаційної єдності;

видачі, переоформлення рішень про призначення органу з сертифікації в державній системі сертифікації, розширення сфери призначення, анулювання зазначених рішень – з урахуванням особливостей, визначених Декретом Кабінету Міністрів України від 10.05.1993 № 46-93 “Про стандартизацію і сертифікацію”, та без застосування принципу організаційної єдності [10].

На нашу думку, встановлення винятків та відмінностей у вимогах щодо отримання тих чи інших ДДХ, при наявності окремого закону, не сприяє зменшенню адміністративного навантаження на діяльність недержавних інституцій та спрощенню державного регулювання їх діяльності, особливо зважаючи на те, що одним з основних принципів державної політики з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності є встановлення єдиних вимог до порядку видачі ДДХ.

Серед норм Закону про дозвільну систему, які позитивно впливають на ефективність державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки, вважаємо за доцільне відзначити наступні.

1. Основні вимоги до дозвільної системи у сфері господарської діяльності передбачають, що виключно законами, які регулюють відносини, пов’язані з одержанням ДДХ, встановлюються необхідність одержання ДДХ та їх види; дозвільний орган, уповноважений видавати ДДХ; платність або безоплатність видачі (переоформлення, анулювання) ДДХ; строк видачі ДДХ або відмови у його видачі; вичерпний перелік підстав для відмови у видачі, переоформлення, анулювання ДДХ; строк дії ДДХ або необмеженість строку дії такого документа; перелік ДДХ у сфері господарської діяльності (зазначений перелік затверджено Законом України “Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності” [15], який станом на 01.01.2018 містить 85 документів); перелік та вимоги до документів, які суб’єкту господарювання необхідно подати для одержання ДДХ [10].

При цьому суб’єкт господарювання має право на одержання (переоформлення, анулювання) ДДХ та подання декларацій за своїм місцезнаходженням або у випадках, передбачених законом, – за місцем провадження діяльності або місцезнаходженням об’єкта. Крім того, він має право на здійснення певних дій щодо провадження господарської діяльності або її видів на підставі подання декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства (далі – декларація) без отримання ДДХ, за винятком тих видів господарської діяльності, перелік яких визначено Кабінетом Міністрів України [11], який містить 41 найменування. Варто зазначити, що ця декларація є документом, яким суб’єкт господарювання повідомляє адміністратора або представника відповідного дозвільного органу про відповідність своєї матеріально-технічної бази вимогам законодавства. У такий спосіб суб’єкт господарювання набуває права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або її видів без отримання ДДХ.

Реєстрацію декларацій здійснює дозвільний орган на безоплатній основі протягом п'яти робочих днів з дня їх отримання шляхом внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Відмова у реєстрації декларації не допускається.

2. Основні вимоги до порядку видачі ДДХ або відмови в їх видачі, переоформлення, анулювання таких документів передбачають, що:

порядок проведення дозвільної (погоджувальної) процедури (сукупності дій, що здійснюються адміністраторами та дозвільними органами під час проведення погодження (розгляду), оформлення, надання висновків тощо, які передують отриманню ДДХ), переоформлення та анулювання ДДХ центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням відповідного дозвільного органу, погодженим з уповноваженим органом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

порядок проведення дозвільної (погоджувальної) процедури, переоформлення та анулювання ДДХ, що законами України віднесено до повноважень ОМС, встановлюється їх рішенням, а у випадках, передбачених законом, – на підставі типових порядків, затверджених Кабінетом Міністрів України;

порядок видачі ДДХ, внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань записів про їх переоформлення та анулювання визначається Кабінетом Міністрів України;

порядок проведення дозвільної (погоджувальної) процедури, необхідність проведення якої встановлюється міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, здійснюється в порядку, передбаченому цими міжнародними договорами [10].

Закон про дозвільну систему встановлює, що строк видачі ДДХ становить десять робочих днів, якщо інше не встановлено законом. Водночас, він передбачає принцип мовчазної згоди, згідно з яким суб'єкт господарювання набуває право на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або її видів без отримання відповідного ДДХ, за умови якщо суб'єктом господарювання або уповноваженою ним особою подано в установленому порядку заяву та документи в повному обсязі, але у встановлений законом строк ДДХ або рішення про відмову у його видачі не видано або не направлено.

Зазначений Закон не залишає поза увагою регламентацію діяльності недержавних інституцій, які є суб'єктами державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки. Так, він передбачає, що представницький ОМС розглядає та приймає на пленарних засіданнях рішення щодо видачі, переоформлення, анулювання або відмови у видачі ДДХ у сфері госпо-

дарської діяльності протягом місяця з дня одержання від суб'єкта господарювання відповідної заяви.

3. Закон передбачає, що ДДХ видаються безоплатно, на необмежений строк, якщо інше не встановлено законом [10]. У таких випадках плата за видачу (переоформлення) ДДХ (адміністративний збір) визначається відповідно до Закону України “Про адміністративні послуги”, згідно з вимогами якого розмір і порядок її справляння визначаються законом з урахуванням її соціального та економічного значення [8].

4. Він також визначає перелік підстав для переоформлення та анулювання ДДХ, а також для відмови у його видачі. Проте у ньому зазначається, що законом можуть встановлюватися інші підстави для цих дій, а також, що відмова у видачі ДДХ, його анулювання або переоформлення за підставами, не передбаченими законами, забороняється.

Основні вимоги до порядку видачі, переоформлення, анулювання ДДХ поширюються на всі ДДХ, у тому числі на дозвільні (погоджувальні) процедури, якщо інше не встановлено законом. А дії щодо одержання погоджень, висновків та інших документів, необхідних для видачі ДДХ, вчиняються дозвільним органом, що оформляє ДДХ, без залучення суб'єкта господарювання.

Крім того, ДДХ, видані суб'єктам господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції, вважаються такими, що подовжили строк своєї дії на період її проведення, про що дозвільні органи протягом трьох днів вносять відомості до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Рішення, прийняті дозвільним органом відповідно до Закону про дозвільну систему, підлягають обов'язковому оприлюдненню на порталі електронних сервісів у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Відомості про ДДХ, визначені Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань”, та декларації вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Закон про дозвільну систему передбачає, що Кабінет Міністрів України визначає спеціально уповноважений орган з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності (далі – уповноважений орган). Постановою Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 № 724 [1] таким органом визначено Державну регуляторну службу України (далі – ДРС). Вона є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який, зокрема, реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності, а також є спеціально уповноваженим органом з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності.

ДРС, як уповноважений орган, узагальнює практику застосування законодавства з питань видачі ДДХ, готує та подає пропозиції щодо його вдосконалення, здійснює методологічне забезпечення діяльності дозвільних органів, а також в межах своєї компетенції здійснює контроль за додержанням вимог законодавства з питань видачі ДДХ, порядок здійснення якого визначено наказом Мінекономрозвитку від 24.03.2017 № 442 [14], оскільки Мінекономрозвитку є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує, зокрема, формування державної політики з питань дозвільної системи та нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності [6].

Державний контроль за додержанням дозвільними органами (їх посадовими особами) вимог законодавства з питань видачі ДДХ, встановленого порядку їх видачі здійснюється ДРС шляхом проведення планових та позапланових перевірок у встановленому Мінекономрозвитку порядку [14]. Зважаючи на зазначене, ДРС також віднесена нами до суб'єктів державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки.

Як вже було зазначено вище, дія Закону про дозвільну систему не поширюється на дозвільну систему, яка регламентується Положенням про дозвільну систему [13], дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії, яка регулюється Законом України "Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії" [9] та у сфері цивільної авіації [7]. Отже, зважаючи на таке виключення, коротко розглянемо зміст вищезгаданих дозвільної системи та дозвільної діяльності з метою визначення їх ролі в державному регулюванні діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки.

Так, дозвільна система – це особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та безпеки громадян [13]. Перелік предметів, матеріалів і речовин, підприємств, майстерень і лабораторій, на які поширюється дозвільна система, визначений у Положенні [13] та у порядку продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії [16].

Крім того, Положенням [13] запроваджено контроль за дотриманням особливого порядку та відповідальність за його порушення.

Видача дозволів, передбачених Положенням [13], та перевірка дотримання вимог зазначеної системи здійснюється органами Національної поліції (стаття 39 Закону України "Про Національну поліцію" [17]).

Отже, Національна поліція також є суб'єктом державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки, оскільки предмети, матеріали, речовини та об'єкти, на які поширюється зазначена дозвільна система, потребують особливої уваги з боку держави тому, що їх

неконтрольований обіг та використання може становити загрозу для життя і здоров'я громадян, безпеки суспільства і держави та довкілля.

За Законом України "Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії" (далі – Закон про дозвільну діяльність) ДДХ є ліцензії, дозволи, у тому числі окремі дозволи, сертифікати про затвердження у разі перевезення радіоактивних матеріалів [9].

Дозвільна діяльність у сфері використання ядерної енергії спрямована на захист інтересів національної безпеки, запобігання перевищенню допустимих норм опромінення людей і забруднення довкілля, а також дотримання вимог режиму нерозповсюдження ядерної зброї [9]. Її об'єктом є діяльність, на яку поширюється дія державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки. Метою дозвільної діяльності у цій сфері є:

забезпечення використання тільки тих ядерних установок, джерел іонізуючого випромінювання, об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, уранових об'єктів, рівень ядерної та радіаційної безпеки яких визнано таким, що відповідає міжнародно визнаним вимогам на основі всебічної оцінки усіх факторів, які впливають на безпеку, включаючи забезпечення фізичного захисту;

забезпечення провадження діяльності у сфері використання ядерної енергії тільки тими фізичними та юридичними особами, які можуть гарантувати виконання вимог законодавства, норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки, фізичного захисту ядерних матеріалів, ядерних установок, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання [9].

Основними принципами дозвільної діяльності у цій сфері, зокрема, є пріоритетність забезпечення ядерної та радіаційної безпеки над іншими інтересами; диференційований підхід до різних видів діяльності та джерел іонізуючого випромінювання з урахуванням потенційної ядерної та радіаційної небезпеки, пов'язаної з ними; обґрунтованість установлених критеріїв, вимог та умов забезпечення безпеки у сфері використання ядерної енергії з урахуванням усього комплексу екологічних, економічних та соціальних чинників [9].

Особливості провадження дозвільної діяльності у сфері використання ядерної енергії визначаються пріоритетністю забезпечення ядерної та радіаційної безпеки і пов'язані з необхідністю всебічної оцінки безпеки у разі прийняття рішення про видачу або відмову у видачі ДДХ.

Дозвільна діяльність у цій сфері є складовою частиною державного регулювання у сфері використання ядерної енергії і передбачає ліцензування окремих видів діяльності у сфері використання ядерної енергії; ліцензування діяльності, визначеної абзацом четвертим та п'ятим статті 6 Закону про дозвільну діяльність; видачу сертифікатів про затвердження у разі перевезення радіоактивних матеріалів; державну реєстрацію джерел іонізуючого випромінювання; видачу дозволів на перевезення радіоактивних матеріалів. При цьому, спроможність забезпе-

чення фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, обліку та контролю ядерних матеріалів є обов'язковою умовою для видачі суб'єктам господарювання ДДХ на провадження діяльності у сфері використання ядерної енергії. При цьому ліцензії, видані уповноваженими органами іноземних держав на провадження діяльності у сфері використання ядерної енергії, щодо якої Законом про дозвільну діяльність установлені вимоги обов'язкового ліцензування, визнаються в Україні відповідно до міжнародних договорів України про взаємне визнання відповідних ліцензій [9]. А вимоги та умови безпеки (ліцензійні умови) провадження діяльності у сфері використання ядерної енергії затверджуються органом державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки, яким відповідно до положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України постановою від 20.08.2014 № 363 [12], є Державна інспекція ядерного регулювання України.

Вищезазначене дозволяє дійти висновку, що діяльність у сфері використання ядерної енергії може здійснювати негативний вплив на національну безпеку країни, і тому підлягає державному регулюванню. А Державна інспекція ядерного регулювання України, на яку покладається здійснення державного регулювання у цій сфері віднесена нами до суб'єктів державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки.

Щодо згаданої у Законі про дозвільну систему дозвільної діяльності у сфері цивільної авіації, то слід зазначити, що Повітряний кодекс України [7] передбачає видачу дозволів, сертифікатів та схваленень. Проте у пункті 32 частини першої статті 1 цього Кодексу зазначається, що дозвіл це документ, який не є ДДХ в розумінні Закону про дозвільну систему. Крім того, у Кодексі йдеться про дозвільний порядок використання повітряного простору України, використання якого здійснюється на підставі дозволів, що надаються органами об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху [7]. При цьому поняття "дозвільна діяльність" у Кодексі не використовується. Тож незважаючи на те, що, згідно з Кодексом, державне регулювання діяльності в галузі авіації та використання повітряного простору України спрямоване на гарантування безпеки авіації, забезпечення інтересів держави, національної безпеки та потреб суспільства і економіки у повітряних перевезеннях та авіаційних роботах [7], він не дає підстав говорити про дозвільну діяльність у сфері цивільної авіації.

Аналіз чинного законодавства засвідчив про відсутність чітко встановлених критеріїв, які б давали можливість встановлювати належність документів, що видаються суб'єктами державного регулювання діяльності недержавних інституцій, до ДДХ, а також визначити належність окремих об'єктів, дій щодо здійснення діяльності або видів діяльності до таких, що потребують отримання ДДХ. Наслідком цього є значна кількість сфер, на які не поширюється дія За-

кону про дозвільну систему, і велика кількість випадків, коли видача ДДХ здійснюється відповідно до зазначеного закону з урахуванням особливостей, визначених спеціальними законами. Крім того, відсутність таких критеріїв може призвести до не обґрунтованого внесення або виключення тих чи інших документів з переліку ДДХ під час внесення змін до відповідних законів, що в свою чергу призведе до запровадження надмірного державного регулювання у окремі сфери через збільшення таких документів або ж до підвищення ризиків з подальшим зростанням загроз та небезпек для безпеки людини, суспільства, держави, довкілля та національної безпеки загалом внаслідок необґрунтоване виключення документів з переліку ДДХ.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи проведене дослідження варто зазначити, що відносини у сфері дозвільної системи та дозвільна діяльність у сфері використання ядерної енергії мають загальнодержавний регулюючий характер, оскільки зазначена діяльність здійснюється суб'єктами державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки від імені держави, а її метою є захист інтересів у економічній, соціальній, культурній, інформаційній, екологічній сферах зокрема та забезпечення національної безпеки загалом, і передбачає створення сприятливих умов для діяльності державних та недержавних інституцій, які є суб'єктами господарювання, охорони власності, культурної спадщини та довкілля, захисту життя і здоров'я населення. Це дозволяє нам стверджувати, що дозвільна система та дозвільна діяльність у сфері використання ядерної енергії є засобами забезпечення безпеки людини, суспільства, держави та довкілля і тому відіграє провідну роль в державному регулюванні діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки. Адже їх вимоги є обов'язковими для виконання її учасниками, за їх недотримання або ігнорування до порушників застосовуються заходи примусу, передбачені законами України. Зміст вимог складають встановлені законодавчими актами правила діяльності, дій або поведінки громадян, державних та недержавних інституцій, а також заходи нагляду (контролю) за їх дотриманням та санкції, що застосовуються до їх порушників з метою відновлення законності та відшкодування збитків потерпілим.

Проведене дослідження свідчить, що видача дозвільних документів у сфері господарської діяльності, у сфері використання ядерної енергії та дозвільної системи, що поширюється на операції зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими матеріалами і речовинами, сильнодіючими отруйними речовинами, є заходами, які відіграють провідну роль у забезпеченні ефективного державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки. Крім того, в ході дослідження було виокремлено суб'єкти вищезазначеного державного регулювання, які формують державну політику у сферах, у яких діє дозвільна система; які здійснюють нагляд (контроль) за дотриманням законодавства суб'єктами державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері

національної безпеки; які є дозвільними органами або видають дозвільні документи.

Подальші розвідки варто присвятити виявленню критеріїв, які дозволятимуть визначати належність певних об'єктів, дій щодо здійснення діяльності або видів діяльності до таких, що потребують отримання ДДХ.

Список літератури:

1. Деякі питання Державної регуляторної служби України [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 24 груд. 2014 р. № 724. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/724-2014-%D0%BF/para%7#%7>

2. Зеленський С. В. Корпоративно-управлінська функція держави: мета і передумови удосконалення / С. В. Зеленський. // Фінанси України. – 2000. – № 9. – С. 25–31.

3. Кириченко И. Г. Административно-правовой порядок обеспечения разрешительной системы / И. Г. Кириченко. – К. : Наук. думка, 1989. – 208 с.

4. Козлов Ю. М. Административное право в вопросах и ответах : учеб. пособие. / Ю. М. Козлов. – М. : Юрист, 2000. – 237 с.

5. Пахомова Т. М. Місце дозвільної системи в механізмі адміністративно-правового регулювання / Т. М. Пахомова. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – Серія Право. – Вип. 26. – С. 158–162.

6. Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF>

7. Повітряний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>

8. Про адміністративні послуги [Електронний ресурс] : Закон України від 6 верес. 2012 р. № 5203-VI. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>

9. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії [Електронний ресурс] : Закон України від 11 січ. 2000 р. № 1370-XIV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1370-14>

10. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 06 верес. 2005 р. № 2806-IV. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2806-15>

11. Про затвердження переліку певних дій щодо провадження господарської діяльності або видів господарської діяльності, які не можуть провадитися на підставі подання декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 25 серп. 2010 р. № 725. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/725-2010-%D0%BF>

12. Про затвердження Положення про Державну інспекцію ядерного регулювання України [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 363. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/363-2014-%D0%BF>

13. Про затвердження Положення про дозвільну систему [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовт. 1992 р. № 576. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF>

14. Про затвердження Порядку здійснення контролю за додержанням вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 03 вересня 2013 року № 1064 [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 24 берез. 2017 р. № 442. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0514-17>

15. Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3392-VI. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3392-17>

16. Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 07 верес. 1993 р. № 706. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/706-93-%D0%BF>

17. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

18. Харитонов О. В. Дозвільна система в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Харитонов Олександр Вікторович. – Х., 2004. – 197 с.

Ivan Terlyuk

Institute of Jurisprudence and Psychology

National University «Lviv Polytechnic»

Department of History of State and Law

Ph.D., Assoc. Prof.

THE PROBLEM OF THE CREATION OF THE UKRAINIAN POLITICAL NATION IN THE AUSTRIAN EMPIRE: THE CONTEXT OF LEGISLATIVE PROVISION OF UKRAINIAN LANGUAGE RIGHTS IN THE AUTHORITIES OF JUSTICE

Summary: The article is an attempt to demonstrate a basis for the formation of the Ukrainian political nation, on the base of analyse of the legislative provision of the law of the Ukrainian language in the organs of justice in the western Ukrainian lands of the Austrian empire of the second half of the nineteenth and the beginning of the twentieth century, and hence the safeguarding of national and personal freedoms and the rights of citizens.

Key words: the rights of the Ukrainian language, the Austrian empire, the Ukrainian political nation.

Problem statement. If to take the position of the author of the collective monograph "Ukrainian Political Nation: Genesis, Condition, Prospects", then the political nation in the state begins to develop when one or another community "takes any part in its management, formation of the authorities, control over their activities » Well, the testimony of "one or another degree of maturity, one or another level of development" of a political nation of a certain people [1, 7], obviously, should have become a level of manifestation of ethno-cultural characteristics. For the New-Age period, to which our intelligence was dedicated, language was one of the main attributes of the nation, it was considered to be "an invaluable treasure of every nation and its external virtues. As long as the language of the people lives, the people live and the more their representatives use this language, the wider the access it has gained in private and public life, the greater are the respect and honor for the people " [2, 1]. In general, for us, the problem of language is not the political problem of the Ukrainian national movement, which becomes the socio-political value of the Ukrainian people as it engages in the process of public life.

Analysis of the latest researches and publications. The problem of the rights of the Ukrainian language, in particular, in the imperial period of Ukrainian history, has a generally respected historiography. There are multi-dimensional research, often of different generations, philosophers (for example: M. Clever or P. Seligei), historians (for example: V. Veriga, F. Savchenko or V. Sklyar), historians of law (for example: V. Markovsky or B. Kozmuk), philologists (for example: L. Masenko, V. Lizanchuk, I. Farion, Z. Bychko or L. Gontaruk), political scientists (for example: O. Rafalsky), etc. Perhaps even more of a philosophical and sociological perspective is historiography on the problems of the formation of the Ukrainian political nation. The first attempt to combine the problems mentioned in the title may be considered collective work, edited by Slavist and linguist Julianne Bester-Dilger of Freiburg University, Germany [3]. The publication, which presents the results of the project "Language Policy in Ukraine: Anthropological, Linguistic Aspects and Future Prospects", funded by the INTAS (The International Association for the Promotion of Cooperation with Scientists from the New Independent States of the Former Soviet Union) program from August

2006 to July 2008, in fact, is an excuse for the development of a modern Ukrainian political nation. In particular, the researchers have studied issues of language policy and social guidance regarding it after the Orange Revolution, international and national legislation and Ukraine's obligations in the language sphere, language policy in the field of education, mass media, issues of language orientation and civilization choice, etc. Incidentally, in a book, written by Nadiya Trach, is a separate author's material of the language policy and linguistic situation in the field of legal proceedings and case management in Ukraine [4, 278-315].

The highlight of the previously unsolved parts of a common problem. In spite of respectful historiography, it seems to us that the problem in the title is formally and superficially more familiar than deep-seated and mastered. In particular, we do not know any holistic study of the language problems of Western Ukrainians of the past century, with the emphasis on the main consequence of this process of the formation of the Ukrainian political nation and the safeguarding of national and personal freedoms and citizens' rights. Therefore, I am convinced that this problem still has a considerable intellectual resource.

The aim of the article - to draw attention to the problem of legislative maintenance of the rights of the Ukrainian language in the organs of justice in the western Ukrainian lands of the Austrian empire of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries as to a peculiar background, which demonstrates the formation of a Ukrainian political nation and a certain marker, which shows the creation of a solid legal basis for guaranteeing the personal freedoms and rights of the citizens of the empire; trace the main stages of the Austrian language policy towards Ukrainians and characterize the specific regulations that it represented.

Presentation of the main material. As it is known, during the historically "long" nineteenth century, ukrainians, within their own ethnic territory, settled in the two largest of the then European empires of Russia and Austria, had different conditions for their socio-political and cultural development. The Dnieper Ukrainians lived in the conditions of the Russian absolute monarchy, which, moreover, professed the doctrine of the triune Russian ("Russian") nation, which logically led to the non-recognition of a separate

Ukrainian nationality [5, 480], and thus the non-recognition of the Ukrainian language. It is this instruction that was implemented through discriminatory (Valuev circular 1863, the Ems decree of 1876) and the assimilation measures of the government, which gave rise to the "Ukrainian question" in the Russian Empire. Instead, Western Ukrainians in the same period, especially from the second half of the nineteenth century, enjoyed the benefits of the constitutional-parliamentary system, had legislative guarantees of the rights of the Ukrainian language.

Under the "right of speech" of a particular nation in the legislation of Austria (later Austro-Hungary), historians of law understand the rules of laws that define the limits of the legal status of a language [6, 49]. The language of the titular nation, that is, "the language of state laws, the authentic text of the laws" and the language of the national minorities of the empire were distinguished. The latter was defined as "regional language" or "used in the land." In addition, in the legal acts of imperial Austria on the definition of "rights of speech" were used different in essence political and legal content of the concept. For example, the language "government", "language of internal use", "language of external use", "native language", "mother language", etc. [6, 50].

The equivalence of the languages the Habsburgs proclaimed in the revolutionary 1849. The language of Rus (Ukrainian), together with the Polish, received the status of "regional languages" on the basis of the "National Constitution" for Galicia adopted on June 29, 1850 [See: 7, 53-80]. By this document, the Austrian government at the legislative level proclaimed the equality of the Polish and Ukrainian people, thus acknowledged the existence of the Ukrainian people and their language. However, this legislation has not stopped a permanent Ukrainian-Polish confrontation for extending the rights to use their language in various spheres of public life and government bodies, in particular, justice - courts and the state prosecutor's office.

In the last few years before the proclamation of Austria by a dualistic constitutional monarchy, to adhere to a principled position on the Ukrainian language, the Autonomous Government obligate at least two normative acts. These were the state law of March 5, 1862, and especially the regional law of August 12, 1866. Thus, by the Regional Law, representatives of local government and self-government were supposed to ensure such a relation to languages, which would exclude the possibility of aggravation of inter-ethnic contradictions. In particular, the document noted that where Ukrainians predominate, magistrates should contribute to the spread of the Ukrainian language in every possible way [8, 118].

In the area of justice, the most important normative and legal acts aimed at resolving the linguistic problem were several decrees of the Ministry of Justice (Justice) of the first half of the 1860's. First of all, these decrees were ministerial orders to the heads of higher regional (appellate IT) courts in Lviv and Krakow, as well as the State Prosecutor's Office in Lviv and Krakow, No. 10340 of July 9, 1860, No. 3297 of April 21, 1861, and No. 9962 of October 30, 1861

The first order determined that in the judicial district of Galicia and Bukovina, which belonged to the Lviv Court of Appeal (the Lviv Highest Territorial Court served Galicia and Bukovina from the time of the Austrian judicial reform in 1852, I.T.) [See. doc.: 9, 293-297], the Polish language and the language of Rus were "regional languages", they had an equal legal status. (Taking into account the peculiarities of socio-political relations in Bukovina in accordance with the Decree No. 7017 of August 17, 1864, the German, Romanian and Ukrainian languages were recognized here as regional languages [2, 4]). Thus, the document stated, that "the parties can not only submit their applications, or petitions to the courts in the regional language or German, but also the judicial authorities are obliged to use, in oral or written form, during the trial, understandable for the Party's language "[I file for: 2, 2].

In order to ensure this provision was put forward a number of requirements that were unquestionably fulfilled. Among the latter were: **a)** the possibility for individuals and legal entities (as to the language in the courts, the community should have been regarded as a Party - I.T.) to use one of the three languages of German, Polish or the language of Rus in the territory of the crown of Galicia, which belonged to the Lviv Court of Appeal; the attorneys of the parties could use the language, native to their client, by making applications and appeals to the courts; **b)** the records of oral statements of parties, as well as the reports of hearing of Parties, witnesses and experts at court hearings (or during litigation), were required to be recorded in accordance with the district's territorial affiliation and depending on which language is native to the certain party; **c)** in the responses to the parties (according to the territorial affiliation of the district) the court had to use the one of the three mentioned languages, which was submitted by a statement or oral statement, or the language in which the protocol was drawn up; this provision was mandatory for the courts of Galicia for all parties' responses, decisions, decrees, communications, appeals and orders; **d)** during litigation and proceedings involving several parties, the parties and their lawyers could use one of the three languages, depending on which language is native to the protected party, the reasoned judgment must be written in the language in which the first submission, complaint or application was filed to the court; if in the court of first instance the proceeding was conducted not only in German, but also in another language, the substantiated court decisions of the higher courts should be drawn up also in the language of proceedings in the court of first instance; **e)** the court orders and the announcement of the sentence in criminal cases and its content should be in the language that was native to the defendant; if the defendant did not know any of the abovementioned three languages, the content of the sentence was in German, and for the defendant the court had to invite the interpreter to translate the content of the sentence for the accused." [6, 53-54; 2, 2].

Another Order of the Ministry of Justice of April 21, 1861, No. 3297, ordered all courts of the Halychyna and Bukovyna Judicial District (also distributed to the public prosecutor's offices of the - I.T.) to accept the

applications of the Ukrainians, formed by the Cyrillic; Also, these courts were allowed to use the Cyrillic aliens in drafting protocols and court judgements. The Austrian Ministry of Justice ordered the judges and the judicial administration to study the Ukrainian language, at least in such a way as to be able to read it [6, 52]. To determine the provisions of this order was called another one- No. 9962 of October 30, 1861.

Based on the above-mentioned instructions of the Austrian Ministry of Justice, the Galician lawyers issued a legal formula for ensuring the rights of the Ukrainian language in the justice system of the region. Their recommendations should become a specimen for the activities of each Ukrainian lawyer. According to Philip Evin, in the context of protecting the Ukrainian language in the courts, there were the following thoughts: a) to follow (demand) every application submitted to court, the same as the verbally filed in court, the court's reply in the language of application or oral statement. In the same language it was necessary to make extracts from the acts; b) Government communications in the affairs of the Parties could be placed in one or more languages in the "Government Gazette" ("The Herald of Territorial Laws", issued in October 1849 - *I.T.*); in any case they should have been placed in the "regional language" in which the lawsuit was filed; c) In non-violent cases, it was recommended that a rule be adopted according to which all orders, appeals and rulings issued by the courts to the Parties should be issued in the "mother" language of the Party appealing to the court; d) in cases where two different languages were used, the sentence was issued in the two languages; e) in criminal cases, courts should listen to the impressions of victims and witnesses, as well as experts in their "motherly" language, and to process the "mother" language of the accused, and to pronounce the sentence in the same language [2, 3-4].

The new stage in the development of the legislation on languages in imperial Austria relates to the adoption of the Constitution of 1867, which turned the Austrian empire into an "Austro-Hungarian monarchy" (official name). From our point of view, the most important meaning of the Constitution was in recognition of the principle of national equality as the basis upon which the national life of Austrian Ukraine should be developed. In this case we agree with the opinion of M. Matskevich that this basis later in no way could take away from the Ukrainian people the Polish political domination in Galicia. And, in fact, relying on this basis, the western Ukrainians, with the growth of his consciousness and strength, acquired for themselves an ever greater degree of national equality in the Austrian state [10, 11].

Structurally, the Constitution consisted of a number of separate constitutional laws devoted to certain spheres of social regulation: the general rights of citizens; about imperial representation; on the exercise of government power; the establishment of an imperial court; about judicial power, etc. [See: 11, 375-388]. Each of them was important for all the peoples of the empire, in particular, Ukrainian. Art. 19th of the Law on the general rights of citizens that was the basic

among the named constitutional laws, adopted on December 21, 1867, testified to the recognition by the state of the equality of all regional languages in schools, public institutions and public life. This meant that in the provinces (provinces of the Austrian state of the - *I.T.*), where several people lived, educational institutions should be organized in such way without the use of violence to studying another regional language, each of these peoples received the necessary opportunities for education in their own language. The law obliged representatives of local government and self-government to ensure such attitude to languages, which would exclude the possibility of exacerbation of inter-ethnic contradictions.

It would seem that for the Ukrainian language new legal prospects for development were laid. However, on June 5, 1869, the Galician Poles made Vienna gaining a "government" legal status for their language, while the Ukrainian remained in the "regional language" status. Actually, this circumstance became the legal basis for the active suppression of the Ukrainian language from the courts and other bodies of state power. However, even under these conditions, the Viennese Ministry of Justice took care of inter-ethnic equality and respect for national traditions of people in the process of administering justice. Evidence of this was the publication of several orders to honor Ukrainian holidays in courts. In particular, the order of June 1, 1897 determined that on the days of the Ukrainian holidays (religious holidays for the Julian calendar, primarily about Christmas, Easter), it was impossible for the court to appoint trials in which one of the Parties (or one of the Parties - *I.T.*) was a Ukrainian [2, 5].

Conclusions from the conducted research.

Summing up the above-stated thoughts with several points. *Firstly*, the language problem is always political one. The Ukrainian language in imperial Russia and Austria was not only a guarantee of the preservation of traditional ethnic culture, it was the means of political communication of "nationally conscious Ukrainians", that were, intellectuals and the masses, and in that sense the Ukrainian language was a resource for "designing" the Ukrainian modern and a political nation. *Secondly*, unlike the Russian Empire, where the Ukrainian language did not have a definite separate status, and in the second half of the XIX century at the highest state level, normative acts aimed at its total prohibition and elimination at the level of state and cultural and educational institutions were issued, on the contrary, thanks to its constitutional-parliamentary system, the Austrian Empire created favorable conditions for the development of the Ukrainian language as a regional one, its introduction into all spheres of society's life and, in particular, in educational and state-legal. *Thirdly*, the attitude of the Austrian authorities to the development of regional languages shows that in the second half of the XIX - early XX century in Austria-Hungary, a solid legal basis was created to guarantee the personal freedoms and rights of the citizens of the empire. *Fourthly*, in the issue of inter-ethnic relations in the process of Austrian law-making, many outdated legal norms were left, which preserved the advantages of some strata of

the population over others, and ultimately led to the inequality of nations. Also, many legal norms were written in the form of declarations and were not supported by the mechanism of commissioning. In particular, this also applies to the thesis of the equality of peoples and their languages, which has not received further clarification in the legislation, and therefore treated differently in different lands depending on the alignment of political forces. To a large extent, such inconsistencies were conditioned by the ineffectiveness of many democratic norms and the sharp struggle around them. But even despite the above-mentioned inappropriateness, the Austrian-imperial legislation has become the basis for the democratization of society, and hence, a pillar (as in the case of Ukrainians) of the formation of a political nation.

References:

1. Ukrayins'ka politychna natsiya: heneza, stan, perspektyvy / Krysachenko V. S., Stepyko M. T., Vlasyuk O. S.; edited by V. S. Krysachenka. K.: NISD, 2003. 632 p.
2. Pravotar. Zbirnyk obovyazuyuchykh tsyv-il'nykh i karnykh zakoniv ta prypysiv pro prava ruskoyi movy vraz z vzoramy sudovykh podan', skarih, vnesen', zhalob, hramot, vekseliv ipr. i podan' v spravakh adminystratsyynykh z prypysamy pro stemplevi, vpysovi i perenosni nalezhnosity / Zladyv d-r Fylyp Evyn. Nakladom avtora. – Zhovkva: V pechatnyi OO. Vasylian, 1909. – 936 p.
3. Movna polityka ta movna sytuatsiya v Ukrayini: Analiz ta rekomendatsiyi / Za red. Yuliane Besters-Dil'ger. Vyd. dim «Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya», 2008. 363 p.
4. Trach N. Movna polityka ta movna sytuatsiya u sferi sudochynstva ta dilovodstva v Ukrayini / Nadiya Trach // Movna polityka ta movna sytuatsiya v Ukrayini: Analiz ta rekomendatsiyi / Za red. Yuliane Besters-Dil'ger. Vyd. dim «Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya», 2008. p. 278-315.
5. Lysyak-Rudnyts'kyy I. Ukrayins'kyy natsional'nyy rukh naperedodni pershoyi svitovoyi viyny / I. Lysyak-Rudnyts'kyy // I. Lysyak-Rudnyts'kyy. Istorychni ese. – K.: Osnovy, 1994. – T. 1. – 471-483p.
6. Markovs'kyy V. Ya. Pravovyy status ukrayins'koyi movy v Avstro-Uhors'koy imperiyi / V. Ya. Markovs'kyy // Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. – 2010. – Release 1st. – 48-61p.
7. Petriv R. Avstriys'ki, Avstro-Uhors'ki, i Halyts'ki Konstytutsiyi (kinets' XVIII–XIX st.st.) / Roman Petriv. – Ivano-Frankivs'k: Misto NV, 2005. – 80 p.
8. Petriv R. Pravo Avstriyi ta Skhidnoyi Halychyny (70-ti roky XVIII st. — 70-ti roky XIX st.) / Roman Petriv // Pravo Ukrayiny. – 2000. Release 6th. – pp.117 118, 139 p.
9. Terlyuk I. Ya. Istoriya derzhavy i prava Ukrayiny. Navchal'nyy posibnyk / I. Ya. Terlyuk. – K.: Atika, 2011. – 944 p.
10. Mats'kevych M. M. Stanovlennya i rozvytok ideyi ukrayins'koho derzhavotvorenniya v Halychyni (druha polovyna XIX – pochatok XX stolittya) // Avtoref. ...kand.. yuryd. nauk. – K., 2002. – 20 p.
11. Khrestomatiya z istoriyi derzhavy i prava Ukrayiny. – U 2 tt.: T. 1: Z naydavnishykh chasiv do pochatku XX stolittya / edited by V. D. Honcharenka. – K.: In Yure. – 1997. – 464 p.

#1 (29), 2018 część 2
Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)
Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

#1 (29), 2018 part 2
East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)
The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)

Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)

Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)

Kehan Schreiner (Hebrew University)

Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Anthony Maverick (Bar-Ilan University)

Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)

Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)

Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)

Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska»

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)

Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)

Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)

Kehan Schreiner (Hebrew University)

Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Anthony Maverick (Bar-Ilan University)

Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)

Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)

Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)

Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland»

East European Scientific Journal

Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com>